

Ragnhild Stranden

**MENIGHETENS FORBØNN
- HVEM EIER DEN?**

**Refleksjon basert på høringsuttalelser i forbindelse
med gudstjenestereformen**

**MGD 300
masteroppgave i diakoni**

**Diakonhjemmet Høgskole
18.05.2010**

antall ord: 32.926

Veileder: Kari Jordheim

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven i diakoni tar utgangspunkt i følgende problemstilling: *Menighetens forbønn – hvem eier den? Refleksjon basert på høringsuttalelser i forbindelse med gudstjenestereformen.*

Dette er en svært aktuell problemstilling siden Den norske kirke på det tidspunkt denne oppgaven leveres, er midt mellom høringsperioden og den endelige iverksettingen av reformen. Selv har jeg hatt ekstra engasjement på denne tematikken etter å ha vært medlem i Nemd for gudstjenesteliv som har utarbeidet liturgiforslaget, og som ansatt i en menighet som har vært en av høringsmenighetene.

NFGs ambisjoner var høye, og jeg var interessert i å finne ut hvilken tilslutning disse fikk i høringsmenighetene og hvordan noen av menighetene løste utfordringen.

I undersøkelsen er det anvendt både kvantitativ og kvalitativ metode. Jeg har fått tilgang på deler av høringssvarene (kap. 7 som omhandler forbønnsleddet), og har også gjennomført en intervjuundersøkelse over telefon med et antall menigheter. Disse var fordelt på to grupper, inndelt utfra informasjon oppgitt i høringssvarene. Både prester og frivillige har vært intervjuobjekter.

Resultatene i intervjuundersøkelsen bekrefter tendensene i høringssvarene: En svært høy prosentandel av menighetene gir sin tilslutning til prinsippet om å involvere frivillige i utforming og ledelse av forbønn, men svært få har gjennomført dette i praksis. Det er likevel noe overraskende at ulikheten mellom de som i høringssvarene oppgir at de har anvendt bønnegruppe i forbindelse med forberedelse av forbønn og de som hevder ikke å ha gjort det, er mindre enn man skulle tro.

Undersøkelsen viser at de fleste menigheter har et sterkt ønske om å involvere flere i gudstjenestearbeidet, men strever med å finne måter å gjøre dette på. Flere etterlyser gode strukturer å arbeide innenfor. Det er også tydelig at kulturforskjellene innad i landet er store, og at involvering av menigheten vil måtte foregå på mange ulike måter. Det er også grunn til å tro at barn og ungdom vil kunne være veivisere.

INNHOLDSLISTE

SAMMENDRAG	2
FORORD.....	6
KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	7
1.1: NYE TIDER I KIRKEN	7
1.2: HVORFOR DETTE TEMA I MASTEROPPGAVEN?	7
1.3: PROBLEMSTILLING	8
1.4: AVGRENSNING OG DEFINISJONER.....	9
MENIGHET	9
GUDSTJENESTE	10
1.5: BAKGRUNN FOR GUDSTJENESTEREFORMEN	10
KAPITTEL 2: TEORI OG BAKGRUNNSSTOFF	11
2.1: GUDSTJENESTEN	11
2.1.1: GUDSTJENESTEN – ET HISTORISK TILBAKEBLIKK	12
FRA URKIRKEN TIL MIDDELALDEREN	13
2.1.2: GUDSTJENESTEFEIRINGEN I NORGE	15
FRAM TIL 1700:	15
1700 – 1814.....	17
1814 – 1926 / 1992	18
2.2: FORBØNNEN I GUDSTJENESTEN – HISTORISK FRAM TIL IDAG	20
I NORGE.....	21
FRA 1975: FORBØNN 4	23
KIRKEBAKKEN - KUNNGJØRINGER.....	24
2.3: BØNN OG FORBØNN	24
2.3.1: BØNN	24
2.3.2: FORBØNN	26
2.4: DIAKONI I DEN NORSKE KIRKE	28
2.4.1: INKLUDERENDE FELLESSKAP	30
2.4.2: NESTEKJÆRLIGHET.....	31

2.5: FRIVILLIGHET	32
2.5.1: FRIVILLIGHET I ET TEOLOGISK PERSPEKTIV	32
2.5.2: FRIVILLIGHET I KIRKE OG SAMFUNN	36
NORSK FRIVILLIGHET PÅ VERDENSTOPPEN	38
2.6: GUDSTJENESTEREFORMENS KJERNEVERDIER	42
2.6.1: INVOLVERING.....	42
INVOLVERING SOM PEDAGOGISK PRINSIPP	43
INVOLVERING OG VEKST	44
2.6.2: FLEKSIBILITET	45
2.6.3: STEDEGENGJØRING	46
2.6.4: TILLEGGSDIENESTER SOM ANGIR RETNING	47
KAPITTEL 3: METODE	48
3.1: METODE – TEORI.....	48
3.2: PRAKTISK GJENNOMFØRING.....	50
3.3: METODEKRITIKK	52
KAPITTEL 4: FUNN	54
4.1: HØRINGSSVAR.....	54
4.2: INTERVJU-UNDERSØKELSE	57
4.2.1: MENIGHETER SOM OPPGIR AT DE HAR BRUKT BØNNEGRUPPE I FORBEREDELSE AV FORBØNN	58
EGENOPPLEVELSE OG MENIGHETENS REAKSJONER.....	60
4.2.2: MENIGHETER SOM OPPGIR AT DE IKKE HAR BRUKT BØNNEGRUPPE I FORBEREDELSE AV FORBØNN	61
4.2.3: HVA HINDRER Å INVOLVERE FRIVILLIGE I FORBEREDELSE AV FORBØNN?	63
4.2.4: VIL FORBØNNEN VÆRE ANNERLEDES OM FRIVILLIGE ER INVOLVERT I UTFORMINGEN AV DEN?	65
KAPITTEL 5: DRØFTING	67
5.1: INVOLVERING.....	67
VERDISPENN	72
ET HJEM I DIN KIRKE PÅ JORDEN.....	73
HVERANDRE	74

EN FARE	75
5.2: FLEKSIBILITET	76
5.3: STEDEGENGJØRING	78
ANERKJENNELSE.....	81
DET STEDEGNE – SEG SELV NOK?.....	82
5.4: OVERORDNEDE DIAKONALE PERSPEKTIVER I GUDSTJENESTEN.....	83
EN MER DIAKONAL GUDSTJENESTE?	83
BYGGENDE STRUKTURER	84
FORBØNN SOM DIAKONALT ANSVAR	85
KAPITTEL 6: KONKLUSJON	86
.....	89
LITTERATURLISTE:	89

FORORD

Så langt tilbake som jeg kan huske, har gudstjenesten søndag formiddag vært en opplagt del av min ukerytme. Ikke alltid har jeg fått like mye ut den, men gudstjenesten har likevel vært viktig for meg, et holdepunkt i tilværelsen. De første årene av mitt liv var rosiner og tegnesaker en viktig ingrediens i gudstjenestelivet, og da vi var på ferie på Sørlandet, spanderte bestefar gjerne Lakryl-pastiller, som regel etter nattverden. Etterhvert har jeg fått tilgang til nattverdbordet, og har også fått en mer aktiv rolle i gudstjenesten. Som soknediakon har jeg faste liturgiske oppgaver, i tillegg til å koordinere klokkertjenesten, kirkecaffe mm. Jeg har opplevd å få ny innsikt og kunnskap ettersom jeg har fått mulighet for deltakelse, og jeg har kjent gleden over fellesskapet i gudstjenesten når flere medarbeidere er involvert i forberedelse og gjennomføring. Dette er noe av bakteppet for mitt engasjement rundt gudstjenestereformen og spesielt forbønnsleddet. Det har vært både spennende og utfordrende å arbeide med denne oppgaven på toppen av en jobb som har lett for å bli langt mer enn 100 %. Uten stor støtte hadde jeg neppe nådd mål. Derfor: VARM TAKK TIL:

- NFG og Kirkerådet ved Sindre Eide for samarbeid og tilgang til høringsvar
- Daglig leder og kirkeverge for tilrettelegging av skrivepermisjon
- Informantene mine – for hyggelige telefonsamtaler og nyttig informasjon
- Tom som hjalp meg med layout
- An-Magritt som har lært meg mye om gudstjeneste-involvering, som også har lest gjennom oppgaven og kommet med nyttige innspill og oppmuntringer
- Veileder Kari Jordheim som har vist en fantastisk kombinasjon av tålmodighet, visdom, lett press, engasjement og tro på at jeg skulle komme i mål
- Mor og far som har huset meg og vartet meg opp under deler av skriveprosessen, og som har lært meg å bli glad i gudstjenesten
- Bwamy som tålmodig har vist forståelse og omsorg under innspurten av skivinga
- Familie, venner og kollegaer som har oppmuntret og hatt tro på at jeg ville greie dette.

Moss 16.05.2010

Ragnhild Stranden

KAPITTEL 1: INNLEDNING

1.1: NYE TIDER I KIRKEN

Kirken er på mange måter i en brytningstid. Gjennom hele kirkehistorien har kirken på ulike måter brynet seg på samfunnet rundt, og i ulik grad latt seg påvirke av endringer i omgivelsene.

I vår tid er det flere endringer som skjer parallelt. Statskirkeordningen som har vært en del av det norske samfunn i flere århundre, er nå i større grad enn tidligere gjenstand for debatt, og det skjer forskyvninger i ansvarsforhold mellom stat og kirke. Da den nye regjeringen ble presentert etter Stortingsvalget høsten 2009, var Rigmor Aasrud oppnevnt som fornyings- og kirkeminister. Statsminister Jens Stoltenberg omtalte henne som landets siste kirkeminister. Parallelt med stortingsvalget i september 2009, ble det også innført ny valgordning for menighets- og bispedømmeråd. Valgopplutningen fikk en formidabel økning.

Trosopplæringsreformen har fått mye fokus i de senere år. Som en konsekvens av at kristendomsundervisningen er tatt ut av skolen, har kirker og andre trossamfunn fått tilført betydelige økonomiske ressurser for at de selv skal kunne ta dette ansvaret.

Kirkemøtet vedtok i 2008 både Plan for diakoni og Plan for kirkemusikk. Og gudstjenestereformen er i prosess. I denne oppgaven velger jeg å la kirkemusikk ligge, og konsentrere meg om gudstjenestereform og Plan for diakoni, med noen sideblikk til trosopplæringen.

1.2: HVORFOR DETTE TEMA I MASTEROPPGAVEN?

Jeg har selv sidd som medlem i Nemd for gudstjensteliv og også i underutvalg 1 som arbeidet med inngang / utgang / forbønn. Da nemda startet sitt arbeid i mai 2004 var det ingen diakon med. Underveis i prosessen var det flere som påpekte at dette var en mangel, og man vedtok å supplere nemda. Jeg fikk spørsmål om å tiltre nemda fra september 2006, og var med i arbeidet til dette ble avsluttet våren 2008.

Det var krevende å komme inn i et arbeid og en prosess som allerede hadde pågått halvannet år. Sakspapirene var mange og talelistene lange. Underveis skiftet jeg også arbeids- og bosted, fra arbeid i tre små menigheter på bygda til en småbymenighet.

Da liturgiforslaget ble sendt ut på høring, ble menigheten jeg hadde flyttet til, en av høringsmenighetene. Det var spennende og inspirerende å møte igjen materialet vi hadde

arbeidet med “på andre siden”. Selv om jeg ikke var blant de aller mest sentrale i høringen, var det interessant å oppleve blandingen av skepsis, begeistring og engasjement fra kirkeansatte såvel som menighet. Jeg skimtet svakheter og styrker i liturgiforslaget på en ny måte, og jeg så at dette åpnet for mange nye muligheter og en styrking av gudstjenestefeiringen. Nye mennesker fikk et engasjement for gudstjenesten.

Samtidig kjente jeg på frustrasjonen over manglende kommunikasjon mellom ulike aktører i gudstjenesten. Som ansvarlig for klokkertjenesten fikk jeg tilbakemeldinger om for lite informasjon i forkant av tjenesten, og menighetslemmer uttrykte forvirring i forhold til at menighetens prester ledet gudstjenesten ulikt.

Jeg var med og opprettet to bønnegrupper som arbeidet med forbønn, og opplevde det svært inspirerende å erfare engasjementet og alvoret som ble lagt i dette arbeidet. Det gjaldt både gruppen arbeidet med forbønn i gudstjenester med fokus på barn og unge, og den som hadde fokus primært på voksne. Arbeidet i disse gruppene startet veldig bra, men de ble av ulike årsaker ikke fulgt opp og videreført.

Da jeg samtidig med arbeidet med gudstjenestereformen og fulltids diakonstilling i en lokal menighet holdt på med masterstudiet i diakoni, var det naturlig å velge tematikk rundt gudstjenestereformen i masteroppgaven. Jeg hadde lyst til å finne ut mer om forbønnsarbeidet i menighetene og spesielt frivilliges plass i dette.

1.3: PROBLEMSTILLING

Jeg har valgt å formulere problemstillingen som er utgangspunkt for denne oppgaven slik:
Menighetens forbønn, - hvem eier den?

Refleksjon basert på høringsuttalelser i forbindelse med gudstjenestereformen.

Det ligger føringer i høringsliturgien. Man understreker at menighetens felles forbønn er en naturlig konsekvens av lesninger fra Bibelen og forkynnelsen. Videre poengteres det at den skal være lokalt forankret og forberedt.

Forbønnen som fellesskapets bønn fordrer liturgisk bevissthet blant alle som medvirker i forbønnen, om at de gjør det på vegne av hele gudstjenestens fellesskap. Det betyr også at menighetens ulike stemmer og aldersgrupper synliggjøres og høres i valget av bønneemner og bønnespråk. Det skjer naturlig ved å involvere flere i forberedelsen og gjennomføringen av forbønnen (Liturgiforslaget, 2008:44).

Hvordan er dette i praksis? Hvilke grep har menigheter gjort for at det skal være menighetens

forbønn, ikke Kirkerådets, prestens eller en liten gruppes forbønn?

1.4: AVGRENSNING OG DEFINISJONER

I arbeidet med denne masteroppgaven har det vært et mål å lytte til erfaringer som er gjort i forbindelse med høringsperioden for ny gudstjenesteliturgi. Derfor er stoffet konsentrert rundt materialet som var ute på høring, ikke rundt konklusjoner og vedtak Kirkerådet har fattet i ettertid.

Jeg har valgt å ha hovedfokus på menighetens arbeid med gudstjenestens forbønn, likevel vil også andre aspekter ved gudstjenesten også trekkes inn iblant, da gudstjenesten er en helhet. To begreper bør defineres innledningsvis: menighet og gudstjeneste.

MENIGHET

Ved å søke på internet, finner man blant annet denne definisjonen:

Menighet (av middelnedertysk *menheit*, fellesskap) er et lokalt geografisk distrikt innen en [religion](#), med medlemmer som bor på et bestemt sted og kommer sammen i samme forsamlingshus.

Ordet menighet kan også sikte til en større gruppe religiøse mennesker. Det kan brukes om et helt [trossamfunn](#) med alle dets medlemmer.... I [Den norske kirke](#) og andre store kirker kalles et distrikt med tilhørende kirke som oftest [Den norske et sogn](#). I Den norske kirke kalles et geografisk distrikt med en stab av prester og andre ansatte et [prestegjeld](#), og består av ett eller flere sogn (Wikipedia).

I denne oppgaven er menighet forstått som lokal menighet i Den norske kirke.

Menighet kan i Den norske kirke forstås på minst to måter: de dømte eller den gudstjenestefeirende forsamling. Menigheten består av menighetslemmer og ansatte. Dåpen er inngangsporten til menigheten og danner grunnlaget for medlemskap. Da denne oppgaven tar for seg gudstjenestereformen, er det her naturlig å forstå menigheten som den gudstjenestefeirende forsamling.

Selv om den gudstjenestefeirende forsamling de fleste steder er betydelig mindre enn de som er døpt inn i menigheten, består den av flere “vanlige menighetslemmer” enn ansatte. I gudstjenestereformen er det et anliggende at disse skal få en større og mer aktiv rolle i gudstjenestefeiringen. Derfor gir jeg her stor plass for denne gruppen som også kalles frivillige.

GUDSTJENESTE

“En gudstjeneste eller messe er en seremoniell religiøs sammenkomst for å dyrke en gud,” hevder Wikipedia.

Masteroppgaven tar for seg gudstjenesten i Den norske kirke. På kirkens hjemmeside finner man en mer utførlig definisjon for den kristne gudstjeneste:

Gudstjenesten er det viktigste møtestedet for alle kristne. Den er stedet der de kristne trer fram som en menighet, et fellesskap av mennesker som deler troen på Gud. Gudstjeneste feires der folk bor, i den lokale kirken. Dit kommer de med sine liv i glede og i sorg. De kommer for å døpe sine barn og for å få del i et kristent fellesskap, for å tilbe Den treenige Gud, i sanger, bønner og tekster (Kirkerådet 2010).

En gudstjeneste består av mange ledd. Denne oppgaven fokuserer primært på forbønnsleddet i gudstjenesten, både forberedelsen og gjennomføringen i gudstjenesten. Som allerede nevnt, er utgangspunktet den pågående gudstjenestereformen. Denne vil bli presentert grundig senere i oppgaven (kapittel 1.5 og 2.6)

1.5: BAKGRUNN FOR GUDSTJENESTEREFORMEN

Ungdommens kirkemøte utformet i juni 2003 et notat om gudstjenestefornyelse. De ga uttrykk for at de i større grad ønsket å delta under gudstjenesten, de ønsket også mer fleksibilitet og variasjon. Kirkens ungdom var tydelige på at de ikke ønsket sine egne gudstjenester, men ville være en del av det store menighetsfellesskapet. Notatet ble drøftet i møte i Kirkerådet i september samme år, og det ble vedtatt å starte en prosess med reform av høymessen.

På Kirkemøtet 2003 hadde biskop Finn Wagle med et foredrag om “Høymesse under endring” og inviterte til samtale om dette. Kirkemøtet støttet opp om dette, og på Kirkerådsmøte i mars 2004 ble følgende vedtak fattet (KR 10/04):

Kirkerådet oppnevner en nemnd til å lede arbeidet med reform av kirkens gudstjenesteliv med sikte på økt fleksibilitet, involvering og stedegengjøring. Til KR's møte i september bes nemnda legge frem et notat med en grunnleggende visjon for gudstjenestelivet i spenningen mellom kontinuitet og fornyelse. (...) Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) skal arbeide med reform av kirkens gudstjenesteliv, herunder høymesseliturgien, nattverdiliturgien, dåpsliturgien, salmene, musikken og lesningene (Kirkeårets tekster).

Nemnda var forsøkt bredt sammensatt med representanter fra ulike teologiske ståsteder og med forskjellige demografiske og kulturelle referanserammer. Det var flere ungdomsrepresentanter

med.

Nemda hadde også fem underutvalg som hadde som oppdrag å samle og utarbeide forslag til gudstjenestens ulike deler. Disse ble så lagt fram for nemda til drøfting, utprøving og vedtak.

Det var følgende underutvalg:

- Underutvalg 1. Inngang, utgang, forbønn
- Underutvalg 2: Ordet
- Underutvalg 3: Dåpen
- Underutvalg 4: Nattverden
- Underutvalg 5: Salmene

Opprinnelig var det ikke planlagt å arbeide med å gi ut ny salmebok, men ganske tidlig i prosessen ble dette et ønske. Man fant også behov for å nedsette et ekstra utvalg som skulle arbeide med ordinariemusikken. Det ble oppnevnt et arbeidsutvalg som skulle behandle sakene som skulle legges fram for nemda. I slutfasen ble det også behov for en språkgruppe som hadde språkvask som hovedoppgave.

KAPITTEL 2: TEORI OG BAKGRUNNSSTOFF

Dette kapitlet vil ta for seg fem hovedemner. Det blir gitt en redegjørelse for hva gudstjenesten er og et historisk riss fra urmenigheten fram til idag. Deretter kommer et kapittel om bønn og forbønn, hva dette er, og hvordan dette har blitt praktisert i kirken gjennom historien. Så følger et avsnitt om diakoni der blant annet den nye Plan for diakoni blir presentert. Frivillighet har fått et eget kapittel, der tar jeg for meg tema både i et teologisk perspektiv og i et samfunns- og menighetsperspektiv. Siste del av kapittel 2 omhandler de kjerneverdiene gudstjenestereformen er fundert på.

2.1: GUDSTJENESTEN

Helt fra den første kristne tid har de troende kommet sammen hver søndag for å feire Jesu oppstandelse. Derfor er den kristne gudstjenesten en av de eldste kulturtradisjonene vi kjenner som fortsatt er levende. Det har skjedd mange endringer i hvordan gudstjenesten feires, og ulike kristne kirker feirer også på litt ulike måter. Likevel er det noen fellestrekk.

Ellverson understreker at det å feire gudstjeneste er en del av kirkens vesen. Han holder fram helheten ved det kristne livet ved å påpeke tre av Jesu oppfordringer til sine disipler:

Gör detta till min åminnelse” sa Jesus vid nattvardens instiftande. Dette är visserligen bara en sida av kyrkans väsen. Den andra kan uttryckas så: “Gör alla folk till lärjungar” och “Gå du och gör som han” (som den barmhärtige samariern)” (Ellverson 2003:11).

Han refererer videre til erkebiskopen av Canterbury, William Temple, som har uttalt at kirken er den eneste selskap i verden som kun er til for de som ikke tilhører den.

To elementer er uløselig knyttet til hverandre i kirken: liturgi og diakoni.

Martin Modéus beskriver gudstjenesten som både relasjon og rite. Han framholder gudstjenesten som en relasjonell handling. Han henviser til det dobbelte kjærlighetsbudet i Matt.22.37 og 39, og framholder at Jesus peker ut de tre grunnrelasjonene; relasjonen til Gud, til mine medmennesker og til meg selv. Det er i disse relasjonene det gode livet skal virkeliggjøres. Alle relasjonene må komme til uttrykk også i gudstjenesten.

“Om jag inte får plats med hela mig i gudstjänsten, utan är tvungen att förkrympa mig för att få vara där, så kommer jag varken att mogna som människa eller kristen” (Modéus 2005:27).

Den andre funksjonen gudstjenesten har er, ifølge Modéus, rituell. Han skriver at riten er et svar på at noe har skjedd, og hensikten med den er å gjøre det vage tydelig, og det uvirkelige virkelig. Riter er ikke nødvendigvis noe mystisk, men en av flere måter mennesker bruker for å orientere seg i tilværelsen. Den har som mål å skape orden der det er uklarhet eller konflikt. Gudstjenesten er blant annet med og skaper en rytme i tilværelsen, og gjennom Ordet og sakramentene, bønn og sang er den med og gir svar på mange av livets gåter.

Den kristne gudstjenesten består av to hoveddeler: arven fra den jødiske synagoges ordgudstjenesten og en videreføring av Jesu nattverdmåltid med sine disipler. Dette er kjernen, så har man føyd på en begynnelse og en avslutning, eller for å bruke mer liturgisk språk: samling og sendelse.

2.1.1: GUDSTJENESTEN – ET HISTORISK TILBAKEBLIKK

For i det hele tatt å kunne snakke om reformer og gudstjenestefornyelse, er det viktig å være klar over historien og hvilke røtter vår gudstjenestefeiring har. Jeg vil derfor her gi en redegjørelse for noe av kirkehistorien, spesielt med fokus på gudstjenestefeiringen.

Jeg velger å gjøre et tilbakeblikk både til urmenigheten, og videre gjennom middelalderen og reformasjonen. Etterhvert blir det norsk kirkehistorie.

FRA URKIRKEN TIL MIDDELALDEREN

Den første kristne menighet deltok i begynnelsen også i gudstjenesten i tempelet, slik de var vant til som jøder, og slik også Jesus hadde gjort. Men i tillegg hadde de sine egne sammenkomster. Jesus hadde ikke gitt klare retningslinjer for hvordan deres nye gudstjeneste skulle feires, men i samtale med den samaritanske kvinnen ved brønnen sa han at det skulle komme en tid da de troende ikke lenger var bundet til å feire gudstjeneste på bestemte steder (Joh. 4.20f). Og da han underviste sine disipler om Den Hellige Ånd, fikk de vite at også dette var noen Ånden skulle veilede dem i.

I tillegg til inspirasjonen fra tempel og synagoge, var de første kristnes gudstjenester influert av Jesu samvær med sine disipler mens han var på jorden, ikke minst nattverdfeiringen.

Dessuten var pinsedagens åndsutytelse en viktig impuls inn i dette.

Ove Conrad Hanssen hevder at følgende innholdsmomenter synes å ha vært vanlige:

- Lesning fra Den Hellige Skrift, i den første tid primært GT
- Proklamasjon av Evangeliet – i tilknytning til muntlig tradisjon og etterhvert ulike urkristne skrifter
- Preken. Utlekkelse av Skriften, men også proklamasjon av det sentrale frelsesbudskap og undervisning
- Bønn og lovsang
- Åndsgaver i funksjon. Dette gjaldt særlig profetisk gave, men også andre åndsutvirkede gaver
- Nattverdfeiring og bordfelleskap
- Dåp

(Hesselberg (red.) 2007:15)

Bibelsk oppslagsbok hevder at det var to ulike gudstjenester som ble feiret. Den ene der utenforstående hadde adgang, den andre var kun for de troende.¹

Her var det måltidet med brødrene som var samlingens bærebjelke og høydepunkt. Sentrum og klimaks i samlingen var brødsbrytelsen og da vinbegeret ble sendt rundt som feiring av Herrens sakrament. Måltidet var rammet inn av andre elementer, blant annet bønn og takksigelse. Ved bordet (eller bordene) var det en som var preses og ledet samlingen.

Diakonene var sentrale i forberedelsen av måltidet. Deres oppgave var især å servere ved bordene. Det var en klar forbindelse mellom gudstjenestens nattverdfeiring og omsorgen for de nødlidende. Denne broen var det i stor grad diakonene som holdt oppe.

Også andre oppgaver og funksjoner var klart definert: Etter anmodning fra preses ble det lest

1 «Den første torde i allminnelighet ha vært en morgengudstjeneste og bestått i bønner, salmer, skriftlesning (=lesning av stykker fra G.T.), forklaring av skriftstykker, undervisning om de kristne grunnsannheter, og der Åndens nærvær så virket: profetisk tale og muligens tungetale....» (Bibelsk

fra Skriften av noen som kunne lese. Så var det profetens og lærerens oppgave å knytte trøst, formaning og kunnskap til det som var blitt lest. Læreren var også ansvarlig for å undervise menigheten om hovedsannhetene i den kristne tro.

Som en naturlig respons på dette, ble folk rundt bordet både glade og begeistret, og kom med sine bidrag i form av salmer, hymner, bibelord og muligens også spørsmål. Var begeistringen stor, var det flere som tok del i dette. I noen menigheter var det vanlig med tungetale, som ble tydet, enten av den som talte i tunger, eller av en annen.

“Måltidet forløp i stor stillhet og fred og samtidig som i en overjordisk glede. Man visste jo at Kristus var iblant dem” (Bibelsk oppslagsbok:586).

De første kristne menighetene hadde ikke egne forsamlingslokaler (det var først på 300-tallet man begynte å bygge kirker/hellige rom), men vi vet at de oftest samlet seg på søndag, på Herrens dag, for å feire hans oppstandelse.

Et viktig fellestrekk var også en klar *Kristus-sentrering*, med tilbedelse av Jesus Kristus som den oppstandne Herre og Frelser, og en sterk forvisning om hans tilstedeværelse. Det var også et klart *eskatologisk perspektiv* over de første kristnes gudstjenestefeiring; en klar forventning om Jesu snarlige gjenkomst for å dømme alle mennesker. *Fellesskapsdimensjonen* – ofte kalt *koinonia* – var sterk og omfattet hele mennesket, både praktisk og åndelig.²

Ove Conrad Hanssen skisserer fire momenter i den urkristne gudstjenesten som var viktig for og typiske i sin samtid, og som også utfordrer vår tenkning om gudstjenesten idag:

- lekfolkets rolle, Kristi legeme i funksjon (1. Kor. 12. 4-14, Ef. 4.11-16, 1. Pet. 4.10-11)
- kombinasjonen av orden og frihet, eller struktur og spontanitet (1.Kor. 11-14), og i sammenheng med dette
- åpenhet for Åndens tilsynekomst eller manifestasjoner, gjennom ulike åndsinspirerte gaver (1.Kor 12.7)
- et sosialt-karitativt aspekt hvor særlig mennesker med svake sosiale nettverk kan lukkes inn i et kristent omsorgsfellesskap (Hesselberg (red.) 2007:16)

Mye har forandret seg siden da og fram til vår tid.

oppslagsbok:583)

² “At dette siste ikke bare var et særtrekk ved urmenigheten i Jerusalem, jf. Apgj.2.44ff, men også synes å ha preget menighetene utover i den gresk-romerske verden, finner vi eksempel på i Tertullians Apologi, 39 (min oversettelse): Se, sier de, (hedningene om de kristne) hvor oppmerksomme de er mot hverandre (hvordan de elsker hverandre). Selv er de drevet av et gjensidig hat (Tertullian om hedningene)(.....) Ettersom vi står sammen i sjel og sinn, nøler vi ikke med å dele våre eiendeler med hverandre. Alt har vi felles blant oss, bortsett fra våre hustruer.” (Hesselberg (red), 2007:16)

Allerede på 200-300-tallet skjedde det endringer som fikk store konsekvenser for gudstjenestelivet. Videre inn i tidlig middelalder ble det lagt viktig grunnlag for gudstjenesteformen som var gjeldende på reformasjonstiden.

Noe av bakgrunnen for endringene, er at keiser Konstantin (regjeringstid år 306 - 337) slutter seg til den kristne kirke, han bruker kirken politisk og gir de kristne en privilegert plass i samfunnet. Mange mennesker strømmer derfor til kirkene, ofte med ulik motivasjon.

Menighetslederne opplever derfor behov for å “stramme tøylene”, og det blir en økende uniformering og fiksering av gudstjenesten. Man vil kvalitetssikre gudstjenesten mot for mye innflytelse fra mennesker med liten kristen kunnskap. Dette resulterer i at de profetiske gaver som har hatt en avgjørende betydning for den kristne misjon i to hundre år, nå får trangere kår. Man ser også at den fruktbare spenningen mellom spontane åndelige gaver og kirkens faste embeter etterhvert blir borte. Lekfolks rolle i gudstjenestefeiringen blir betydelig nedtonet.³

Gudstjenesteliturgi utviklet seg videre i tiden 700/800 – 1200, og da reformasjonen kom, overtok reformatorene mange av middelalderens ordninger. Man var mer opptatt av å endre det læremessige enn gudstjenestens form.

Øystein Bjørdal tilføyer:

Luther vitaliserte gudstjenestelivet betydeleg i si tid med eit opnare bønoliv, hymner og sangar. Men den store liturgi-faglege fornyinga vart det ikkje. Luther hadde då heller ikkje tilgang til fleire av vår tids viktige dokument for å forstå urkyrkja og oldkyrkja sitt gudstenesteliv (Hesselberg (red.) 2007:24).

Den lutherske gudstjenesten har også gjennom hele sin tradisjon hatt hovedoppmerksomheten på å være *Ordets* gudstjeneste.

2.1.2: GUDSTJENESTEFEIRINGEN I NORGE

Vi tar også med noen glimt fra gudstjenestens utvikling i Norge.

FRAM TIL 1700:

Vårt lands forbindelse med det øvrige Europa foregår fra gammel tid gjennom handelsferder.

Fra slutten av 700-tallet starter også vikinge-togene. De reisende treffer mennesker av en

³ “Som en følge av dette ble deltakelsen av lekfolk nedtonet, det skjedde en økende klerikalisering av guds-tjeneste- og menighetsliv og kirken fikk mer og mer en karakter av en samfunnsinstitusjon” Hesselberg (red.), 2007:17)

annen tro og søker kunnskap om denne. På 900-tallet kommer også misjonærer til Norge fra sør og vest, og kirker etablerer seg. De eldste bevarte fragmenter av liturgiske bøker er fra rundt år 960 og forteller at de norske kirker mer og mer ble trukket mot den romersk-katolske kirke.

Til tross for en grunnleggende likhet i den latinske ritus, kom likevel en nasjonal og til dels stiftvis egenart gjerne frem – dels i helgenkalenderen, hvor enkelte lokale navn ofte var tatt med, og dels i enkelte bønner og i melodiske særtrekk (Fæhn 1994:23).

Disse særtrekkene kan man se i sammenheng med hvilke områder i England og på kontinentet de ulike norske stift hadde mest kontakt med og dermed mest påvirkning fra.

Biskopene, og især erkebiskopen, hadde myndighet til å gi bestemmelser vedrørende liturgien. Kirkehistorien forteller om to perioder der det var omfattende justeringer. Det var på begynnelsen av 1200-tallet da ordinarius for Nidaros utarbeides, og like før reformasjonen da de liturgiske bøkene ble fornyet: Ny, revidert utgave av messebok og tidebønnsbok kom i 1519.

Så kom reformasjonen.

Et viktig anliggende for reformasjonens menn var at menigheten skulle ta aktivt del i gudstjenesten, fremfor alt ved å synge salmer på sitt eget morsmål. For første gang i kirkehistorien skapes det derfor en egen liturgibok for menigheten. Dette skjer for alvor i 1569 da Den danske Psalmebog utgis på oppdrag av kongen. Boken inneholdt 268 salmer og 216 melodier “til bruk i Kircker, Scholer og Huse.”⁴

Men ting tar tid, da som nå. Det er mange hindringer. Blant annet er det mange som er analfabeter og bøkene er dyre. Både kommunikasjon og økonomi er svak i vårt land på denne tiden. Dessuten er det mange som har motstand mot forandring.

Selv om salmebøkene nå forelå på dansk, var det dårlig med sang under gudstjenesten.⁵

Reformasjonen skapte også stor endring når det gjelder gudstjenestens lengde. Tidligere varte søndagens høymesse neppe mer enn en halv time. Det var vanligvis ingen preken, og de kirkelige handlingene kom før messen. Med den nye gudstjenesteordningen ble gudstjenesten gjerne fire ganger så lang og varte minst to timer. Den inneholdt både

4 “Et kongebrev 1569 autoriserte den nye salmeboken, og for fremtiden skulle bare denne kunne trykkes, kjøpes og brukes “ofuer alt riiget”.... Kongebrevet som autoriserte Thomissøn, påbød også alle kirker å anskaffe et eksemplar av Bibelen og de nye liturgiske bøker og lenke dem til klokkestolen med jernkjeder.” (Fæhn, 1994, s 27)

5 En årsak i tillegg til de allerede nevnte, er at menigheten ligger på kne under store deler av messen. Og

salmesang, preken og katekismeforklaring.

Klokkeren får en avgjørende rolle i gudstjenesten, både som prestens assistent i liturgien og katekismeundervisningen, og også som menighetens sangmester⁶.

Helge Fæhn konkluderer med at eneveldet dermed hadde lagt fundamentet for den likhet og uniformitet man ønsket seg i liturgi og kirkeskikker.

Videre lister Fæhn opp viktige nye enkeltheter ved ortodoksiens messe:

- Det er slutt på latin og gregoriansk musikk
- Gudstjenesten er nå en mer utpreget salmemesse
- Uniformitets-idealet (som allerede nevnt): Gudstjenesten skal utformes på samme måte overalt (i motsetning til “Dom und Dorf”)
- Det er prekenen og prekenteksten som nå blir messens sentrum. Ritualet selv kaller gudstjenesten “Høj-Prædiken” (Fæhn 1994:62)

1700 – 1814

De første 80 år av denne perioden bærer preg av en del planer, men lite handlekraft når det gjelder reformer i kirken. Det er en kjent sak at alt går i bølger. Noen ville bort fra ortodoksiens stramme rammer. Rundt århundreskiftet er det flere tilløp til reformer. Mange av dem havner som skuffefyll i arkivet. Det blir i 1806 nedsatt en kommisjon som skal arbeide videre med et utkast av P.O Boisen: Plan for Forbedring av den offentlige Gudsyndyrkelse.

Her kan man lese i innledningen: “det Ensformige kjeder os som Mennesker”, og av den grunn bør gudstjenesten bli “mer høytidelig og avvekslende, mer “rørende” og fornuftig”. Utkastet har bl.a. forslag til ny høymesseordning, nye kollektbønner og andre bønner. “Da hensikten er å “røre”, er bønner og formularer holdt i en påtrengende beveget tone, med gråtkvalt snakk om kjærlighet og tålmodighet og om dagliglivets små forhold” (Fæhn 1994:198).

Dette blir tydeligvis for sentimentalt for mange, flere uttrykker sin skuffelse. Kanskje målbærer biskop Bech i Christinia det mange opplever i møte med den nye planen. Han sier at han i planen finner mange bevis på “hvor lett Hiertets Varmedamp kan fordunkle Lyset i Forstanden” (Fæhn 1994:199).

Kvinnene deltok de fleste steder ikke i salmesangen. Dette var en holdning som satt dypt, og som selvsagt har sammenheng med kvinners stilling i samfunnet ellers. De var på denne tiden både rettslig og økonomisk umyndige. Mange prester og andre ønsket å endre denne praksis. Synoden i Bergen 1584 nevner to ganger at også kvinnene skal synge.⁷

fra katolsk tid var man ikke vant til å delta aktivt under gudstjenestefeiringen.

6 Det er et faktum at klokkerangel forsinket gjennomføringen av reformasjonen i Norge.

7 Et eksempel fra Hardanger: “under visitasen i Skånevik 1749 hadde sognepresten klaget til biskop

På slutten av 1700-tallet kommer det ut to nye salmebøker⁸ som blir avgjørende for gudstjenestelivet i samtiden. Tidspunktet man samles til messe varierer noe.

Prestene får nye oppgaver især i løpet av 1700-tallet. Dette gjaldt blant annet konfirmantundervisning og formannsoppgave i både fattigkommisjonen og skolekommisjonen. Dessuten var det flere prester som på eget initiativ underviste i jord- og hagebruk, og noen som også engasjerte seg i leseselskapene og hadde bl.a. tilsyn med boksamlingene.

Kan dette bety at det ble mindre tid til å konsentrere seg om gudstjenesten?

Det ble ikke store reformer i denne perioden. 90 % av befolkningen bestod av bønder som i stor grad holdt fast på og var glade i sine tradisjoner, og det var lang vei til kontinentet der de store endringene foregikk.

1814 – 1926 / 1992

Siden vi nå er i union med Sverige, skjer det noen små tilpasninger i gudstjeneste-liturgien. Mer myndighet havner i departementet.

I 1849 etableres praktis-teologisk seminar. Man har erfart at det er nødvendig med mer liturgisk kunnskap blant prestene. Liturgikk er et av de tre hovedfagene. Det blir behov for mer liturgisk litteratur, og to av lærerne på seminaret (Grimelund og Wexels) utgir hver sin bok. Disse blir toneangivende i lang tid framover.

Tre ulike salmebøker benyttes rundt i menighetene, de er ganske likt fordelt utover landets menigheter. Man så nå behov for en felles bok. Magnus Brostrup Landstad som da var sogneprest i Halden påtok seg arbeidet i 1852. 9 år senere leverte han sitt utkast⁹.

1.søndag i advent 1889 ble ny alterbok tatt i bruk. Denne gang var det en svært effektiv og rask reformprosess. Gustav Jensen var kallskapellan i Gamle Aker og en svært dyktig liturgiker. Reformvennlige Johan Sverdrup ble kirkeminister i 1885. Disse to ga reformarbeidet fart, og i løpet av en fireårig prosess med revisjonskomitéer var ny alterbok og tekstbok på plass. Det har tidligere vært bare en tekstrekke, nå får vi tre.

Pontoppidan over “qvinde-Kiønnets onde sedvane, at tie stille i Kirken og ikke siunge med Mændene, hvilket paa de fleste Steder har været saaledes hidindtil, da den som vil siunge med, ansees for hoffærdigere end Resten”. Denne holdning ser ut til å ha vært ganske allmenn i Hardanger både i 1700-årene og senere, da det ble ansett som nærmest upassende at kvinnene endog hadde salmebok og sang sammen med prest og klokker!” (Fæhn 1994, s 201)

8 Fra 1802 begynner man å bruke nummertavler på veggen for å angi salmenummer. Nummerering av salmene i salmebøkene var innført langt tidligere.

9 Landstad var imidlertid svært ivrig i fornorskningsprosessen, - litt for ivrig, mente noen. I alle fall

I siste halvdel av 1800-tallet kommer det fram flere ønsker for ny liturgi. Man ønsker ikke lenger bare en kortere gudstjeneste, slik tilfellet var i første halvdel av 1800-tallet. Nå etterspør prestene en rikere liturgi, primært ved å ta tilbake gudstjenestledd som var blitt borte. Dette gjaldt især syndsbekjennelsen og den apostoliske trosbekjennelse. Denne hadde i flere århundrer bare vært knyttet opp mot dåp.

Menighetene ønsket en mer aktiv rolle i gudstjenesten.

Gustav Jensen kom til å bli svært sentral i alt revisjonsarbeid i denne perioden. Han fikk bl.a. i oppdrag både å revidere Landstads salmebok og også å redigere en ny alterbok. Nynorsk ble ikke liturgisk målform før i 1907, selv om det da hadde vært snakk om det i flere år. Nynorsk salmebok kom i 1925.

1.søndag i advent i 1920 feires høymessen over hele landet på norsk for første gang. Ny alterbok er på plass. Det er en prosamesse mer enn en salmemesse som nå har fått sin form.

Radiogudstjenesten ble sendt regelmessig fra 1933, da NRK ble etablert. Før det hadde det vært enkelte sendinger. Fra 1960 kom også månedlige tv-gudstjenester. Dette gjorde tildels at flere mennesker fikk mulighet for å høre søndagens gudstjeneste, dels at færre kom til kirken, det var mer behagelig å være hjemme i godstolen.

Ikke mange år etter 1920 er det flere som opplever at høymessen er blitt for lang. Men under krigen var det ikke dette som fikk fokus; da var det mange som erfarte styrken i gudstjenesten som samlingspunkt og som bærebjelke i en vanskelig situasjon (jfr. gudstjenesten som rite, kap. 2.1). Kirkesøkningen økte.

Men etter krigen dukket reformplanene opp igjen. I 1969 kommer en prøveordning. Den endelige ordningen blir iverksatt i 1975. Disse har mye felles:

Følgende punkter er verd å merke seg i denne sammenheng:

- man forutsetter at menigheten deltar høyt i framsielsen av syndsbekjennelsen, trosbekjennelsen og Fader vår
- lekfolk kan lese lesetekstene i stedet for liturgen
- kirkebønnen er blitt en ren forbønn, og kalles heretter menighetens forbønn. Man har her anledning til leilighetsvis å ta inn aktuelle bønneemner, slik man tidligere hadde (før 1887)
- kunngjøringene flyttes fra prekestolen til lesepulten. Da blir prekenen stående alene på prekestolen, og kunngjøringene knyttes nærmere opp mot forbønn. Disse kan leses av lekfolk.
- Det er to tekstrekker av lesetekstene. I tillegg kommer noen tilleggstekster.

(Fæhn 1994:337)

måtte han moderere seg noe og komme med et nytt utkast. Det reviderte utkastet kom i 1865.

Ordningen har vært gjeldende fram til nå, men enkelte menigheter har søkt biskopen om tillatelse til å gjøre endringer. Det har vært mange liturgiske forsøk de siste tiårene.

2.2: FORBØNNEN I GUDSTJENESTEN – HISTORISK FRAM TIL IDAG

Som allerede nevnt, var bønn en sentral del av gudstjenesten fra de første kristnes tid. Det fortelles at de i sine gudstjenester brukte både faste bønner og mer frie, spontane bønner. Sahlberg understreker i sin bok *Längtan efter liv* hvor avgjørende bønn var i urkirken. Stattholder Plinius den yngre skriver brev til Keiser Trajanus år 112. Der beskriver han de kristne i sin provins Bitynien blant annet på følgende måte:

De har för vana att samlas en viss bestämd dag före gryningen då de sjunger en växelsång till Kristus som till Gud.... sedan träffas de på nytt för att tillsammans inta en måltid med mat av vanligt och oskyldigt slag (Sahlberg 1997:95).

Det er interessant å merke seg at begrunnelsen for opprettelsen av diakontjenesten. Menigheten vokste og apostlene fikk derfor for mange oppgaver å utføre; - det praktiske gikk på bekostning av forkynnelsen av evangeliet. De tolv apostlene kaller derfor sammen alle disiplene og foreslår å opprette en ny tjeneste i menigheten. Dette er det full enighet om, og sju menn blir derfor valgt ut blant disiplene for primært å ta seg av utdelingen av mat til blant annet enkene. “Men vi skal vie oss til bønner og Ordets tjeneste” (sier apostlene) (Apgj. 6.4).

Sahlberg poengterer at bønn nevnes mer enn 30 ganger i Apostlenes gjerninger. “Se, han ber”- det var det første tecknet på at Jesusmotståndaren Saulus blivit Jesusvännen Paulus” (Sahlberg 1997:95). Det er også tydelig at bønn ikke bare er noe enkeltmennesker gjør, men et menighetsanliggende. Etter Jesu himmelfart står det om de elleve disiplene at “Alle disse holdt sammen og var utholdende i bønn; også kvinnene og Maria, Jesu mor, og hans brødre var med dem” (Apgj. 1.14). Videre kan vi lese om pinsedagens under og at tre tusen ble døpt og lagt til menigheten. “Trofast holdt de seg til apostlenes lære og samfunnet, til brødsbrytelsen og bønnene” (Apgj. 2.42).

Dette var tydelig menighetens fundament. Utfra dette grunnlaget gikk de ut i verden, og gjennom bønn satte de nye medarbeidere i tjeneste, sendte ut misjonærer, helbredet syke og hjalp mennesker til tro på Jesus Kristus. Gjennom bønner fikk de kraft til å holde ut forfølgelse og lidelse, samtidig som de fortsatte å be og utføre det oppdrag de hadde fått fra

Gud. Lukas skriver i Apostelenes gjerninger både om Stefanus som ba idet de skriftlærde steinet ham (Apgj. 7.59-60), og om Paulus og Silas som holdt bønn og sang lovsanger mens de satt lenket i fangehullet. Fangene lyttet til dem og også fangevokteren kom til tro sammen med hele sin familie (Apgj. 16.25 ff).

Bönens betydelse i missionen illustreras ändå kanske bäst av Paulus - "Därför vill jag falla på knä för Fadern" (Ef. 3.14). Han bad om kärlek, helgelse, Guds goda vilja, om samfäll fullkomning, för den härlighet som väntade, om treenighetens inneboende och om uthållighet inntil slutet. Urkyrkans missionärer levde inte i okunnighet om var kraften fanns i förföljelsen, kraftlösheten och evangelisationen. Därför kunde till exempel Augustinus, som i sin egen person avslutar urkyrkan och inleder medeltiden, säga: "først bedjare – sedan talare (Sahlberg 1997:95).

I NORGE

Etter reformasjonen hadde forbønnen sin faste plass etter preken¹⁰, og ble fremført av presten på prekestolen¹¹. I ordinansen var en del bønneemner skissert, men selve formuleringen var overlatt til presten, som skulle "tilraade folcket at bede for det aandelige oc verdslige livs nødtørfthighed, oc alt det behov gjøres, oc aller mest for vor naadige Herre oc konnig" (Fæhn, 1994:46).

Etter forbønnen fulgte bl.a. kunngjøringer om ekteskapsinngåelse, syke, sørgende og skrøpelige "oc hvad mere Nød oc Trang som den Tiid for haanden kand være" (Fæhn 1994:46). Det fortelles fra 1584 at etter forbønnen ba prest og menighet Fadervår i stillhet, og det understrekes at etter dette skulle det ikke føyes til flere bønner.

Det ble store endringer i forbønnen i løpet av 1600-tallet. Det ble formulert en del bønner tenkt benyttet på spesielle dager i året. Det gjaldt allehelgen / reformasjonsdagen, nyttår og mikkelsdag / freden i Lübeck. Ordet *kirkebønn* tas i bruk og kommer inn i alterboken som "tillegg". Dessuten stadfestes prestenes gamle rett til selv å formulere forbønnen / kirkebønnen av Norske Lov. Denne sier at prestene "alltid skal slutte deres Prædikener med Bønner til Gud, for Guds Ords frie Fremgang, for Kongen og det Kongelige Arve-Huus, for Øvrighed og for den almindelige Nødtørfth" (Fæhn 1994:57).

Det tilføyes også at han med navns nevning også skal be spesielt for de ekteskap som skal

10 "Forbønnene etter preken ble i senantikken oppslukt av nattverdbønnene og spredt blant disse; fra det 6. århundre var den vestlige messe uten dette ledd. Ikke minst på grunn av særskilte preken-gudstjenester i senmiddelalderen kom forbønnene – gjerne avsluttet med Fader vår – inn igjen i gudstjenestelivet. Ut fra den tradisjon som hadde festnet seg, var det nå naturlig å legge forbønnen til prekestolen; og med denne plassering ble forbønnsleddet tatt opp også i evangeliske gudstjenesteordninger." (Fæhn 1994, s 67)

11 i de fleste tilfeller var det nok lesepulten, siden prekestol ikke var vanlig i kirkene før etter

inngås, og for syke, svake og sengeliggende som ønsker “Guds Kirkes Forbøn”¹².

Kunngjøringer, også om ikke-kirkelige forhold, finner sted i gudstjenesten allerede på 1540-tallet, selv om det ikke er etter læreboka.

Klokkerbønnen får sin forløper i 1620, og etter diverse ordninger kommer inngangs- og utgangsbønnen inn i kirkeritualet i 1685. I ordningen står det presisert at klokkeren skal stå i kordøren eller midt på kirkegolvet og framføre bønnene.

Fra 1715 kommer det bestemmelser om misjonens plass i kirkebønnen. Blant annet nevnes “hedningenes omvendelse i Ostindien og Finnmark” og “det vilde folk paa Grønland og deres Omvendelse” (Fæhn 1994:203).

Og i 1721 opplevde man i Akershus stift behov for en egen bønn “for Pestilenzes og smitsomme Sygdommers Afvendelse”.

Samme år fremsetter biskop Nyrud ønske om en fast formulert kirkebønn¹³, Femten år senere er hans ønske blitt oppfylt: Det forordnes en egen kirkebønn. Den fikk plass i alterboken, var på rundt 10 sider og skulle brukes overalt i Christian VI's regjeringstid. Det var katedralskoler i tilknytning til de største kirkene i byene, sannsynligvis fra siste halvdel av 1100-tallet i Trondheim, Bergen og Oslo. Senere også i Stavanger, Hamar og Kristiansand. Utfra disse (- og også enkelte andre skoler) hadde man kortjeneste. Etterhvert ser det ut for at man fikk syn for å gjøre gudstjenesten enda mer begripelig med barn tilstede. En forordning fra 1738 / 1739 understreker at både andakten i skolestuen og kortjenesten i kirken skal foregå på dansk. Katedralskolenes kortjeneste opphørte endelig i 1809.

Kirkebønnen gjennomgikk en ny reform i 1889. Gustav Jensen spiller en sentral rolle her. Nå skjer det også noe nytt med kirkebønnens plassering i rommet. Tidligere har den vært en del av prekenen, eller i hvert fall vært framført fra prekestolen. Nå flyttes den til alteret. Den deles opp i avsnitt, og menigheten gir sin tilslutning ved å synge “Herre, hør vår bønn” mellom de enkelte avsnitt.

Når prøveordningen kommer i 1969 er det i denne sammenheng spesielt verd å merke

reformasjonen, og det nok tok tid før disse var på plass i de ulike kirker.

12 I en alterbok fra 1688 fra Ullensvang kirke finnes følgende bønn: “O Herre Gud Zebaoth! Du som indsætter konger paa Jorden, hold din høje Beskiærmelse over vor allernaadigste Arveherre oc KongeFor Syge: Trofaste Gud, du rette Nødhielpere oc almægtigste Læge! lad denne din svage oc nødstedde lem være din Barmhiertighed overleveret, til Bestandighed i Troen, oc en Christen Taalmodighed under Kaarset, indtil du efter din behagelige Villie gjør god forandring derpaa, dit Navn til Ære oc ham (hende) til Salighed! Amen!” (Fæhn 1994:216).

13 “thi nu da de selv efter egen indfald componerer, hvilket mange gjør for vidløftige, andre igien for korte, somme gandske forbigaae og lader ude” (Fæhn 1994, s.203).

seg punkt e) Kirkebønnen, som her omtales som Forbønn og bønn for verden.

Det poengteres her at man har anledning til å ta med aktuelle bønneemner leilighetsvis. I pakt med ordningen som har vært i Norge fra reformasjonen til den nye høymesseliturgien av 1887.

FRA 1975: FORBØNN 4

I det endelige utkastet fra 1975 (NOU 1976:5) settes kunngjøringer og forbønn i sammenheng, og det åpnes for at lekfolk kan lese forbønnen.

I rubrikken til forbønn står det: "I Forbønn I, II, IV er de aktuelle bønneemner bare antydnet. Når en tar med slike bønneemner, skal liturgen på forhånd formulere bønnene skriftlig, med korte og enkle setninger. De aktuelle bønnene bør såvidt mulig være drøftet med menighetsrådets leder eller en annen av menighetens ledere" (Gudstjenestebok for Den norske kirke:46).

Forbønn 4 stiller på en måte i en særklasse ved at det legges opp til at man formulerer bønner lokalt og at det deltar en bønneleder, i tillegg til liturgen. I flere sammenhenger ble denne bønnen også kalt den diakonale forbønnen. Forbønn 4 har fire ulike bønneledd og er lagt opp med en bønneleder som leder bønnen og nevner bønneemner menigheten vil be for. Liturgen ber så en fast formulert bønn. I rubrikkene står det ikke tydelig hvor de som medvirker skal framføre bønnen fra, men så vidt jeg kjenner til, har det mest vanlige vært at bønneleder(ne) har stått ved lesepulten, og liturgen ved alteret.

De fire ulike leddene er disponert utfra følgende tematikk:

- Vår menighet og Guds folk over hele jorden
Rubrikkene foreslår å ta med dåpsbarn, de som skal vies til ektefolk, konfirmantene, ledere i kirken, misjonærene våre og evt. formålet for dagens takkoffer, menighetsrådet mm.
- Vårt folk og dem som har ansvar og myndighet i samfunnet
Her nevnes forestående kommune- eller Stortingsvalg, kommunestyre, Storting, skolestart, forhandlinger i arbeids- og næringsliv mm.
- Dem som er rammet av sykdom og ulykker, for alle ensomme og for dem som har tungt å bære
Rubrikkene leder oppmerksomheten mot de som har bedt om menighetens forbønn, de som er rammet av trafikkulykker, katastrofer o.l.
- Fred i verden og rettferd og frihet for alle mennesker
Eksempel som nevnes her er løsning på aktuelle nasjonale og internasjonale kriser o.l. (Gudstjenestebok for Den norske kirke, 1996:56–58)

I noen menigheter har forbønn 4 vært mye i bruk, og mange diakoner, kateketer og andre i

menigheten har vært involvert i både å utforme og framføre bønnen. Forbønn 4 har ofte blitt kalt den diakonale forbønningen. Dette er på mange måter en forløper til forslagene i den nye gudstjenestereformen.

KIRKEBAKKEN - KUNNGJØRINGER

Kirkebakken har vært et viktig sted gjennom flere århundrer. Her ble nyheter utvekslet, her foregikk det handel, og her traff unge mennesker hverandre. Her utspant det seg hjertelige gjensyn. For mange mennesker representerte nok kirkebakken ukas eller månedens høydepunkt. Det var også et offentlig informasjonssted. “Offentlige og private meddelelser som var bestemt for allmenheten, ble i tidligere tider kunngjort av lensmannen fra kirkebakken etter gudstjenesten” (Store Norske Leksikon 1994).

I 1827 kom det en lov om at prestene ikke lenger skulle lese opp offentlige kunngjøringer fra prekestolen. Heretter skulle disse presenteres på kirkebakken.¹⁴

Etterhvert kommer kunngjøringene inn i kirken igjen, i hvert fall det som gjelder kirkens og menighetens virksomhet. Fra 1975 settes som nevnt kunngjøringer og forbønn i tydeligere sammenheng med hverandre. Det er naturlig å be for det man allerede har informert om.

2.3: BØNN OG FORBØNN

I dette kapittelet vil jeg først reflektere litt rundt bønn og hva bønn er, deretter gå dypere inn i forbønn spesielt.

2.3.1: BØNN

Hva er egentlig bønn?

I innledningen til heftet *Borg i bønn*, *Bønnebok for Borg bispedømme*, skriver biskop Ole Christian Kvarme:

“Bønneinstinktet er lagt ned i hvert menneske, sier religions-fenomenologer. Ja, også Bibelen og den kristne tradisjon taler om menneskets lengsel etter Gud – etter en høyere makt. Om det moderne samfunn preges av bilder og det visuelle – gjennom de elektroniske og trykte medier, så domineres våre liv like fullt av det som ikke er

14 Det er grunn til å tro at prestene hadde et noe ambivalent forhold til kirkebakken, da mange folk var så opptatt av det som foregikk på kirkebakken, at de ble værende ute når kirkeklokkene kalte til gudstjeneste. Det var også vanlig at noen kom inn når klokkene ringte, men gikk ut igjen, dersom prestens preken opplevdes for lang. Noen skulle nok også ut og slukke tørsten...

synlig. Våre følelser og tanker, våre håp og drømmer, kjærlighet og tro fyller våre liv. Og bønner er menneskets fundamentale forsøk på å finne et ankerfeste i det usynlige. Slik er også bønner i den bibelske tradisjon” (Johannessen (red.) 1999:11).

Gjennom hele Bibelen kan vi lese om bønner, første gang i 1. Moseboks fjerde kapittel, og siste gang på Bibelens aller siste blad, i Åpenbaringsbokens nest siste vers¹⁵.

I Det gamle testamente har bønner ofte nær forbindelse med ofringer. Det er sagt at “bønner er åndelige ofre og ofre er symbolske bønner” (Bibelsk oppslagsbok:253).

Gjennom Bibelens bøker kan vi lese vitnesbyrd om bønner, formaninger til å be og mange eksempler på både forbedere og bønnehørelser. I Det nye testamente møter vi i første rekke Jesus som den store forbederen. Bønner er omtalt i forbindelse med de viktigste hendelsene i hans liv: Hans dåp, utvelgelsen av disiplene, da han ble forklaret, da han kjempet sin kamp i Getsemane, og da han utholdt lidelsen på korset.

Videre hører vi om Jesus som forbeder for sine etter sin himmelfart. Jesus forutsetter at hans etterfølgere ber. “Når dere ber....,” sier han flere ganger i evangeliene. Han oppfordrer til personlig bønner. “Men når du ber, skal du gå inn i ditt rom og lukke din dør og be til din Far som er i det skjulte. Og din Far, som ser i det skjulte, skal lønne deg” (Matt. 6.6). Og da disiplene spurte sin mester om å lære dem å be, svarte han med å lære dem Fadervår.

Hans disipler og den første kristne menighet fulgte klart hans oppfordring. Når vi i Apostlenes gjerninger leser om hvordan de levde og hva som var viktig for dem, skjønner vi at bønner var sentralt (se også kap. 2.2): “Trofast holdt de seg til apostlenes lære og samfunnet, til brødsbrytelsen og bønnene” (Apgj. 2.42).

Både Paulus og de andre brevskriverne i Det nye testamente skriver om bønner. Og i Bibelens siste bok skildrer Johannes sitt syn der han blant annet ser betydningen av de kristnes bønner:

En annen engel, som hadde et røkelseskar av gull, kom og stilte seg ved alteret. Det ble gitt ham en stor mengde røkelse, som han skulle legge til alle de helliges bønner på gullalteret foran tronen. Og fra engelens hånd steg det opp en sky av røkelse sammen med de helliges bønner (Åp. 8.3-4).

Innholdsmessig oppfordrer Bibelen til bønner både for åndelige og timelige behov.

Tradisjonelt har man sagt at bønner er “sinnet og hjertet som løfter seg mot Gud”. En mer nåtidig definisjon er at bønner er en samtale med Gud. Det handler om å pleie en relasjon, om kommunikasjon, om tillit og om fellesskap. Bønnebok for Den katolske kirke nevner også

15 “Set fikk også en sønn og gav ham navnet Enosj. På den tid begynte de å påkalle Herrens navn” (4.Mos. 4.26). “Amen. Kom, Herre Jesus!” (Åp.22.20)

flere holdninger i tillegg til tillit som Jesus holder fram i sin undervisning om bønn. Det er oppriktighet, utholdenhet, oppmerksomhet, fromhet og gudsfrykt. Vi skal være oppriktige i vår bønn, ikke “lire av oss en mengde ord, slik som hedningene...” (Matt.6.7).

Jesus forteller historier og lignelser om mennesker som ikke ga seg i bønnene sine, men kom fram med den samme bønnen igjen og igjen. Han holder disse fram som forbilder. Det handler om å være utholdende i bønn, og strengt tatt også om frimodighet.

“Oppmerksomhet er allerede bønn,” sier Simone Weill, fransk forfatter (Katolsk bønnebok 1990:24).

Bønn kan ha mange former. Det kan være lovprisning og tilbedelse, takk og klage, og det kan også være forbønn. Jeg vil i det følgende gå noe dypere inn i forbønn, spesielt i gudstjenesten.

2.3.2: FORBØNN

Forbønn er en del av mange kristnes trosliv. Man ber, jevnlig eller sporadisk, for familie og venner, for seg selv, for situasjoner og utfordringer i nærmiljø og i verdenssamfunnet, og kanskje i særlig grad når noen av ens egne har det vanskelig. I noen menigheter og kristne fellesskap er det også vanlig å utveksle forbønnsemner, å be om forbønn hos hverandre og å be for hverandre. Da kan man være svært konkret og privat. Brevlitteraturen i Det nye testamente formidler at både Jesus og Den Hellige Ånd går i forbønn for oss.

Bønn i gudstjenesten er noe annet enn den individuelle bønn, eller den bønn man ber når en gruppe mennesker er samlet for å be sammen. Det er menighetens forbønn. Den er ikke primært en bønn for oss selv, men det er her vi som kirke løfter verden fram for Gud.

Som nevnt tidligere, er gudstjenesten vår delvis en arv fra den jødiske synagogegudstjenesten. Dette gjelder blant annet også forbønnsleddet.¹⁶

I lang tid – i hvert fall fra 300-tallet – har forbønnen blitt ledet av diakonen. Det er fortsatt tilfelle i den ortodokse kirke. Dette har også skapt en spesiell bønneform: forbederen som altså ofte er diakonen nevner et bønneemne, det følger en kort stillhet /stille bønn før presten ber en bønn høyt og menigheten kommer med sitt bønnesvar.

Denne bønneformen kjenner vi i vår kirke som forbønn 4 (se også kap. 2.2).

Den katolske bønneboken understreker sammenhengen mellom personlig bønn og

¹⁶ Aderton-bønnen finnes det historisk belegg for fra midten av 100-tallet. I urkirken kaltes forbønnen for *oratio fidelium*, de troendes forbønn. De som gikk til dåpsundervisning (katekumenene) deltok ikke i dette, da man anså det slik at de enda ikke hadde del i kirkens forbønnsansvar (Ellverson 2003, s. 107-108)..

menighetens forbønn:

Den personlige bønn leder fram mot Kirkens bønn, liturgien, og finner sitt høyeste uttrykk der. Vi ber ikke bare som enkeltindivider, men som lemmer på Kristi legeme, Kirken. Vi hører sammen i det store fellesskap som utgår fra Kristus og ledes av ham. Den liturgiske bønn er hele kirkens bønn. Liturgien skiller seg ut fra den enkeltes bønn som først og fremst bygger på egen fromhet og hengivenhet. Kirkens liturgi er i ordets egentlige mening en *Gudstjeneste* og er den bønn hele Guds familie ber, forenet i Kristus (Bønnebok 1990:25-26).

Karl-Gunnar Ellverson omtaler menighetens forbønn som en del av gudstjenestens dynamikk:

Forbønnen som respons, på samme måte som diakonien skal være et gjensvar på liturgien.

Disse to er uløselig knyttet til hverandre, begge deler handler om å tjene Gud.

Gudstjänsten är inte bara församlingens eget möte med Gud i ordet och måltiden, utan också vårt gemensamma rop till Gud för alla människor, särskilt för dem som är i nöd. Det Gud skänker i sitt ord får ett gensvar i förbönstjänsten för våra medmänniskor och för vår värld (Ellverson 2003:65).

Hva skal man så be for i menighetens forbønn?

Bibelen gir en hel del rettesnorer til dette. Noe er direkte oppfordringer, andre emner er relatert til oppdrag som er "delegert" til menigheten. Jesu forbilde er også vesentlig i denne sammenhengen, blant annet gjennom hans yppersteprestlige bønn (Joh. 17).

Karl-Gunnar Ellverson som har skrevet liturgihåndbok for Svenska kyrkan holder fram følgende:

Med utgangspunkt i och inspiration från gudstjänstens bibeltexter (åminstone i några av bönepunkterna) bör förbönsmännen omfatta:

- Guds skapelse, folk och nationer, fred och rättvisa, vårt eget land, dem som fått ansvar att styra och leda, den egna staden eller orten, medmänniskor och oss själva
- Människor i nöd, sjuka, lidande, döende och avlidna
- Kristi kyrka, stiftets biskop och styrelse, den egna församlingen, de förtroendevalda och anställda, övriga samfund på hemorten (Ellverson 2003:65).

Denne disposisjonen har mye til felles med det som foreslås i det nye norske liturgiforslaget.

Det ser nå slik ut:

Disposisjon av temaområder:

- Guds skaperverk / verden
Miljø, naturvern, forvalterskap, de som har overordnet ansvar for samfunn, lokalt og internasjonalt, kongen (bør nevnes med navn) og hans hus, aktuelle kriser, utfordringer.
- Mennesker i nød
Ensomme, syke, fattige, forfulgte, mennesker utsatt for vold og overgrep,

- mennesker rammet av ulykker og katastrofer, kriser, krig og konflikter.
- Kirken
 - Lokalmenighet, døpte, konfirmanter, barn og unge. Den norske kirke, andre kirkesamfunn i Norge, den verdensvide kirke. Diakoni og misjon.
- Mennesker i fellesskap
 - Mennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet. Barnehage, skole, institusjoner (syke-/ aldershjem o.l.), arbeidsplasser, familie, nabolag, mennesker som har bedt om forbønn. Fellesskap med mennesker som bor langt unna (Liturgiforslaget 2008:108).

Forbønn i gudstjenesten er fellesskapets bønn. Dette kan synliggjøres på flere måter; ved at flere framfører bønnen, ved at hele menigheten deltar i bønnesvarene mellom de ulike bønnene, enten disse leses eller synges. Språket som brukes i bønnen er også avgjørende; man må unngå ord og formuleringer som ekskluderer og gjør at folk ikke kjenner seg hjemme i bønnen.

Bibelen har løfter knyttet til fellesskapets bønn.

“Også dette sier jeg dere: Alt det to av dere her på jorden blir enige om å be om, skal de få av min Far i himmelen. For hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem.”

(Matt.18.19f)

2.4: DIAKONI I DEN NORSKE KIRKE

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for innholdet i ny Plan for diakoni i Den norske kirke, og også trekke fram andre diakonale elementer jeg opplever relevant i forhold til gudstjeneste og forbønn.

Diakoni er handling og holdning mer enn ord, men hvilke ord som brukes om diakonien er ikke uvesentlig. Denne del av kirkens liv og vesen har igjennom tidene blitt definert på ulike måter. Ifølge Kraemer har diakonien i de fleste kirkesamfunn hatt en underordnet plass, noe som ikke samsvarer med Det nye testamente.

Kirke er tjeneste! Kirke er diakoni! Kristus har plassert diakonien i sentrum for forståelsen av hele Hans liv og gjerning. Kirkens diakoni står i et nært forhold til Kristi diakoni, men er ikke identisk med denne. Kristi tjeneste er enestående (...). Men vi kan ta del i Kristi tjeneste ved å tjene Ham, og dermed hverandre og hele verden (Kraemer 1961:110).

Det er interessant å se hvordan begrepsforståelsen utvides gjennom å lese ulike diakoniplaner for Den Norske Kirke. I tidligere planer var diakoni forstått som “kirkens omsorg for mennesker i nød”.

I planen som kom i 1997 ble diakonibegrepet noe utvidet: «Diakoni er kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende arbeid, og den tjeneste som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød» (Plan for diakoni, 1997).

I vår nye plan (2008) er diakonien forstått enda videre, først uttrykt gjennom Den Norske Kirkes visjon for sin diakonale tjeneste: ”Guds kjærlighet til alle mennesker og alt det skapte, virkeliggjort gjennom liv og tjeneste.”

Videre defineres diakoni slik:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Plan for diakoni, Kirkerådet 2008:7).

Slik jeg ser det, har man i den senere tid i økende grad både konkretisert diakonien, og utvidet forståelsen til også å gjelde skaperverket. Dette kan ha sammenheng med en endret forståelse av hvilken posisjon skaperverket har i vår tro, men også en erkjennelse av at vern om skaperverket også er vern om mennesker og omsorg for deres liv. Om skaperverket ikke vernes, vil det få konsekvenser for mange menneskers liv. Kirkens diakoni skal alltid stå på de svakes og mest sårbares side. Naturen, skaperverket er selv sårbart, og når det skjer naturkatastrofer og klimaforandringer, er det også alltid de mest sårbare menneskene som rammes: de fattigste. Dette er et faktum Kirkens Nødhjelp hjelper kirken forøvrig å se, ikke minst gjennom den årlige fasteaksjonen som de to siste årene har hatt et klimafokus.

I forordet til Lutherske verdensforbunds skriv *Diakoni i kontekst* skriver generalsekretær Rev. Da. Ishmael Noko at «diakonien faktisk utgjør selve DNA-et, altså selve kjernen i hva det vil si å være kirke, og i hver eneste menighets selvforståelse. Diakonien forener kirken...» (Lutherske verdensforbund 2010:6).

Han understreker videre at derfor kan den ikke forbeholdes de få, enten det da er tale om fagfolk eller organisasjoner. Det handler om hele kirkens vesen.

Svenske biskop emeritus Martin Lønnebo har uttalt at «kyrkan idag lider inte först och främst av tankefel, utan av hjärtfel» (Sahlberg 1997:32).

Sahlberg hevder at urkirken ikke ville fått samme diagnose. Kirkens store framgang de første hundre år skyldtes i stor grad dens helhetssyn på mennesket og diakonale holdning og handling.

Kejsar Julianus (337-363) måtte således medge att «galiléerna», det vill säga de kristna, hade fått en särskild framgång just på grund av den kärlek de visade fattiga, fångar och främlingar, och för att de kände ansvar för att begrava de döda, även icke

församlingsmedlemmar, i tider av pest. Julianus suckade: «De kristna ger inte bara mat till sina egna fattiga utan också till våra, medan ingen som behöver något ser upp till templen» (Sahlberg 1997:32).

Nestekjærligheten og fellesskapsbyggingen stod svært sentralt blant de første kristne.

Det er interessant å registrere at fellesskapsdimensjonen i økende grad er kommet med i diakoniforståelsen igjen. Jeg opplever dette delvis som en kontekstuell forståelse av diakoni, da vi i vårt samfunn har store utfordringer på fellesskapsfronten. Flere og flere i vår vestlige kultur lever med brutte relasjoner. De lange relasjonene er ikke lenger noen selvfølge. Dette er en utfordring for kirken. Det har nyere diakoniplaner tatt på alvor.

Den nye diakoniplanen framhever Bibelens sterke bilder på fellesskapet der det sammenlignes med en kropp med mange ulike lemmer og funksjoner.

«I et inkluderende fellesskap skal den enkelte både se og bli sett. Der gis gjensidig trøst og hjelp, der frigjøres nye krefter og nytt håp» (Plan for diakoni, Kirkerådet 2008:10).

Håpsdimensjonen er grunnleggende i kirkens diakoni. Kraemer understreker dette på en vakker måte:

Kirken er ikke bare Guds folk, men et folk som lever i forventning. Den ser framover, ikke tilbake. Den venter på Guds rikes komme, på Kongens komme. Og derfor er den et folk som håper (Kraemer 1961:123).

Kirkens diakoni handler blant annet om å bære håp, både for dette livet og det neste.

Et annet aspekt er Jesu gjerning og forbilde. Han gikk i møte med de utstøtte og åpnet vei inn til fellesskapet igjen. Inkluderende fellesskap er derfor et viktig anliggende også i evangeliene.

Plan for diakoni presiserer at kirkens diakoni har ulike arbeidsformer, og nevner allmenn diakoni, det organiserte arbeid diakoner og diakoniarbeidere utfører på vegne av menigheten overfor utsatte enkeltmennesker og grupper, spesialisert diakoni / institusjonsdiakoni og internasjonal diakoni. Men det understrekes også:

Diakoni er imidlertid ikke bare tiltak og aktiviteter. Den utgjør også en *dimensjon* som kommer til uttrykk gjennom gudstjenestefeiringen, forkynnelsen, trosopplæringen og barne- og ungdomsarbeid (Plan for diakoni, Kirkerådet 2008:12).

2.4.1: INKLUDERENDE FELLESSKAP

Jeg vil dvele litt mer med begrepet inkluderende fellesskap. Ifølge Fremmedordboka betyr inkludere å omfatte, innbefatte. Inklusive er det motsatte av eksklusive og betyr innbefattet,

medregnet, iberegnet (den samme betydning gir også fremmedordboka for involvering). Guldbrandzén og Lundberg understreker at fellesskap er et av menighetens viktigste ord. Men det er sårbart. Bibelen bruker sterke termer på fellesskapsbeskrivelsen. Her er det tale om å være grener på vintreet (Joh.15.5), lemmer på legemet (1.Kor.12.12ff) og steiner i tempelet av levende steiner (1.Pet.2.5). Et annet bilde som brukes er familien (Ef. 2.19). I dåpen blir man født på nytt og blir en del av Guds familie. Vi som tror omtales som Guds barn, og Paulus skriver brev til sine brødre og søstre. Bibelen er raus med relasjonsord. Vi kan også lese om Jesus som sier at han ikke lenger vil kalle disiplene sine tjenere, men sine venner (Joh.15.15).

Diakonien er i sitt vesen inklusiv, inkluderende. Det handler om å favne, å åpne opp for, å rive ned skillelinjer, å fjerne merkelapper og stigmatiserende oppfatninger. Jesu forbilde er svært tydelig på dette. Hans tilhengerskare var ikke en eksklusiv gruppe, men han hadde stadig syn for de som samfunnsfellesskapet og det religiøse fellesskapet av ulike grunner hadde stengt ute. Han ikke bare åpnet for dem som kom og banket på. Han oppsøkte dem, utfordret dem og regnet dem med som fullverdige, enestående medmennesker og medarbeidere. «I begreppet inklusivitet ligger att vi ser den mänskliga olikheten som et värde» (Modèus 2005:181). Dette understrekes også i noen av de allerede nevnte bibelske bilder av fellesskapet. De ulike lemmene på legemet har forskjellige funksjoner og plasseringer. Hadde de ikke det, ville ikke kroppen fungere. Mangfoldet er derfor ikke bare en viktig ressurs, men også nødvendig.

2.4.2: NESTEKJÆRLIGHET

Nestekjærligheten er sentral i kirkens diakoni.

Nestekjærligheten omfatter alle sider ved mennesket. Det er perioder i livet hvor man har evne og mulighet til å gi, andre ganger trenger man selv å få. Gjensidighet er et nøkkelord. Livsbetingelsene er ulike, noen har det vanskeligere enn andre. Mulighetene for endring er forskjellige. Omsorg og nestekjærlighet bygger på gjensidighet, likeverd og respekt for den andres integritet (Plan for diakoni, Kirkerådet 2008:10).

Nestekjærligheten er grensesprengende. Da Jesus fikk spørsmål om hvem som er min neste, fortalte han lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk.10.25ff). Det må ha vært provoserende for den lovkyndige som stilte spørsmålet, og for de andre som hørte på. Utgangspunktet for spørsmålet var det dobbelte kjærlighetsbud, summen av budene. Jødene kjente det fra loven, Mosebøkene (5.Mos.6.5 og 3.Mos.19.18). Men her kommer Jesus med

en forklaring som er annerledes enn de hadde forventet. Samaritanere var utlendinger, urene, et folk jødene ikke omgikk. Tolkningen er derfor klar: Min neste er ikke bare de nærmeste, de jeg umiddelbart kjenner samhørighet med og ansvar for.

Diakoni og forbønn er knyttet sammen med mange tråder. Forbønn er en nestekjærlig handling. Nestekjærligheten ser nøden, men lar seg ikke overmanne av den. For kristne er forbønnen en ressurs som kan brukes; man løfter de nødlidende fram for Gud.

2.5: FRIVILLIGHET

Både kirke og samfunn trenger de frivilliges ressurser for å løse sine oppgaver. I begge sammenhenger er det flere frivillige enn ansatte. Jeg vil i det følgende presentere en del forskning rundt frivilligheten, og også trekke fram annen relevant litteratur.

2.5.1: FRIVILLIGHET I ET TEOLOGISK PERSPEKTIV

I kirkelige sammenhenger har de frivillige tradisjonelt blitt kalt lekfolk. Dette markerer en motsats til de lærde, og dermed også en ulik status. Slik var det nok i mindre grad i utgangspunktet.¹⁷

De (=jødenes rådsherrer, prestene, de eldste og de skriftlærde) undret seg over å se den frimodighet Peter og Johannes viste, for de forstod at de var ulærde lekfolk. De visste også at de hadde vært sammen med Jesus" (Apgj. 4.13).

Her står det rett ut at folk var overrasket over frimodigheten til disse mennene, siden de var ulærde og lege. De religiøse lederne på deres samtid var lærde fagfolk.

Kirken startet sin verdensomspennende bevegelse med vanlige menneskers vitnesbyrd og virksomhet. Når vi i det nye testamente (1.Kor.1) ser hvordan tjenesten (diakonia), i så høy grad var en nådegave, kan vi gå ut fra at mange apostler, profeter, lærere og evangelister var lege menn (Ef. 4.11). De fleste i Paulus' følge var innvidde lekfolk. Såvel kvinner som menn kunne være slike lege medarbeidere (Apgj.18.26 og 21.9, Rom. 16). Det nye testamente opererer hovedsaklig med kall og tjenester, som regel ikke med embeter. Dette viser for en fremtredende rolle de lege krefter har spilt i kirken (Kraemer 1969:15).

Kraemer understreker også et faktum som sjelden har vært erkjent; at et betydelig antall av

¹⁷ Ordet lekfolk kommer fra det greske laikos som er det som hører til laos, folket, altså Guds folk. Laos stod for fellesskapet mellom dem som tilber Gud. Ordet ble brukt om israelsfolket for å uttrykke det spesielle forholdet mellom dette folket og Gud. I Det nye testamente utvides begrepet til å gjelde de kristne, både de jødekristne og de hedningekristne.

kirkefedrene, de første betydelige tenkerne kirken kan framvise, var fremragende lekfolk. Fra det fjerde århundre får munkevesenet en betydelig rolle. Mange av disse var ikke prester, og ble en inspirasjonskilde for mange andre. Ridderordenene er også et utslag av lekfolkets innsats i kirken.

Da vi senere fikk reformasjonen, var den hovedsaklig drevet av lekfolk. Lekfolket har også spilt en betydelig rolle innen misjonsvirksomhet.

Biskop Ernst Baasland gir i Bjørn Nygaards hefte *Alt Guds folk* (Kirkerådet 2003) en kort historisk redegjørelse for lekfolkets rolle i menigheten: Det nye testaments tale om nådegavene og tenkningen rundt alle kristnes høye status, gav alle kristne ledelsesfunksjoner. Men rundt år 100 oppstår det et markert skille mellom geistlighet og lekfolk. I det fjerde århundre får ordet lek en negativ klang (jfr. endringene i kirken på keiser Konstantins tid, se kap. 2.1.1). Utover i middelalderen vokser det fram en sterk rangordning, også i kirken.

Da reformasjonen kommer, innfører Luther en ganske annerledes tenkning, bl.a. tanken om det allmenne prestedømme. "Martin Luther slapp derfor en bibelsk bombe da han kritiserte skillet mellom geistligheten og lekfolket" (Nygaard 2003:16).

Hvis vi ser på nyere kirkehistorie, kan det være relevant å nevne at under Kirkenes Verdensråds møte i Amsterdam i 1948 (det var det første store møtet), var lekfolket kun satt opp som et spesielt punkt på dagsorden i et av underutvalgene. Men underutvalgets rapport kom til behandling i plenum. Utvalget foreslo at Kirkenes Verdensråd skulle ta lekmannsproblemet opp til behandling i de ulike verdensdelene. Slik ble det, og det ble senere arrangert flere lekmannskonferanser.

Man begynte å se på lekfolkets stilling og ansvar med nye øyne, både i den evangeliske, den romersk katolske og den ortodokse kirke parallelt og med utgangspunkt i samme motiver: sekulariseringen og kirkens våknende misjonskall (Kraemer 1961:35).

Bibelen bruker, som allerede navnt, mange bilder i sin beskrivelse av menigheten.¹⁸

I sammenheng med disse, oppleves det vanskelig å snakke om frivillige i menigheten. Det handler mer om medarbeiderskap. Bjørn Nygaard problematiserer dette i sitt hefte om å være medarbeider i menigheten. Han hevder at medarbeider er et bedre ord. Jeg deler hans syn. Likefullt er "frivillig" et svært innarbeidet begrep også i menighetssammenheng, så jeg velger å bruke det.

18 (bl.a. Kristi kropp (1. Kor.12.12), tempelet av levende steiner (Ef. 2.20-22), gudsfolket (1.Pet.2.9-10) og vintreet (Joh.15.1-10). Se også inkluderende fellesskap s. 30.

Det har vært mye frivillig engasjement i menighetssammenheng opp igjennom historien. Søndagsskolelærere, barneklubarbeidere, voksenledere i skolelag og ungdomsklubber, kordirigenter og besøksvenner. I tilknytning til gudstjenesten har det også vært et etterhvert ganske stort frivillig-korps mange steder. Disse har hatt oppgaver med kirkeskyss, kirkeverter og kirkekaffe. Mange kor har også vært engasjert under gudstjenestene, dette gjelder både barne- og voksenkor, kor som har vært tilknyttet kirken og mer sekulære kor som også har kirkemusikk på repertoiret. De fleste menigheter har også i en årrekke hatt frivillige klokkere. Men utover dette har frivillige i liten grad hatt noen aktiv og synlig funksjon i gudstjenesten.

- Er det slik det skal være?

Gudstenesta er medarbeidarane sin stad, som kvileplass og som plass der dei kan vere med å gje. Gudstenesta fungerer best med fleire medarbeidarar i funksjon. Dette kan vere av ulikt omfang og med forskjellige aldersgrupper involvert.... Målsettinga er at alle skal kjenne seg heime i liturgi og gudstenestefeiring, slik at deltaking og medverknad vert ein naturleg følge” (Medarbeidarperm i Bjørgvin bispedøme 2006:16).

Ordet liturgi betyr altså “gudsfolket i arbeid”. Arne Bakken understreker at liturgien ikke bare er prestens anliggende, men alles. “Presten har av “folket” fått spesielle oppdrag. Liturgien skjer ikke bare ved alteret, men i hele kirkerommet. Liturgi er en fellesskapshandling, og det er “folket”, menigheten som arbeider. Det er et helt “folk” som står for Guds ansikt.

Liturgiens pronomen er “vi”. Bjørgvin bispedømmeråd utfyller dette ytterligere:

Utgangspunktet for tenkinga er at gudstenesta er noko som fleire skapar saman og at det er ei storsamling for heile kyrkjelyden. Fleire kyrkjelydar har erfart dette i praksis. Her fins det ingen grenser for kven som kan vere medarbeidar. Å sprengje grensene for kven som kan vere medarbeidar, skaper reell inkludering (Medarbeidarperm i Bjørgvin bispedøme 2006:16).

Fellesskap er som allerede nevnt i kap. 2.4 et av de viktigste ord i en menighet. Men det er et sårbart ord. Bibelen gir mange ulike forestillinger om fellesskap. For fariseerne var det viktig å fastholde hellighetsmotivet, de satte sterke grenser mellom seg og andre.

Dette motivet har også vært viktig for kirken i deler av kirkehistorien.

For de første kristne var ikke tydelig grensesetting ansett som viktig. Inspirert av Jesu forbilde var de et åpent fellesskap som holdt sammen, ikke gjennom at alle skulle tenke, tro og oppføre seg likt, men gjennom sitt felles sentrum: Jesus Kristus.

Guldbrandzén og Lundberg presenterer en modell som illustrerer dette poenget i sin bok Handbok i församlingsstrategi.

mann

	kvinne	pasifist
	slave	hjemløs
	fri	fattig
flyktning	JESUS	rik
norsk	KRISTUS	handicapet
	svart	offiser
	hvit	barn
	arbeidsløs	

(Guldbrandzén/Lundberg, 1991:26)

Poenget er at jo nærmere den enkelte kommer Jesus Kristus, jo nærmere kommer de også hverandre. Inngangsporten til det kristne fellesskapet er dåpen. Ifølge Gal. 3.26-28 er det nærmest en umulighet at en som er døpt ser ned på kvinner eller er rasist. Guldbrandzén og Lundberg hevder at det mennesker søker når de kommer til kirken er verken avkobling, underholdning eller adspredelse, men derimot det ekte livet. Som mennesker har vi behov for det ekte livet, og – vi har behov for å behøves.

Att vara Guds avbild innebär i församlingslivet att ta del. Att bli tillfrågad..... Ibland inbillar vi oss att tron och kärleken lever i någon institution eller någon utredning, eller tack vare att det finns en kyrklig organisation eller ett dokument eller fastigheter osv. Men tro och kärlek lever i människors hjärtan. Ord behöver hjärtan förr att leva. Jesus säger: ”Guds rike är inom er (Luk.17.21)” (Guldbrandzén/Lundberg, 1991:31).

Kraemer formidler at man i urkirken anså all virksomhet som var med på å bygge opp en kristen menighet, som diakoni. Alle kristne er diakoner, kalt til tjeneste, slik også Paulus understreker i blant annet Ef.4.11-12.

Han kaller 1.Pet.4.10 for Grunnloven for de kristne og menighetens liv:

“Tjen hverandre, hver med den nådegave han har fått, som gode forvaltere over Guds mangfoldige nåde.”

Poenget kommer kanskje enda klarere fram i en eldre bibeloversettelse (1930-oversettelsen:

“Efter som enhver har fått en nådegave, så tjen hverandre med den som gode husholdere over Guds mangehånde nåde.”

Nåden er mangfoldig, det er også menneskene og de evner og gaver vi er utrustet med.

Lekfolket har også en unik posisjon som oftere er mer i nærkontakt med samfunnet forøvrig enn det kirkens ansatte er. Dette er en rolle og en plassering kirken i langt større grad kan

verdsette og anse som en ressurs, både når det gjelder å være kirkens representanter i verden, å vite hva som rører seg, hva folk er opptatt av, hva som er viktige bønneemner mm. For å si det med Bibelens språk, handler det om å være lys og salt i verden.

Dette poenget ligger tungt på Kraemers hjerte:

Kirken står overfor en veldig oppgave, og nettopp der lar lekfolkets innsats seg neppe overvurdere.... Det er lekfolket, de som lever midt i denne verden, og er en del av den, som må virkeliggjøre den tanken at kirken er tjeneste, på alle områder av livet (Kraemer 1961:114).

Siden lekfolkets stilling er så strategisk og vesentlig, er det for Kraemer et stort poeng at de må slippe til, og at de blir støttet av menighetens ansatte og utrustet til denne viktige oppgaven. Dette vil også påvirke oppgaveprioriteringer for kirkens ansatte. Selv om Kraemers bok er skrevet for noen tiår siden, opplever jeg at hans poeng fortsatt er aktuelt:

“Deres (lekfolkets) særlige stilling er at de lever og arbeider i så nær tilknytning til verden. De må bokstavelig talt tjene to herrer og ferdes i to verdener.... Fordi lekfolket har en slik spesiell stilling, burde det være prestenes første oppgave å sette dem i stand til å realisere denne verdifulle tjeneste” (Kraemer 1961:128-129).

2.5.2: FRIVILLIGHET I KIRKE OG SAMFUNN

Frivillige organisasjoner og ulike former for frivillig arbeid har dype røtter i det norske samfunn. Noen av de frivillige organisasjonene vi har idag har hatt en sammenhengende virksomhet siden midt på 1800-tallet. Dugnadsånden har ifølge Lorentzen røtter helt tilbake til kristendommen kom til Norge.

Når det gjelder organisasjonslivet, hadde de fleste organisasjonene sitt utspring i avholdsbevegelsen, misjonsbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Men det ble også etablert organisasjoner innenfor både fattigdomsforkjempelse, folkeopplysning, kulturminnevern og friluftsliv. Rundt århundreskiftet (1800-1900) kom det en rekke nyetableringer når det gjelder organisasjoner innen helse, sosialomsorg og humanitært arbeid. Kvinnebevegelsen dukket også opp. Organisasjoner innen avholds- og misjonsbevegelsen var blant de første til å drive sosialt arbeid. Etterhvert kom også humanitære organisasjoner.

I etterkrigstiden har tallet på frivillige organisasjoner økt. Dette gjelder ikke minst interesseorganisasjoner. Det har også i etterkrigstiden blitt en økende kontakt og samarbeid mellom organisasjonene og staten.

Ifølge Lorentzen, Andersen og Brekke fikk frivilligheten lite fokus fra det offentlige under

velferdsstatens ekspansjonsperiode på 1970 – 80-tallet. I denne tidsepoken ble frivillighet i liten grad sett på som en ressurs.

Men mot slutten av 1980-tallet ble det klart at velferdsstatens ressurser ikke er uuttømmelige, og at det offentlige velferdsapparatet ikke kan påta seg ansvaret for alle menneskelige problemer.... Mening, tilhørighet og sosiale fellesskap må primært skapes innenfor sivilsamfunnet, og her kan myndighetene bare spille en tilretteleggende rolle (Lorentzen m.fl., 1995:9).

Det offentlige har gjennom velferdsstaten tatt over en hel del av de oppgaver som frivillige organisasjoner hadde i utgangspunktet (dette særlig når det gjelder helse- og sosialfeltet), men frivilligheten har likevel på ingen måte utspilt sin rolle.

I St.meld. nr. 39 Frivillighet for alle står det følgende innledningsvis:

Arbeid til alle, gode velferdsordninger og å styrke fellesskapet er avgjørende for å skape et godt samfunn. En god og velfungerende offentlig sektor kan bidra til dette. Men uten et sterkt sivilsamfunn hvor enkeltmennesker sammen bidrar til gode lokalsamfunn, kan vi ikke lykkes i arbeidet for et samfunn der alle er med” (St.meld. nr. 39:11).

Mange frivillige organisasjoner har hatt en sterk tilbakegang de senere tiår, og det har virket som om frivilligheten har en mindre rolle enn før. Men Stortingsmelding nr. 39 *Frivillighet for alle* tilbakeviser myten om at frivilligheten er på tilbakegang. Men situasjonen har endret seg. Mens humanitære, sosiale og religiøse organisasjoner har gått tilbake, har organisasjoner innen idrett, kultur, natur og miljø, samt hobby hatt en stor vekst siden 1950.

Dagens mennesker ser ut for å ha behov for større grad av frihet. Man forplikter seg ikke lenger i samme grad til organisasjonen gjennom livslangt medlemsskap og engasjement.

Egenorganisering, selvutfoldelse og ønsket om umiddelbare opplevelser og resultater ser ut til å øke som motivasjonsfaktor for befolkningens organisasjonsdeltakelse. Måten befolkningen deltar i de frivillige organisasjonene er derfor i endring. Folk ser etter medlemskap med mening for dem selv og skifter gjerne mellom organisasjonene raskere enn det folk tidligere gjorde.... Det er også blitt enklere å yte frivillig innsats over en begrenset periode (St.meld. nr. 39:24).

Frivilligheten i Norge (og Norden forøvrig) har ikke i særlig grad vært fokus for forskning før rundt 1980. Men fra da av har frivillige organisasjoner vært gjenstand for systematiske empiriske studier. At dette ikke skjedde et par tiår før, kan ha sammenheng med velferdsstatens vekstperiode på 1970- og 80-tallet. Frivillighet ble da som nevnt i liten grad betraktet som en ressurs.

Et av de mest omfattende studier av frivilligheten i Norge ble gjennomført av Selle og Øymyr som så på organisasjonsendringer i perioden 1940 – 1990. Avhandlingen ble kalt *Frivillig organisering og demokrati* og kom i 1995. Denne fikk en oppfølger i *Det nye organisasjonssamfunnet* fra 2002 ved Wollebæk og Selle.

En av de viktigste konklusjoner i dette forskningsarbeidet er at frivillig sektor har hatt en stor vekst gjennom hele perioden fra 1949 til 1990. Antall medlemskap pr. innbygger økte vesentlig, det samme gjelder deltakelse. Men sammensetningen av organisasjonssamfunnet er annerledes rundt 1990 enn det som var tilfellet i 1940. Forskerne peker på fire viktige endringer:

- Sterk vekst i *spesialiserte* organisasjoner
- Økende vekt på *egenorganisering* i motsetning til tilbakegang for de *idèbaserte* organisasjonene. Samtidig skjer det en økende *aktivitetsorientering* i organisasjonslivet.
- Økende *sentralisering* som en konsekvens av at nasjonale organisasjoner legger mindre vekt på å ha lokale organisasjonsnivå.
- Økende grad av *profesjonalisering*. Effektivitetshensyn har også fått mer fokus.

Veksten i antall organisasjoner flater ut etter 1990, mens det blir økende lokalorientering. Tallet på velforeninger og nærmiljøorganisasjoner stiger. Samtidig ser man at mange av barne- og ungdomsorganisasjonene begynner å slite tyngre i sitt arbeid. Det kan se ut for at de frivillige organisasjonene i Norge går i retning av et todelt organisasjonssamfunn, der det vil finnes noen organisasjoner lokalt og andre nasjonalt. Fylkes- eller regionsnivået ser ut til å bli borte. Det ser ifølge forskerne også ut for at uformelle strukturer og enkeltsaksorienterte aksjoner holder på å bli en vesentlig del av frivillig sektor i Norge.

NORSK FRIVILLIGHET PÅ VERDENSTOPPEN

Det ble i 1998 gjennomført en undersøkelse om frivillig innsats i rundt 40 land. Her i Norge var dette et samarbeid mellom LOS-senteret i Bergen og Institutt for samfunnsforskning i Oslo. Det hele var en del av et flernasjonalt studie som ble koordinert gjennom John Hopkins University i USA. Man kartla økonomi og virksomhet i frivillig sektor. For første gang ble det i den forbindelse utarbeidet en fullstendig oversikt over frivillig sektor i Norge (og tilsvarende i de 30 andre landene). Oversikten omhandlet antall medlemmer og organisasjoner,

sysselsetting, frivillig innsats, driftskostnader og inntekter fra ulike kilder.

Undersøkelsen bekreftet at omfanget av frivillig organisering og innsats i Norge fortsatt er svært høy i internasjonal sammenheng. Norge kom på 3. plass, etter Nederland og Sverige. Hvis man derimot så på prosentvis del av befolkningen som deltok i frivillig arbeid, kom Norge på topp blant landene som deltok i undersøkelsen.

Men man så også at den sosiale rekrutteringen er skjevare enn før, noe som kan bety at den brede rekrutteringen i organisasjonene er i ferd med å svekkes. En annen tydelig tendens var at medlemmene i mindre grad enn før var interessert i å delta i møtevirksomheten i organisasjonen.

Noen deler av frivillig sektor har ikke medlemmer, men likevel stor aktivitet.

Dette underbygger tendensen vi ser i mange samfunnssammenhenger, at folk ikke ønsker å forplikte seg i samme grad som tidligere.

Det ble gjort en oppfølgingsundersøkelse i 2004 for å finne ut om det hadde skjedd endringer siden det store forskningsprosjektet i 1998.

Resultatene viser at frivillig sektor i Norge fortsatt framstår som høyst vital og framgangsrik. Antall timer frivillig arbeid for de frivillige organisasjonene er omtrent som i 1997, eller litt lavere. Det viser seg imidlertid at en større prosentandel av befolkningen har deltatt. Tallet har gått opp fra 52 % i 1997 til 58 % i 2004. Økningen gjelder for begge kjønn og alle aldersgrupper. Den voksne befolkningen i Norge utførte nærmere 200 millioner timer i frivillig arbeid i 2004. Dette er omregnet til 113 500 fulltidsårsverk.

Omfanget av det frivillige arbeidet kan også illustreres med at det tilsvarer nesten halvparten av alle utførte timeverk i industrien. Selv om det er vanskelig å sammenligne den økonomiske verdien av betalt og frivillig arbeid direkte, er det ingen tvil om at dette utgjør verdifulle ressurser både for de frivillige organisasjonene og for samfunnet ellers” (St.meld. nr. 39:30).

Konklusjonen er altså at det er en svært beskjeden forskjell mellom resultatene av undersøkelsene i 1997 og 2004, og at det derfor ikke er grunnlag for å si at det har skjedd noen vesentlig endring i omfanget av frivillig arbeid i vårt land¹⁹. Det faktum at disse tallene er holdt utenfor undersøkelsen i 2004, er med og bidrar til å holde tallene på samme nivå som i 1997. Håkon Lorentzen skriver også om den endrede frivilligheten, og om fleksibilitet og tilpasningsevne. Han nevner bl.a. dugnadstradisjonen.

19 Tros- og livssynsorganisasjoner er holdt utenfor denne undersøkelsen. Disse har hatt størst tilbakegang i Norge de senere år.

Som i Italia kan også det norske sivilsamfunnet oppvise en forbløffende høy grad av stabilitet i forekomsten av sivile, tilhørighetsskapende fellesskap. Ikke minst står dugnadstradisjonens evne til å tilpasse seg skiftende tider og ideologier fram. Dugnadstradisjonen har eksistert like lenge som kristendommen i Norge og er fremdeles et sentalt element i folks måte å løse lokale problemer på” (Lorentzen 2004:193).

Danske Ulla Habermann har også forsket på frivilligheten. Resultatene fra hennes undersøkelse underbygger mye av det Stortingsmelding nr. 39 fremholder, blant annet når det gjelder endringer i frivilligheten. Hennes forskning er gjort i Danmark, men hun drar også paralleller til Norden forøvrig, og henviser til også norske frivillighetsforskere. Jeg velger derfor å presentere et av hennes skjema her (Habermann 2007:322):

	Klassisk frivillighet	Ny frivillighet
Frivillighetens kultur	Tradisjonelle verdier Det felles gode fellesskap	Individualisme Refleksivitet Flere frie valg
Valg av organisasjon	Valg ut fra tilhørighetsforhold og lojalitet (sterke bånd) Stabil organisasjon	Ut fra personlig interesse (løse bånd) Nettverk
Område for og type av frivillighet	Klasse- og tilhørighetsforhold Grad av inkludering / ekskludering Organisasjonens behov Aktiv innsats	Interesse / behovsstyrt Selvhjelp Balanse mellom egne interesser og organisasjonens behov Holning via passivt medlemskap
Engasjement	Lang tid (livstid) Kontinuitet Regelmessig Lokalt	Kort tid (tidsbegrenset) Episodisk Situasjonsbestemt Globalt
Forhold til (hjelpe-) mottaker	Ulike Altruistisk	Gjensidig Egennyttig

Habermann gir her en skjematisk skildring av forskjellen mellom “den gamle og den nye frivilligheten”. Hennes framstilling understreker endring både når det gjelder motivasjonsfaktorer, lojalitet, tidsaspektet man binder seg for.

Eksempler fra vår egen sammenheng kan være at bondekona på Ås ikke automatisk gifter seg til verv i misjonsforening og bondekvinnelag. Heller ikke er det noen selvfølge at hele

storfamilien er speidere eller med i Røde Kors.

Og det er sjelden den samme søndagsskolelæreren som lærer barn om bibelfortellingene tiår etter tiår. Det er mer vanlig at folk som selv er i en småbarnsforeldrefase tar "sin tørr" mens deres egne barn er små, og satser på at andre tar over når deres egne barn ikke lenger er interessert i tilbudet. I takt med mange flere skift på andre livsområder i menneskelivet, gjelder dette altså også frivilligheten. Vi lever i en tid der mennesker bytter jobb rimelig ofte, man bytter bolig, og familiestrukturene er heller ikke så stabile og forpliktende som de var for noen tiår siden.

Mennesker søker oppgaver innen frivillig arbeid fordi de opplever de kan lære noe, det gir fellesskapsopplevelse.

Det gode samfunn har mange møteplasser. Folk trenger arenaer for å møte hverandre, dele opplevelser, meninger og erfaringer. I mange kommuner er kultur- og foreningsliv den viktigste møteplassen utenom jobb og skole. Det er der fritiden tilbringes sammen med andre som deler felles engasjement og interesser. Samvær og deltakelse har en egenverdi ut over organisasjonenes primære formål. Å delta gir kontakter og nettverk eller sosial kapital som forskerne kaller det. Det handler om ressurser og omgangsformer, normer, tillit og sosiale netten. Lokalt foreningsliv er en viktig trivselsfaktor og en kanal for påvirkning og innflytelse (St.meld. nr. 39:200).

Etter at Frivilligsentralene ble opprettet fra 1991 har disse i stor grad vært en slik møteplass, i tillegg til en svært viktig arena for en mangfoldig frivillighet.

I sin artikkel Jakten på det frivilliges egenart hevder Pål Repstad at det er mange fordomsfulle og forenklete oppfatninger om frivilligheten, både m.t.p. motivasjon og væremåte.

Dette er tilfelle også i kirken. Det finnes i mange menigheter mennesker med evner og nådegaver som ikke kommer til anvendelse. I sammenheng med gudstjenestearbeidet kan det være svært aktuelt ikke bare å involvere mennesker som allerede er med i menighetens bønnetjeneste, men også folk som har språkteft og er gode til å formulere seg. Dessuten er det mange som har god formidlingsevne, en stemme som er god å lytte til og som gjerne kan tenke seg å delta dersom det blir lagt til rette for det. Øving er viktig.

Erfarenheten visar, att många är glada över att bli efterfrågade med det de kan i yrkeslivet eller med sitt engagemang. Det handlar om nådegåvor som tas tillvara och upptäcks (Guldbrandzén / Lundberg 1991:100).

Repstad er også opptatt av hvor sammensatt og diffus frivillig-rollen gjerne er. Han hevder at

frivillige på en måte er eier av organisasjonen, og samtidig er de arbeidere i organisasjonen og skal utføre spesifikke oppgaver. I noen tilfeller kan de også være organisasjonens klienter og altså motta tjenester fra organisasjonen. Han er opptatt av at når frivillige opptrer som eiere, kan dette lett føre til irritasjon blant organisasjonens ansatte.

Dette kan også være tilfelle i kirken. Det er av avgjørende betydning at det er god kommunikasjon mellom frivillige og ansatte i en menighet, og også mellom ansatte, frivillige og valgte medlemmer i menighetsråd, diakoniutvalg, gudstjenesteutvalg osv.

Dersom perifere medlemmer av en frivillig organisasjon forblir perifere, og ikke føler at deres tilstedeværelse gjør noen forskjell, vil de snart droppe ut. Det samme vil skje dersom medlemmene får kritikk for å være for passive. Dermed kan frivillige organisasjoner komme inn i en ond sirkel der de sentrale medlemmene vil føle seg slitne og overarbeidde, samtidig som de ikke får øye på dem som opplever seg perifere (Repstad 1998:24-25).

2.6: GUDSTJENESTEREFORMENS KJERNEVERDIER

I det historiske kapitlet har jeg redegjort for noen av tidligere tiders reformer i kirken. Her vil jeg komme inn på den nyeste gudstjenestereformen, og hva som er dens hovedpoeng.

Det var et viktig anliggende for Kirkerådet at reformen ikke primært skulle bestå av nye formuleringer og liturgiske nyvinninger, men av en ny måte å tenke om gudstjenesten. Det ble derfor viktig å finne noen kjernebegreper som kunne danne plattform og retning for det nye som skulle formes. Kirkerådet utformet derfor noen kjernebegreper som var med i bestillingen til Nemd for gudstjenestelig. Dette var *involvering, fleksibilitet og stedegengjøring*. Disse verdiene vendte man stadig tilbake til i reformprosessen.

I tillegg var det viktig å holde fram gudstjenesten som møtested.

Jeg vil nå redegjøre for innholdet i disse verdiene i gudstjenestesammenheng.

2.6.1: INVOLVERING

Involvere er verbformen av involvering og betyr ifølge Kunnskapsforlagets fremmedordbok inneslutte, innbefatte; medføre. Som jeg tidligere har vært inne på, er dette begrepet nært beslektet med inkludering, et begrep som er svært sentralt i den nye diakoniplanen (se kap. 2.4).

Nemd for gudstjenesteliv framholder viktigheten av at gudstjenesten fortsatt skal være et møtested. - Et sted der mennesker kommer sammen for å møte Gud og feire Kristi oppstandelse, og for å møte sine kristne brødre og søstre (Jfr. Modéus: gudstjenesten som

relasjonell handling, kap. 2.1).

Vi lever i en tid som i stor grad er preget av demokratisering. Autoriteter og absolutter har ikke samme posisjon som tidligere. Å ta ordet i en forsamling er ikke lenger forbeholdt de få. Ikke minst ser man dette i skolen. Barn og unge har i langt større grad enn sine foreldre og besteforeldre erfaring i å legge saker fram for klassen. De er vant til å delta, og mange har glede av det. Dette er noe av bakgrunnen for at Ungdommens Kirkemøte utfordret til endring av gudstjenesten. De ønsket at flere skulle få slippe til.

Dette er også riktig sett fra et pedagogisk perspektiv. Medvirkning skaper en helt annen type engasjement.

INVOLVERING SOM PEDAGOGISK PRINSIPP

Involvering er også et prinsipp man kan kjenne igjen fra pedagogikken.

“Involvering kan i pedagogisk sammenheng best sammenlignes med begrepet motivasjon” (Nissen 1983:43).

Den danske pedagog og psykolog Poul Nissen definerer involvering på følgende måte:

“Involvering kan defineres som et sterkt, vedvarende, gjensidig, følelsesmessig forhold mellom to eller flere mennesker” (Nissen 1983:42).

Selv om Nissen skriver sin bok utfra en skolesammenheng, opplever jeg at det er stor grad av relevans til kirken. Han er opptatt av relasjonenes betydning, og at de kan komme i veien for læring og for det budskapet som skal formidles eller den oppgaven som skal gjøres. I involveringen ligger det en varm, positiv og ekte måte å forholde seg til sine medmennesker på.

Involveringspedagogikken tar utgangspunkt i et positivt menneskesyn der mennesket oppfattes som et unikt og kreativt, sosialt og selvrealiserende individ som kan både tenke rasjonelt og handle fritt. Denne pedagogikken baserer seg dessuten på vekstpsykologi; en viten om hvordan det sunne og selvrealiserende mennesket fungerer.

Nissen stiller opp fire hovedprinsipper for å hjelpe elevene til en positiv identitetsutvikling:

- Involvering
- Sosial ansvarlighet
- Selvstendig tenkning
- Relevans

Jeg vil kort redegjøre for disse fire prinsippene, og også forsøke å gi dem en vei fra klasserommet til kirken.

Involvering er naturlig nok nøkkelbegrepet i involveringspedagogikken, og forstås som tidligere nevnt som et sterkt og varig, gjensidig forhold mellom to eller flere mennesker. I Nissens sammenheng er man opptatt av både relasjonen mellom lærer og elev, men også elevene imellom. Den personlige relasjonen er en forutsetning for at det skolen ellers har å formidle skal nå sitt mål. Han hevder at motivasjon skapes av de personlige relasjonene.

Sosial ansvarlighet defineres som evnen til å tilfredsstille de grunnleggende behovene, sikkerhetsbehovene, de sosiale behovene og selvverdsbehovene (jfr. Maslows behovspyramide). Men for at sosial ansvarlighet skal sees som oppnådd, må dette skje på en måte som ikke fratrukker andre muligheten til å få sine behov tilfredsstilt. Dette læres gjennom den voksnes omsorg, konsekvente holdning og respekt for barnet. Barnet skal aksepteres, men ikke dets uansvarlige handlinger. Sosial ansvarlighet er en forutsetning for demokrati i skole og samfunn, og må læres før man kan forvente å kunne stille krav om det. Derfor må barn gradvis få større ansvar.

Selvstendig tenkning handler om at læreren må gi elevene muligheten til å prøve og feile i problemløsning. Elevene trenger trening i å løse problemene på egen hånd. Mestringsopplevelser gir selvtillit og tillit til egne evner. Og læreren må kreve selvevaluering fra elevene.

Relevans handler om at undervisningen må knyttes til barnas hverdag, til deres erfaringer, interesser, livssituasjon, kultur og nærmiljø. De må få oppleve at det som undervises angår dem. Relevant undervisning handler også om at elevene opplever at det de lærer har sammenheng med det de tidligere har lært og erfaringer de har gjort før.

Disse fire prinsippene har, slik jeg ser det, også relevans for involveringen i gudstjenesten. Det handler om relasjoner mellom mennesker i menigheten, både mellom prester / andre ansatte og menigheten og mellom de ulike personene og gruppene i menigheten. Relasjoner kan fremme og hemme gudstjenestelivet. Hvis man vet at man er ventet og blir tatt godt imot, eller vet at en treffer kjente, er det mer motiverende å gå til gudstjeneste. Det samme er tilfellet hvis en selv eller en av ens nære har en oppgave der. Sosial ansvarlighet handler i denne sammenhengen også om å ta sitt ansvar i fellesskapet, å delta, eller for å bruke bibelske termer: å være lem på legemet eller gren på vintreet. Selvstendig tenkning har å gjøre med å vise tillit, å ha tro på medarbeidere, enten de er barn, unge eller voksne. Noen ganger må det veiledning til, men det er noe annet enn å ikke få muligheten til å slippe til.

Og til slutt – og ikke minst – relevans er ubeskrivelig viktig for at mennesker skal oppleve at gudstjenesten har noen verdi og betydning. Det dreier seg blant annet om hva man ber for i forbønnen, hvilket bønnespråk som benyttes, hvilke salmer som synges og hva som tas opp i prekenen.

INVOLVERING OG VEKST

At involveringspedagogikken baserer seg på vekstpsykologi, har også en klar sammenheng med Bibelens oppfordring til vekst i kunnskap og kjærlighet. Når Paulus skriver sitt brev til menigheten i Efesos, skriver han blant annet om de ulike tjenestene i menigheten:

Han (Gud) gjorde det for å utruste de hellige så de kan utføre sin tjeneste, og Kristi legeme kan bygges opp, inntil vi alle når fram til enheten i troen på Guds Sønn og i kjennskap til ham, og vi blir den modne mann, som har nådd sin fulle vekst og har fått hele Kristi fylde. Så skal vi ikke lenger være umodne, ikke la oss kaste hit og dit og drive med vinden fra enhver lære, så vi blir bytte for menneskenes falske spill og villfarelsens listige kunster. Vi skal være tro mot sannheten i kjærlighet og i ett og alt vokse opp til ham som er hodet, Kristus. Fra ham kommer hele legemets vekst; det sammenføyes og holdes sammen av hvert støttende bånd, alt etter den oppgave som er tilmålt hver enkelt del, og slik vokser legemet og blir bygd opp i kjærlighet (Ef. 4. 12-16).

Denne veksttanken handler altså også om trosopplæring, for voksne såvel som barn og ungdom. I Kirkerådets grunnlagsdokumenter for reformen understrekes viktigheten og nødvendigheten av at flere får et eierskap til gudstjenesten, ikke minst barn og unge. På spørsmål om hva som skal til for at vi skal oppleve oss involverte, svares det blant annet at det handler om å delta og bli tatt på alvor som en likeverdig del av Kristi legeme. Selv om funksjonsnivå og alder kan variere, er alle døpte del av det samme legeme, og derfor avhengige av hverandre. Tilrettelegging for deltakelse er derfor viktig på alle plan, slik at også mennesker med funksjonshemninger kan være tilstede og delta utfra sine ønsker, behov og forutsetninger.

Involvering er deltakelse på likeverdig grunnlag. Vi er inkludert, og vi deltar i fellesskapet som fullverdige mennesker. Vi får være ett i Kristus, og gjennom våre nådegaver bli synlige for hverandre (Kirkerådet 2008).

Ingunn Hagen har erfaring fra døvekirken og understreker i sin bok *Gudstjenesteleken* viktigheten av å ta alle sanser i bruk, slik at flest mulig kan kjenne seg inkludert og involvert. Dette er et viktig diakonalt anliggende.

2.6.2: FLEKSIBILITET

Fleksibilitet er et ord vi anvender i dagligtale. Ordet oversettes i Fremmedordboka med bøyelighet, smidighet.

Det Kirkerådet ønsker å oppnå ved en fleksibel gudstjenesteordning er å bevare kirkens enhet, men likevel ha stor variasjon i materiell og former. Kirkene verden over er opptatt av at gudstjenesten er en felles handling. Derfor ønsker også Den norske kirke en større medvirkning fra menighetens medlemmer i både planlegging og gjennomføring av gudstjenesten. Det er også et ønske at kirken vår er fleksibel på den måten at mangfold og variasjon kommer til uttrykk.

En fleksibel gudstjenesteordning innebærer både at det kan være noe variasjon mellom gudstjenesten som feires i ulike menigheter, og også at man har som mål i større grad enn før å ha fleksibilitet som et ideal i den lokale gudstjenestefeiringen. Det er likevel et anliggende for Nemd for gudstjenesteliv at det skal være stor grad av gjenkjennelse i gudstjenestefeiringen. Derfor oppfordres den enkelte menighet gjennom sine gudstjenesteutvalg å utarbeide en lokal grunnstruktur, som vil være en normalordning. Dette bringer oss videre til den tredje kjerneverdien, nemlig stedegengjøring.

2.6.3: STEDEGENGJØRING

Stedegengjøring er et fornorsket ord for kontekstualisering. I Fremmedordboka forklares kontekst med innhold, tankesammenheng; språklig helhet som et ord el. uttrykk er en del av. Videre forklares kontekstuell med det som gjelder en kontekst, som forekommer innenfor en kontekst.

Inkarnasjonens gåte er motivasjonen for verdien stedegengjøring. Gud ble menneske, inn i en kultur og inn i en tid. Vi oppnår stedegengjøring ved å være oss dette bevisst; Gud kommer oss i møte som menneske i en gitt historisk kontekst. Vi får møte det hellige også gjennom oss selv, vi som bærer hans bilde i oss, og gi tilbake våre trosuttrykk gjennom vår egen kultur (språk, sosialt liv, musikk, symboler, billedspråk osv.). Vi lever hele tiden i en spenning mellom tradisjon og fornyelse, der også vår egen kultur er gjenstand for en endringsprosess. Kunnskap og anerkjennelse av forskjeller og forandring er noe man idag har mer kunnskap om, også innen den verdensvide kirke.

Kontekstuell teologi har hatt større ankerfeste i våre søsterkirker i sør, blant annet frigjøringsteologien i Latin-Amerika og Sør-Afrika, og dalit-teologien i India. Det er også

interessant og fascinerende å legge merke til kirkekunst som mange steder verden over har vært – og er - nettopp kontekstuell. Ikke minst har Kristus blitt framstilt som både indianer, afrikaner og kineser, selv om kunstnerne ganske sikkert har visst at han var jøde. Mange altertavler og annen kristen kunst også i vårt land har framstilt en lyshåret Jesus med blå øyne. På denne måten har de troende i sterkere grad kunnet identifisere seg med ham og knytte seg til ham som sin bror, frelser og herre. De senere år har det blitt større bevissthet rundt denne tenkningen, også på andre områder enn kirkekunsten.

Kontekstuell teologi og gudstjenestetenkning er derfor et av de viktige bidragene vi har fått fra sør når det gjelder gudstjenestefornyelse.

I vårt eget land har den samiske kultur i liten grad fått være en bidragsyter i kirken. Denne ønsker man nå å lytte mer til.

Stedegengjøring innbyr oss til både å verdsette vår kulturelle arv og samtidig lytte oppmerksomt når samtidens kultur og kunst krever oppbrudd fra fortiden som eneste farbare vei til fremtiden. Stedegengjøring er å ta på alvor inkarnasjonen i Kristus, at Gud ble menneske i en gitt historisk kontekst. Stedegengjøring er når vi får møte det hellige i oss selv, og vår kultur får være uttrykk for liv og deltakelse og der endringer forankres (Kirkerådet 2008).

Det lutherske verdensforbund har nylig kommet med et manus som kalles *Diakoni i kontekst*.

Her understreke det blant annet følgende:

Diakonal handling, forstått som en integrert del av kirkens misjon i dagens verden, er også betinget og utfordret av konkrete kontekster. Skal diakonien være relevant, er det nødvendig at vi «i bønn tyder tidens tegn og trofast leser konteksten» (Det lutherske verdensforbund, 2010:14).

Videre understrekes det at kontekstanalysen må være kritisk, våge og stille de vanskelige spørsmålene, og forsøke og avdekke forestillinger og forutsetninger som ellers ikke er framme i lyset. I et slikt arbeid er det ikke minst viktig å lytte til stemmene til de marginaliserte i samfunnet. Det er avgjørende at også deres stemme blir hørt.

Det er en viktig sammenheng mellom liturgi og diakoni. Ikke minst gjennom forbønn og diakoni kommer det fram hva menigheten er opptatt av. Menighetens forbønn er da også en diakonal handling.

2.6.4: TILLEGGSVVERDIER SOM ANGIR RETNING

Det ble også listet opp en del «underverdier» i tillegg til de tre kjerneverdiene. Disse er tenkt som retningslinjer og hjelp til å sikre at reformarbeidet går i riktig retning. Det handler blant

annet om å tenke videre om kommunikasjon ved å arbeide for en raus symbolbruk i gudstjenesten, og en sterkere bevissthet om rom, lys og lyd. Alt som formidles i gudstjenesten må være livsnært og ekte, det må være relevant og skal ha som mål å skape gjenklang i menneskers liv. Kommunikasjonsformene kan, som tidligere nevnt, være mange. Det er avgjørende viktig å arbeide for å skape en fortrolighet med innholdet i gudstjenesten. Dette handler om at mennesker skal oppleve seg inkludert. Opplæring er derfor viktig. Det kan skje på ulike måter og forskjellige nivåer, blant annet gjennom menighetskurs og oversiktlige gudstjenesteagendaer.

Gudstjenesten skal være fest for alle i menigheten og fungere som menighetens storsamling. Den bør derfor ha et felleskaps-fokus; fellesskap med Gud og med mennesker (jfr. Modéus, kap.2.1).

Språket i gudstjenesten må være livsnært. Liturgi er språk om Gud. Språket må være inkluderende, og det er viktig at menigheten har en bevissthet om at språk er forskjellig avhengig av ulike faktorer som alder, kjønn, tilhørighet og geografi. Det er også et mål å ha en dialogisk liturgi; dialogen må derfor både ivaretas og videreutvikles i det videre liturgiarbeidet.

Gjenkjennelse er fundamentalt. Vi er som mennesker avhengige av gjentakelse. Hvis det er en grunnleggende trygghet på den dramaturgiske strukturen i gudstjenesten, er betingelsen for variasjon lagt. Enkelhet er et mål. Og kvalitet er viktig. Bare det beste er godt nok i gudstjeneste. Sannheten er den viktigste kvalitet; gudstjenesten må tale sant om Gud, og sant om mennesket og om livet. Alt som skjer i gudstjenesten og rundt den må være av kvalitet. Dersom kjerneverdiene ivaretas og de ovenfor nevnte underverdiene fremmes, går arbeidet med gudstjenestelivet i riktig retning, ifølge Nemd for gudstjenesteliv.

KAPITTEL 3: METODE

Som nevnt innledningsvis i oppgaven, har jeg nær kjennskap til gudstjenestereformen og dens intensjon gjennom selv å ha sittet i Nemd for gudstjenesteliv og også i underutvalg 1 som arbeidet med bl.a. forbønn.

Menigheten jeg nå arbeider i har også vært en av de 98 høringsmenighetene. Jeg har naturlig nok vært noe involvert i høringen, men sitter ikke i gudstjenesteutvalget som har hatt hovedansvaret sammen med kapellan og sokneprest.

Dette betyr at jeg har nærmet meg gudstjenestereformen og dens materiale fra ulike perspektiver. Det har vært nyttig i arbeidet med oppgaven, også fordi det har gitt meg en opplevelse av relevans.

3.1: METODE – TEORI

I denne oppgaven har jeg anvendt både kvantitativ og kvalitativ metode, da jeg ønsket å få fram både bredde- og dybdeperspektiv. Disse to metodene har ifølge Dag Ingvar Jacobsen ofte blitt betraktet som motsetninger. Kvantitative data opererer hovedsaklig med tall og størrelser, mens kvalitative data får fram meninger. Jacobsen er opptatt av at man i stedet for å se på disse to metodene som motsetninger, men heller se dem som ytterpunkter på en skala. Det er fordeler og ulemper med begge tilnærmingene. Ingen forskning er nøytral.

Den rene induktive tilnærmingen er bare et ideal, ikke noe vi kan oppnå. Dermed blir det gradforskjeller mellom det å samle inn ord og det å samle inn tall. All informasjon er farget av forskeren, om enn i ulik grad. I tillegg vil nok de aller fleste, forfatteren av denne boken inkludert, mene at kvalitative, åpne tilnærminger gir bedre data i den forstand at de har høyere relevans for dem som blir undersøkt (Jacobsen 2000:114).

Fordelene ved kvantitativ metode er at dataene er lette å behandle, man kan ha mange respondenter, og undersøkeren kan holde kritisk avstand til de han undersøker. Videre gjør kvantitative data det lettere å strukturere informasjonen man får inn, og denne type data har høy ekstern gyldighet.

Ulempene ved samme metode er at denne form for data lett kan få et overfladisk preg, i noen sammenhenger vil undersøkeren i stor grad ha forhåndsdefinert hva som er relevant å svare på og det er liten grad av fleksibilitet. Det er også stor avstand mellom undersøker og den som blir undersøkt, og kvantitative undersøkelser har en tendens til å være forholdsvis individualistiske ettersom man får informasjon fra enkeltindivider, ikke fra grupper.

Tilsvarende kan man nevne at kvalitative undersøkelser ofte har høy intern gyldighet, de er nyanserte, nære og fleksible. Fleksibiliteten gjør at man kan endre problemstillingen underveis ettersom man i løpet av undersøkelsen får mer informasjon. Metoden er svært egnet dersom problemstillingen er uklar og man vil studere sammenhengen mellom individ og kontekst. Men også ved denne undersøkelsesformen er det ulemper: det kan være problematisk med den eksterne gyldigheten, dataene kan være komplekse og vanskelige å systematisere og bearbeide. I noen tilfeller kan det også bli for tett kontakt mellom undersøker

og den som skal undersøkes. Flexibiliteten i kvalitative data kan også bli så stor at man nærmest aldri blir ferdig å bearbeide dem, da det hele tiden dukker opp ny informasjon.

Som nevnt har jeg valgt en kombinasjon av begge metoder. For det første har jeg sikret meg tilgang på høringssvarene som var sendt Kirkerådet etter at høringsfristen for gudstjenestereformen var ute. Her er informantene mange (se nærmere omtale i neste kapittel). Høringsspørsmålene var det andre enn jeg som hadde utformet, og man brukte både spørreskjema med utkrysning, og ga rom for høringsinstansenes kommentarer.

Med utgangspunkt i kommentarer høringsmenighetene hadde gitt, kontaktet jeg så et utvalg av menighetene for å foreta intervjuer. Det gjorde det mulig å finne ut mer om hvordan de ulike menighetene hadde arbeidet med forbønn, hvordan de involverte opplevde denne oppgaven og hvilke utfordringer de ser.

Da mine informanter var spredd over hele landet, var det uaktuelt av både økonomiske og tidsmessige årsaker å oppsøke dem for intervju. Det ble derfor telefonintervjuer.

Telefonintervjuer har begrensninger bl.a. ved at man mister informasjon som kan komme gjennom kroppsspråk, og at det er vanskeligere å oppnå fortrolig kontakt enn dersom man treffes ansikt til ansikt. Jacobsen understreker imidlertid at telefonintervjuer også har noen positive sider: Den kan begrense *intervjuereffekten*. Siden telefonintervju er en forholdsvis anonymisert intervjuform, blir intervjueren mindre tydelig, og man erfarer at intervjuerens kroppsspråk, ansiktsuttrykk osv. ikke tar fokus i samme grad som om man er i samme rom, og dermed unngår man at intervjuobjektet i større grad responderer på det nonverbale enn det verbale.

3.2: PRAKTISK GJENNOMFØRING

Jeg har gjennom å kontakte Kirkerådet fått tilgang på kapittel 7 av høringssvarene for gudstjenestereformen. Dette kapittelet tar for seg forbønnen i gudstjenesten. Materialet som ble sendt meg var systematisert og bearbeidet. Sammen med høringssvarene fikk jeg Kirkerådets Sindre Eides kommentarer til høringssvarene (se vedlegg). Disse to dokumentene danner grunnlaget for mitt videre arbeid med frivilliges rolle i menighetens forbønn.

Da gudstjenestereformen skulle ut på høring, ble 98 menigheter utpekt som høringsmenigheter. Disse er fordelt nokså jevnt på landets 11 bispedømmer. I tillegg var det også en hel del andre instanser som deltok. Dette gjaldt i grove trekk seks grupper: Biskopene / bispedømmerådene, fakulteter og høgskoler, konservatorier mm, kirkelige

arbeidslivsorganisasjoner, andre kristelige organisasjoner, og andre kirkesamfunn. Dette innebærer at jeg ikke hadde noen innflytelse på hvilke høringsinstanser som ble valgt ut, men det er grunn til å tro at Kirkerådet gjorde et representativt utvalg.

For problemstillingen i denne masteroppgaven var det menighetenes høringssvar som var de mest interessante.

Da jeg studerte høringssvarene, så jeg straks at det er stort sprik mellom antall menigheter som sier seg enige i prinsippet om at forbønnen skal forberedes lokalt og at frivillige skal involveres i utforming, ledelse og fremføring av den, og grad av gjennomføring av dette prinsippet.

Dette vekket min interesse, og jeg valgte derfor å kontakte de menighetene som på spørsmål om hvordan de har forberedt forbønnsdelen svarte enten

- vi har hatt bønnegrupper som har gjort dette, eller
- en bønnegruppe har gjort dette sammen med diakonen, en annen bønneleder eller presten

I høringssvarene var dette totalt 13 menigheter. Da jeg kontaktet Kirkerådet for å få vite hvem disse menighetene var, fikk jeg 9 navn. Jeg regner derfor med at noen av menighetene som har svart at de har benyttet bønnegruppe også har svart at de har hatt bønnegruppe som har forberedt forbønn sammen med prest eller diakon.

En av de 9 menighetene jeg fikk oppgitt var en organisasjon. Denne satte jeg til side i undersøkelsen, og satt derfor igjen med 8 menigheter.

Jeg kontaktet disse 8 på e-post der jeg forklarte hvem jeg var og hva som var mitt anliggende, og ba dem være behjelpelige med å sette meg i forbindelse med en i menigheten som hadde vært sentral i arbeidet med forbønn i gudstjenesten, fortrinnsvis en frivillig. Jeg skrev at det ville bli gjort opptak av samtalen og at både intervjuobjekt og menighet vil bli anonymisert i oppgaven. Allerede neste dag hadde de fleste menighetene respondert.

Jeg har intervjuet representanter fra seks av disse åtte menighetene. Dette utgjør en svarprosent på 75 %. Ifølge Jacobsen er svarprosent over 70 % meget godt²⁰.

To av disse seks er prester, de fire andre frivillige medarbeidere. Disse kaller jeg gruppe 1. De siste to menighetene hørte jeg ikke noe fra, og tok heller ikke ny kontakt med dem.

Med utgangspunkt i kommentarene mange av menighetene har gitt i høringssvarene, tok jeg også kontakt med 9 andre menigheter for å forsøke og finne ut hva som skal til for at

²⁰ Det er ikke uvanlig å operere med følgende tommelfingerregler: Svarprosent over 50 % = tilfredsstillende, over 60 = godt, over 70 % = meget godt (Jacobsen 2000, s. 293)

de skal kunne gjennomføre det de prinsipielt er enige i. Jeg tilstrebet å gjøre et representativt utvalg også her, basert på geografisk spredning, bygd og by, og som nevnt kommentarer i høringssvarene. Også disse menighetene fikk mail med samme spørsmål som de andre, men her spurte jeg ikke spesifikt etter frivillige.

Fra denne gruppen var det vanskeligere å få respons. En svarte at han hadde sendt forespørselen videre til noen aktuelle prester. En annen svarte og vedkommende ønsket velkommen til en samtale. Denne samtalen ble gjennomført.

Etter en tid tok jeg telefonkontakt med de fleste av de samme menighetene.

Jeg ble møtt positivt og fikk etterhvert gjort avtaler med de aktuelle prestene. Noen av dem hadde ikke sett e-posten jeg hadde sendt til menigheten. I en menighet jeg kontaktet, lyktes det ikke å finne tid til intervjuet. Totalt gjennomførte jeg sju intervjuer med denne gruppen som jeg velger å kalle gruppe 2. Også her var svarprosenten meget god.

Jeg har altså intervjuet representanter for 13 av høringsmenighetene.

Av disse er det 6 som i høringssvarene har oppgitt at de har brukt en bønnegruppe i utformingen av forbønn. Disse menighetene kaller jeg heretter menighet A, B, C, D, E og F (gruppe 1). Her er kjønnsfordelingen slik: fire kvinner og to menn. Alder kjenner jeg ikke til, men det er en spredning fra småbarnsforeldre til pensjonister. Disse seks er fra fem ulike bispedømmer.

De andre sju menighetene (gruppe 2) har ifølge høringssvarene ikke anvendt bønnegruppe i forberedelsen av forbønn. Heretter kalles de menighet G, H, I, J, K, L og M.

Samtlige intervjuobjekter i denne gruppen er menighetsprester. To av dem er kvinner, fem menn. De er alle fra ulike bispedømmer.

Dette innebærer at jeg i min intervjuundersøkelse har representasjon fra alle landets 11 bispedømmer. Det er både by- og bygdemenigheter.

Rent konkret har jeg gjort intervjuene over telefon, med høytalerfunksjonen på. Jeg tok utgangspunkt i en intervjuguide som var litt ulik for de to intervju-gruppene (se vedlegg). Jeg brukte diktafon under telefonsamtalene og har senere skrevet sammendrag av de enkelte intervjuene. Intervjuene vil ikke bli gjengitt i sin helhet i oppgaven.

Gjennom drøyt 12 års diakontjeneste i to ulike menigheter har jeg også gjort noen egne erfaringer på dette området. Noen av disse vil jeg ta med i drøftingskapittelet, og vil da gjøre leseren oppmersom på dette.

3.3: METODEKRITIKK

Spørreskjema vil aldri kunne gi fullstendige svar. I denne sammenhengen vil det for eksempel variere hva man definerer som bønnegruppe. Jeg ser av intervjuene at noen som har oppgitt at de har brukt bønnegruppe i utformingen av forbønn har gjort det på en gudstjeneste, mens andre har mer sammenhengende ordninger. Det er derfor grunn til å anta at også menigheter som ikke har oppgitt at de har involvert bønnegruppe har gjort det, eller også involvert frivillige som enkeltpersoner i forbønnsforberedelsene. Dette bekrefter også intervjuene med gruppe 2.

Det er også et annet spørsmål som er interessant: *Hvem* fylte ut og sendte inn høringssvarene? Dette spørsmålet har jeg ikke svar på, men det er grunn til å reflektere litt rundt det. Selv om flere av spørsmålene er fakta-spørsmål og ikke vurderinger, ligger det likefullt tokningsrom i for eksempel hva det vil si å involvere. Det kan også være steder der det er andre enn de som har vært mest involvert i høringen som har fylt ut skjema (f.eks. ved sykdom eller flytting).

Kvantitative metoder vil ofte også være ganske *individualistiske*. Vi får informasjon fra enkeltindivider, ikke fra grupper. Det er også begrenset hva slags informasjon vi kan få om kontekst. Metoden vil derfor passe best når det er individuelle synspunkter vi er interessert i, og når vi antar at selve konteksten ikke har så stor interesse (Jacobsen 2000:121).

Når man teller antall høringsinstanser og sammenligner med antall hørings svar som er kommet inn, er det tydelig at det er blitt litt svinn. Dette kan ha flere årsaker, men kan uansett bidra til at bildet av høringsinstansenes samlede svar er blitt litt annerledes enn de ellers ville vært. Samtidig er det ikke usannsynlig at noen prestegjeld med flere menigheter har sendt hørings svarene samlet, slik at de framstår som en menighet, selv om det i virkeligheten er to eller tre. Dessuten er det kommet høringsuttalelser også fra noen menigheter som i utgangspunktet ikke var høringsmenigheter. Disse har jeg valgt bort, da jeg tenker disse lett kan være "spesielt interesserte", og ikke representative i samme grad som de som var blitt utfordret fra sentralt hold.

I min e-posthenvendelse til menighetene benyttet jeg adresser jeg fant i nyeste utgave av Årbok for Den norske kirke. Det kan virke som om den ikke er oppdatert. Det er åpenbart lite gunstig hvis slike henvendelser må gjennom flere ledd før de når rette vedkommende, om de i det hele tatt gjør det.

Det er også en kjent sak at vi i vårt informasjonssamfunn nesten oversvømmes av e-poster med kurstilbud, gudstjenesteopplegg, reklame og andre ting man forventes å ta stilling til. Det

er lett å overse eller glemme – eller også bevisst legge vekk - henvendelser som kommer inn i mellom alt dette, især hvis det ikke er blant “må-oppgavene”. Det kan være tilfelle med manglende respons fra gruppe 2 av menighetene jeg henvendte meg til.

Jeg har intervjuet både frivillige og prester. Disse har naturlig nok ulik oversikt og innfallsvinkel til menigheten, til gudstjenesten og til forbønn som en konkrete del av gudstjenesten. Det vil derfor ikke være grunnlag for en fullgod sammenligning mellom alle disse menighetene. Noen av de frivillige hadde også andre funksjoner i menigheten, f.eks satt i menighetsrådet og hadde dermed en del innsikt i gudstjenestereformen og utprøvingen som helhet. Andre hadde ikke den samme posisjonen og dermed oversikten. Et annet aspekt er at prestene ved en slik henvendelse kunne oppleve henvendelsen som en kritikk.

I utgangspunktet ønsket jeg å ha større fokus på frivillige medarbeidere, og å forsøke og se reformen og menighetens forbønn gjennom deres briller. Men jeg var avhengig av prester / kirkekontorer for å komme i kontakt med dem. Det lyktes i mindre grad enn jeg opprinnelig ønsket. Prestene har derfor fått en tydeligere stemme i denne oppgaven enn det jeg først hadde tenkt.

Det har også vært variasjoner i hvor godt de ulike intervjuobjektene var forberedt til intervjuet og hvor mye tid de tilkjennega at de hadde til dette. Forberedelsesaspektet har sammenheng med at jeg hadde presentert intensjonen med intervjuet i e-posten jeg sendte, men noen av mine intervjuobjekter ikke hadde sett denne. Jeg hadde antydnet hvor mye tid man måtte regne med til dette. Likevel var det noen av prestene som på ulike måter i intervjuet signaliserte at de hadde liten tid. Intervjuene tok mellom 17 og 37 minutter, de fleste var på rundt 20.

Selv om jeg har anvendt de samme intervjuguidene (litt ulik for gruppe 1 og gruppe 2), ble det naturlig nok litt endring i min egen form underveis i prosessen. Jeg ble mer fri etterhvert og våget kanskje stille flere tilleggsspørsmål. Dessuten vil det i slike sammenhenger også variere noe hvor god kontakt man opplever å få med intervjuobjektene, og dermed også hvor mye informasjon man får ut av intervjuene.

KAPITTEL 4: FUNN

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for de funnene jeg har gjort, både gjennom å gå inn i høringsvarene og i intervjuene. Først kommer en presentasjon av høringen og høringsvarene.

4.1: HØRINGSSVAR

Det er 150 ulike høringsinstanser. Dette er :

- menigheter i alle landets bispedømmer (totalt 98)
- biskopene og bispedømmerådene (11 + 11)
- døvekirkenes fellestråd
- Sjømannskirken / Norsk kirke i utlandet
- kirkelige utdanningsinstitusjoner mm. (totalt 18)
- kirkelige arbeidslivsorganisasjoner (totalt 13)
- andre organisasjoner (totalt 21)
- andre kirkesamfunn (totalt 9)

Spørsmålene som ble sendt ut til høringsinstansene var delt i fire deler: liturgi, dåp, tekstbok og salmebok. Noen av spørsmålene ble sendt til alle høringsinstansene, andre bare til utprøvningsmenighetene. Jeg har i denne oppgaven ikke gått inn i dåp, tekstbok og salmebok, men har gjort et utvalg av hørings-spørsmål og svar i liturgidelen. Her har jeg konsentrert meg om spørsmålene som tok for seg forbønn som menighetens oppgave. Det var totalt 32 spørsmål i liturgidelen, samt en hel del underspørsmål. Fire av hovedspørsmålene handlet om forbønn.

Som før nevnt har jeg i denne oppgaven valgt å fokusere på menighetenes tilbakemeldinger. I tillegg til de opprinnelige høringsmenighetene er det også noen ekstra menigheter, privatpersoner og andre har sendt inn synspunkter. Jeg har holdt meg til de menighetene som i utgangspunktet var valgt ut som høringsmenigheter. Dette fordi jeg opplever dem mest representative i denne sammenheng.

Ifølge Kirkerådets oppsummering er det kommet inn totalt 150 hørings svar.

74 av disse er menigheter.

Høringens spørsmål **q122a**:

Forbønn som menighetens oppgave . Forslagets forbønnsdel forsterker tendenser fra Gudstjenesteboken 1977 ved at frivillige menighetslemmer kan involveres. Forslaget gir anbefalinger om at forbønnen skal være langt mer lokalt basert og forberedt. Er dere

SVARALTERNATIV	ANT. MENIGHETER (totalt 73)	PROSENTANDEL
Enig	65	89 %

Uenig	6	8,2 %
Ikke tatt stilling	2	2,7 %

Det er altså et stort flertall (nesten 90 %) som er enige i prinsippet om at forbønnen langt mer enn tidligere skal være lokalt basert og forberedt, og at frivillige dermed i større grad skal involveres i dette arbeidet.

Q22b:

Forbønnsdelen er tenkt som en menighetsoppgave, og at presten utformer bønnen i samarbeid med andre medliturger, eller delegerer til andre både mtp utforming, ledelse og fremføring av den: “Forbønnen ledes fortrinnsvis av en bønneleder.”

SVARALTERNATIV	ANT. MENIGHETER (totalt 74)	PROSENTANDEL
Enig	66	89,2 %
Uenig	5	6,8 %
Ikke tatt stilling	3	4,1 %

Det samme høye prosenttallet uttrykker sin enighet når det gjelder tanker om gjennomføring og bønneledelse.

Når det gjelder kommentarer til disse forslagene, ser det i høringssvarene ut for at organisasjoner, bispedømmeråd m.fl. prosentvis i større grad enn menighetene har gitt utfyllende kommentarer. Her er et utvalg av noen av kommentarene menighetene har gitt:

- Mye arbeid på presten, har blitt gjort mye av presten uten involvering. Kun en gang og da fungerte det veldig bra
- Har sansen for idèen, men det krever god organisering og dermed mye tid
- Ikke alle medliturger (klokkere) er like trygge / passer i denne rollen
- Det må sterkere markeres et skille mellom bønneintensjon og selve den frembårne bønn. Når forbønnene ledes av en bønneleder, henvender denne seg til menigheten og ikke til Gud med de bønneintensjoner som deretter liturgen bærer frem som bønn. Vi ser at mange ikke forstår denne distinksjonen. Det kreves en viss skoloring av lekfolk som skal involveres i dette for at denne måten å tilrettelegge forbønnene på skal fungere etter sin hensikt.
- Det kan være vanskelig å finne de som vil ta ansvar, og det kan skje at noen vil men ikke mestrer godt nok. Dette må ikke bli gudstjenestens nye stressmoment.
- Det kan jo vere skiftande kven som er med i førebuinga, og det er greit

- Presten må gjerne også be – diakoner er det få av. Må tilpasses etter lokale forhold.
- Greit å involvere frivillige, men å bruke en betalt diakon er oftest en feil prioritering av lønnsmidler.
- Vårt ønske har vært involvering ved utforming av forbønn. Her har vi mislyktes med å få frivillige med. Som sagt i en tidligere kommentar: Dette er positivt, og vi skulle ønske vi kunne få dette til å fungere.
- Det forankrar bønneemnene bedre i kyrkjelyden
- Dette er fullstendig urealistisk / over evne, i hvert fall i vår menighet. De fleste ønsker ikke å prestere noe åndelig i forbindelse med gudstjenesten. Men det må selvsagt være rom for ulike initiativ fra (deler av) menigheten.

Q122c:

Mener dere at forslaget gir et godt eller dårlig utgangspunkt for lokal utforming av forbønner?

SVARALTERNATIV	ANT. MENIGHETER	PROSENTANDEL
Veldig dårlig	0	0 %
Dårlig	5	6,8 %
Både / og	21	28,4 %
Ganske godt	33	44,6 %
Veldig godt	14	18,9 %
Ikke tatt stilling	1	1,4 %

63,5 % av menighetene oppgir at de mener liturgiforslaget gir et ganske godt eller veldig godt utgangspunkt for lokal utforming av forbønner. Tilsvarende er det 35,2 % som opplever liturgiforslagets materiale på dette området som både/og eller dårlig.

Q3261-6:

mange menigheter har forberedt forbønnsdelen på en annen måte enn tidligere.

Hvordan har dere forberedt forbønnsdelen?

SVARALTERNATIV	ANT. MENIGHETER	PROSENTANDEL
Vi har hatt en bønnegruppe som har gjort dette	4	5,4 %
En bønnegruppe har gjort dette sammen med diakonen, en annen bønneleder eller presten	9	12,2 %

De ansatte har gjort dette	52	70,3 %
Vi har brukt forslagens bønner og andre enn presten har lest dem i gudstjenesten	34	45,9 %
Vi har ikke prioritert denne oppgaven	17	23 %
Annet	25	33,8 %

Drøyt 70 % av høringsmenighetene oppgir at det er staben som har forberedt forbønn. Knappt 46 % har brukt forslagens bønner og andre enn presten har lest dem i gudstjenesten, mens 17,6 % av menighetene har hatt bønnegrupper som har arbeidet med dette, evt. sammen med en fra staben. Her er det åpenbart at noen av menighetene har krysset av på flere svaralternativer. Dette viser at det ifølge hørings svarene er langt flere som er enige i prinsippet om involvering av frivillige i forberedelse og gjennomføring av forbønn, enn de som har gjort det i praksis.

4.2: INTERVJU-UNDERSØKELSE

Da jeg gjennomførte intervju-undersøkelsen, delte jeg intervjuene i to grupper, noe som også gjenspeiles i redegjørelsen som her følger. Skillet mellom de to intervjugruppene omhandler hvorvidt de i hørings svarene har oppgitt at de har anvendt bønnegruppe i forberedelse av menighetens forbønn eller ikke. Jeg har valgt å ta med mange direkte sitater fra intervjuene, for å synliggjøre menighetenes mangfold og engasjement.

4.2.1: MENIGHETER SOM OPPGIR AT DE HAR BRUKT BØNNEGRUPPE I FORBEREDELSE AV FORBØNN

Blant de seks menighetene er det stort spenn i grad av involvering og måte involveringen er gjort på.

I menighet A var en allerede eksisterende bønnegruppe blitt utfordret til å utforme menighetens forbønn. To av medlemmene i gruppen hadde blitt interessert i å påta seg oppdraget, og har utformet bønnen som nå benyttes fast i menighetens gudstjeneste. De har selv vært med på å lede bønnen i gudstjenesten, men det er også andre frivillige som gjør det.

I menighet D var det en bibelgruppe som var utfordret til å utforme forbønn sammen med presten i forbindelse med en spesiell gudstjeneste. De ble ikke helt ferdig med formuleringen på bibelgruppa, så presten ferdigstilte den. Deretter sendte han den til dem, slik at de kunne godkjenne bønnen. Det var også representanter fra bibelgruppen som ledet

bønnen i gudstjenesten. Talspersonen jeg snakket med er også en av klokkerne i menigheten og hadde også vært med og formulere gudstjenestens forbønn ved en annen anledning. Også andre frivillige har deltatt på andre gudstjenester.

Menighet C satte meg i forbindelse med en som var aktiv i misjonsutvalget i menigheten. Vedkommende var blitt utfordret til å utforme en bønn for menighetens misjonsprosjekter. Dette gjorde han alene, og denne bønnen er nå en fast del av menighetens forbønn. Han har ledet forbønn ved en anledning, men det er vanligvis presten som gjør dette. På spørsmål om andre frivillige i menigheten har vært involverte, er svaret at en gang det var ofring til NMS på gudstjenesten, var det to fra NMS-foreningen som laget forbønnen. Den ene av disse var en pensjonert prest.

En frivillig i menighet F fortalte at såvidt hun kjente til, var det ikke noen systematisk ordning rundt å involvere frivillige i utforming av forbønn, men at de har en ambulerende, frivillig klokkertjeneste og at noen av dem fra tid til annen var blitt spurt om å gjøre dette, vanligvis sammen med en annen, men noen ganger også alene. Det var da snakk om å utforme forbønn til en spesiell gudstjeneste. Konfirmantene er ofte med og ber bønnen i gudstjenesten.

To prester ble også intervjuet innenfor denne gruppen. De arbeider i henholdsvis menighet B og E og fortalte at de hadde ikke egen bønnegruppe i sine respektive menigheter, men kunne likefullt informere om utstrakt involvering rundt forbønn, ikke minst av barn og ungdom. Dette gjaldt især menighetens egne barnegrupper og konfirmantene. Den ene presten poengterte at de i hennes menighet ikke hadde gjort dette spesielt nå i forbindelse med høringen. De har pleid å gjøre denne type involvering i forbindelse med familiegudstjenester også tidligere (menighet E)

Alle de fire frivillige jeg intervjuet oppgir at det var presten som spurte om de kunne tenke seg å være med og utforme forbønn.

I de to menighetene der jeg snakket med presten, var det presten selv som hadde mest ansvar for forbønnsarbeidet, selv om de hadde diakon tilsatt i begge menighetene. I det ene tilfellet var diakonstillingen svært liten, så det var ikke ofte diakonen deltok på gudstjenesten, i det andre tilfellet hadde det vært lite kontinuitet i diakonstillingen med nytilsetting, permisjon og vikar. Dette medførte at diakonen ikke hadde hatt noen tydelig rolle i forbønnsarbeidet. Bare en av de fire menighetene med frivillige som talspersoner har diakon ansatt. Men vedkommende har hatt lite med forbønn i vanlige gudstjenester å gjøre.

To frivillige jeg snakket med understreket at det var tidkrevende arbeid og at de var opptatt av

å finne de riktige ordene.

- *Hvordan skulle vi ordlegge oss så flest mulig skal forstå? Det er ikke lett. Det skal være høytidelig og samtidig personlig. (menighet A, frivillig)*
- *Det er ganske arbeidskrevende å jobbe med det. Det tok en del tid, jeg ønsket å gjøre skikkelig arbeid. Jeg syntes det var en stor jobb. Men det var interessant, jeg likte jobben.... Jeg fikk vite at jeg burde lage det kort, og jeg ble opptatt av at det skulle være rimelig konsist og at ord skulle være enkle. Hvis ikke, er det lett at en som menighet ikke klarer å kjenne at det er sitt; det blir for glatt, oppbrukt..... jeg tygde og tygde på ordene, kladdet og strøk, ønsket å få det enkelt.- (menighet F, frivillig)*

En annen frivillig kommenterte tidsbruken ganske annerledes.

- *Det var relativt fort gjort! ha ha (menighet C, frivillig)*

Når det gjelder ordene hadde begge prestene tanker rundt dette:

- *Folk reagerer på formuleringer i forbønn. De har andre krav til formuleringer når det gjelder barn og unge enn voksne. (menighet E, prest)*
- *Noen av de bønnene vi brukte før (spesielt forbønn 1) er føydalsamfunnets bønn, borgerskapets bønn. De forbønnsalternativene som er i liturgiforslaget nå er helt annerledes: egalitære. Det globale og det lokale hører sammen. Det ligger holdninger kamouflert i bønnen. (menighet B, prest)*

EGENOPPLEVELSE OG MENIGHETENS REAKSJONER

På spørsmål om reaksjoner fra menigheten på nye forbønner, svarer samtlige forsiktig positivt. Noen tilbakemeldinger er veldig tydelige:

- *Ja, klart de synes det er veldig bra med en slik forbønn som ikke er så generell. Det hender man tar et ledd til vanlig også. (menighet D, frivillig)*

En skulle kanskje ønske mer tilbakemeldinger:

- *Nei, jeg kan ikke huske at noen har skrytt skikkelig. Men jeg har ikke hørt noe negativt! (menighet C, frivillig).*

En er nokså sjenert på egne vegne:

- *Jeg har ikke hørt noen konkrete reaksjoner, bortsett fra det siste jeg gjorde. Men det kan ha mange grunner. Jeg var jo på sykehuset da bønnen ble framført. (menighet F, frivillig).*

Talspersonen i menighet E forteller om tilbakemeldinger fra folk i menigheten om at de følger bedre med når det er noen variasjoner. Hun har derfor tro på å variere forbønnsleddet.

Og hvordan har de som er blitt involvert opplevd dette oppdraget?

Samtlige av de spurte svarer at de har hatt en positiv opplevelse av å få dette oppdraget.

- *Jeg tror gruppa vår syntes det var greit med en slik utfordring. Dette var den første høsten vi hadde ny gudstjenesteordning, og det var mange ting vi reagerte på, særlig dette med å stå når vi synger og sitte når vi leser. Gudstjenestereformen hadde derfor vært tema i gruppa vår. Da vi fikk spørsmålet; – det ville vi gjerne være med på! (menighet D, frivillig)*

På spørsmål om reaksjoner sier en av prestene:

- *Ikke veldig mye. Men jeg har ikke møtt noen motforestillinger. I utgangspunktet opplever jeg at de synes det er positivt at de blir med. (menighet E, prest)*

Hvordan opplevde intervjuobjektene selv å arbeide med forbønn?

Det som gikk igjen hos flere, var at det er tidkrevende. Dette sa både de som har jobbet mye med dette og de som har gjort mindre.

Noen kommenterer mer spesifikt hva de har fått ut av det:

- *Vi to som har gjort dette arbeidet, kjenner bønnene godt. Vi synes det var et spennende oppdrag å få. Det har vært utviklende også for egen del. (menighet A, friv.)*
- *Merarbeid, ja, men det er verd det! En gudstjeneste er en relasjonell handling, og alt som styrker det er positivt..... det gir større glede og er mer morsomt når flere deltar. Gudstjenesten er ikke presten sin, men noe vi har sammen (menighet B, prest).*
- *Jeg har hatt en viss glede av å kunne bidra, både på utformingen og å kunne be som kirkegjenger og menighetslem. Vi spiller på lag! (menighet C, frivillig).*
- *Det er veldig fint å kunne være med og bidra og delta. Det blir ofte mye prestens gudstjeneste. Det er meningen det skal også vær menighetens gudstjeneste (menighet D, frivillig).*
- *Jeg opplever at det er godt at konfirmantenes stemme får komme til uttrykk. Men det er også arbeidskrevende: alt skal forberedes, gjennomføres, øves på. Generelt: Det tar mer tid (menighet E).*
- *Jeg tror at når vanlige folk i menigheten er med på dette, blir vi mer bevisste når vi sitter i kirkebenken på gudstjeneste og andre har formulert en bønn. Vi blir mer obs på det enn når presten gjør det og du regner med at det er tatt fra ei bok. - Det er et eller annet som virker positivt! (menighet F, frivillig).*

4.2.2: MENIGHETER SOM OPPGIR AT DE IKKE HAR BRUKT BØNNEGRUPPE I FORBEREDELSE AV FORBØNN

I gruppe B var det ikke helt entydig at de ikke hadde involvert frivillige. Her er en kort

oversikt over hva prestene jeg intervjuet i disse sju menigheten sa vedrørende forberedelse av forbønn i forkant av gudstjenesten.

I menighet G er det stab og menighetsråd som har forberedt forbønnen, hovedsaklig stab. I praksis er det mest presten som gjør dette, men iblant kommer det innspill fra de som jobber på kirkekontoret (kantor, kirkeverge og sekretær). Noen ganger har presten spurt menighetsrådsleder om innspill. De prøver å aktualisere etter hvilken type gudstjeneste og situasjon det er. Når det gjelder ledelse av forbønnen i gudstjenesten, har menighetsrådet deltatt på det, likeså barn fra menigheten og barn fra 5.trinn i skolen. Men det mest vanlige er nok at presten også ber bønner i gudstjenesten.

Presten i menighet H forteller at de under høringsperioden hadde egne gudstjenestegrupper som forberedte gudstjenesten, og da også forbønn. Disse gruppene har bestått av folk i menigheten som har hatt anledning til å samles på dagtid, dvs. pensjonister, arbeidsledige og ungdom som er tidlig ferdig på skolen, samt prest og organist. Det har vært stort aldersspenn i gudstjenestegruppene, de har vært åpne, og dermed noen gjengangere og noen "slengere". Noen ganger har de også hatt gudstjenestegruppe på kveldstid. Et eget gudstjenesteutvalg har lagt rammene da høringsperioden startet. Gudstjenestegruppen har arbeidet konkret med de enkelte gudstjenestene. I gruppen har de gått igjennom søndagens tema og lest tekstene. Så har gruppen kommet med forslag til salmer og fordelt oppgaver i gudstjenesten seg imellom. Det har variert hvordan de har arbeidet med forbønn. De har både laget en fast forbønn utfra en mal i liturgiforslaget, og de har også laget en annen mal der de har fylt ut fra gang til gang. Den er bygd rundt Gud, vi takker for.... og vi ber for.....

Folk fra gudstjenestegruppen har ledet forbønnen under gudstjenesten.

Menighet I har ikke brukt frivillige i forbønnsforberedelse på noen av gudstjenestene i høringsperioden. Det var presten som forberedte forbønn.

Dette er en menighet som arbeider mye med gudstjenestelivet og har mange ulike gudstjenesteformer. Mange frivillige er involvert, men ikke i denne oppgaven. Det er heller ikke vanlig at frivillige framfører forbønnen i gudstjenesten. - Men konfirmantene har gjort det noen ganger, på en veldig fin måte, ifølge presten.

I menighet J har forbønn blitt forberedt på litt forskjellige måter, men i det alt vesentlige ved prestens forberedelse. Noen ganger har den vært forberedt av diakon sammen med en eller to prester, og noen ganger har også konfirmantene deltatt med tenkning rundt bønneemner. Men det mest vanlige har vært at presten har forberedt, enten med utgangspunkt

i bønner eller maler fra høringsmaterialet, eller evt. med egne ting som han har bearbeidet og jobbet med. Det er heller ikke frivillige som framfører forbønnen. Unntak finnes, f.eks. når det er menighetsweekend vil det ifølge intervjuobjektet fra menighet J, være naturlig å dele ut oppgaver og la flere få en rolle i planlegging og gjennomføring av gudstjenesten.

Underveis i intervjuet nærmest avbryter presten seg selv og forteller at de har hatt et tiltak i menigheten der blant annet forbønn har vært forberedt. Dette har skjedd i forbindelse med et fast månedlig arrangement som ble etablert i kirken noen måneder før høringsperioden. Utgangspunktet var blant annet å lære nye salmer, men der man også tok opp diverse tema knyttet til gudstjenesten. Det har hatt form av små foredrag som innledning til samtale. I dette fora ble det naturlig også å ta opp tema rundt gudstjenestereformen og forbønn. Noen ganger har samtalen også munnet ut i å utforme forbønn. Frivillige har da blitt invitert til å være med på både utforming og gjennomføring.

Presten i menighet K reflekterer rundt spørsmålet om forbønnsforberedelse, og kommer fram til at dette kanskje er det punktet de har jobbet minst med lokalt i utprøvingen. Men det er unntak: 2-3 ganger har konfirmantene fått denne oppgaven, og en annen gang en skoleklasse. Nesten hver søndag er det frivillige som er med i framføring av forbønnen.

Forbønn har stort sett blitt forberedt ved at presten har plukket fra høringsmaterialet og tilpasset det, forteller presten i menighet L. Det er i liten grad andre som har blitt trukket inn. Når det har skjedd, har det særlig vært diakonen. En har arbeidet med denne oppgaven som enkeltmennesker, ikke som samarbeidsprosjekt.

I gudstjenesten har flere være involvert, slik jeg forstod det også med forbønnsledelse.

Menighet M forteller at det fortsatt stort sett er prestene som forbereder forbønn, men at de har etablert en gruppe med medliturger som også delvis har deltatt i utformingsarbeidet. Frivillige har vært med på å lede forbønnen i gudstjenesten.

4.2.3: HVA HINDRER Å INVOLVERE FRIVILLIGE I FORBEREDELSE AV FORBØNN?

De fleste prestene nevner tidsaspektet som avgjørende årsak til at dette sjelden eller aldri blir gjort. Men det er også andre faktorer som spiller inn:

- *Organisering! Det er ikke noe vi heller vil! I en gudstjeneste utfordret jeg noen fra menigheten, og det ble veldig bra! Men det forutsetter at de har kompetanse. Det å formulere gode bønner, det krever litt. Det bør helst være noen som er flinke med formuleringer, som kjenner språk. Det går nok på utrustning og å kjenne litt. Vi har*

rett og slett ikke hatt overskudd til det i vår lille stab. (Menighet G)

- Vi fortsetter med involvering, har like mange medliturger som før. Det er jo så kjedelig med bare presten, mye morsommere jo flere kokker. Men det med gudstjenestegrupper, det tar veldig mye arbeidstid, organiseringen av det.... (Menighet H)
- Jeg prøvde en gang med en som er leder for et veldig fint bønnnettverk i menigheten. Jeg gikk på ham med en gang og spurte om han hadde lyst til å være med. Da gjaldt det en konkret gudstjeneste, og det passet ikke akkurat den søndagen. Men det var også tydelig at han syntes ikke dette var hans arena. Han er et bønnemenneske, er opptatt av bønn -, men å være med på en gudstjeneste var tydeligvis en fremmed tanke.....Men ellers skrives det kanskje bare på kontoen over alle de gode tingene en ikke helt har kommet igang med. (Menighet I)
- Prestene sin kapasitet! Det oppleves som krevende arbeidsmessig å skulle invitere inn i et slikt verksted. Jeg tenker da tidsmessig, men har også støtt på i møte med menigheten en del tydelige meldinger på at "Nei, gudstjeneste, det er prestens business. Vi vil helst bare komme og kunne sitte i ro, være mottakere." (Menighet J)
- Tid er det viktigste.... Pluss at jeg har ant når vi har snakket om dette i menighetsrådet at dette er vanskelig. Folk opplever det som at "Nei, dette kan vi ikke, dette greier vi ikke." Det er en sånn sperre på å tro at vi kan lage en slik bønn. Rett og slett. (Menighet K)
- Rett og slett at det er en arbeidsoppgave på toppen av alle de andre oppgavene! Forsåvidt vel og bra tanke, men straks du skal involvere nye til å motiveres til noe ansvarlig arbeid, krever det ekstra av de ansatte. Jeg tror ikke svaret er vanskeligere enn som så: Ekstra arbeid! (Menighet L)
- Jeg tror det er litt det der at hele den nye liturgien er en revolusjon, en helt ny måte å tenke på. Man må bruke tid på å få dette til å funke, å få menigheten med på denne tankegangen. Det er ikke så lett å få folk som har kjemperespekt for prest og alter og alt det der til å bli medliturger. Det er stor, stor respekt og masse ting som må overvinnes så folk tør være med på dette. Vi har tatt noen skritt, men må ikke gå for fort fram. (Menighet M)

På spørsmål om hva som skal til for å gjøre noe med dette, er det nokså ulike svar. Noen mener at alt må skje lokalt, og har lite tro på det som kommer fra sentralt hold i kirken har relevans for de som bor utenfor storbyene.

Man fornemmer en viss skuffelse over det sentralkirkeliges rolle i høringsperioden:

- Hele prosessen var ganske kaotisk fra de som skulle sette det igang og informere oss. Vi følte det var litt hastverk, at de ikke hadde full kontroll. Jeg følte jeg nærmest fikk en pakke i handa som jeg måtte håndtere selv. Vi ble nesten ikke fulgt opp underveis, ingen spurte oss, ingen sjekket hvordan det gikk. Vi ble kun innkalt til ett møte hos biskopen, det var den eneste oppfølging formelt..... Nei, jeg har ikke så mye tro på sentraldirigerte opplegg. Alt som skal skje, må skje lokalt.(Menighet K)

- *En blir alltid etterhvert når en har vært lenge på litt små steder rundt omkring, tenker mer og mer at det som kommer sentralt fra, er tenkt ut fra store menigheter i Oslo, Trondheim og Bergen på en måte. Det er ikke så veldig realistisk på sånne steder som dette. Jeg kjenner at avstanden til Oslo er blitt veldig stor. (Menighet M)*

Andre har også tro på at det kan være nyttig med hjelp fra sentralkirkelig hold. Flere forslag ble nevnt:

- *Kanskje kan man arrangere kveldskurs i bispedømme eller prosti der man lærer seg til å skrive gode bønner, for å øke kompetansen. Vi prester har heller ikke hatt utdanning i dette. Jeg kan ikke huske at jeg i min teologiske utdanning har lært noe om å skrive forbønner. Det er noe du må lære deg til. (Menighet G)*
- *Når ny liturgi kommer, håper jeg at forbønnsdelen er kortere. Hvis frivillige er med, og dette stilles som et alternativ på linje med de andre alternativene i liturgiheftet, vil det være en påminnelse. (Menighet I)*
- *En kunne tenke seg at det ble laget en type studiesamlinger, la oss si opplegg for tre samlinger om gudstjenesten og om involvering av lokale gudstjenestegrupper. Det tror jeg kunne være en måte å dra det arbeidet igang på. (Menighet L)*

Men alle er enige i at hovedjobben må gjøres lokalt. Det nevnes ulike tiltak og arbeidsformer som kan iverksettes for å få dette til. Blant annet at man må organisere lister over folk som er villige til å være med på forbønn (omtrent på samme måte som mange menigheter har kirkevert-lister).

I en menighet med store geografiske avstander og “mye vær”, har de etter min oppfatning vært rimelig kreative og tatt i bruk mer moderne hjelpemidler, og ser at det kan være en vei for dem videre. De har ved noen anledninger hatt telefonkonferanse for gudstjenestegruppene sine.

Presten i en menighet med mange aktive og mye frivillighet understreker at det egentlig bare er fantasien som setter grenser. Hun fikk ikke napp ved første forsøk, men ser at det er mange andre å spørre, og tror at noen av disse hadde syntes forbønn i gudstjenesten ville være en veldig fin oppgave å jobbe med. Det finnes tydeligvis mange grupper i menigheten det ville være naturlig å samarbeide med. Hun nevner både barn, ungdom, konfirmantener og husfelleskapsgrupper. - Vi har en mangfoldig menighet der mange ber, forteller hun.

En av prestene er mest opptatt av holdninger, både hos prester og andre. Han reflekterer over at kanskje mange prester er for raske og gir opp for lett slike ambisjoner om

frivilliges medvirkning. Det er svært mye lettere å gå i gamle opptråkkede spor. Han er også opptatt av å bruke sammenhenger som allerede finnes:

- *Der det finnes grupper av ulike slag som møtes, er det absolutt fornuftig at presten tenker gudstjenestearbeid og menighetsarbeid / menighetsbygging som to sider av samme sak. (Menighet J)*

En av prestene nevner at det ville være gunstig å etablere noen gudstjenestegrupper som tar ansvar for et gitt antall gudstjenester. Han foreslår i den forbindelse å ha en type gudstjenestekurs i menigheten som gjør at en gruppe mennesker tar på seg dette ansvaret og utrunder dem til det. Han poengterer at de ikke kom så langt i hans menighet i høringsperioden, men tror det kunne være en god arbeidsform.

4.2.4: VIL FORBØNNEN VÆRE ANNERLEDES OM FRIVILLIGE ER INVOLVERT I UTFORMINGEN AV DEN?

De fleste prestene er overbevist om at forbønnen blir annerledes om frivillige i større grad involveres i utformingen. Mange av dem har erfaringer, i hvert fall med at frivillige er med og frambærer bønnene i gudstjenesten.

Det virker som flere har erfaring med involvering av barn og ungdom enn de har med voksne frivillige. Det gjelder i første rekke konfirmanter.

- *Ja, det tror jeg nok. Jeg tror bønnen blir enda mer stedegen. Men det er viktig at den ikke blir for lokal, forbønnen skal omhandle hele kirken; lokalt, nasjonalt, universelt. (Menighet G)*
- *Ja, annerledes på den måten at menigheten sier de ikke sovner under forbønnen, - og det er jo et poeng. Det blir fort lett å dette av når en leser alt, mye bedre når en er flere. Og ja, jeg tror bønnen blir annerledes når frivillige er involvert i utformingen. Når vi har prøvd her med utfylling av bønnemaler og tatt opp mer lokale ting, så har det vært positivt. Det har vært positive tilbakemeldinger både fra de medvirkende og menigheten forøvrig. (Menighet H)*
- *Ja, jeg tror det ville blitt et enklere språk. Tror vi trenger begge deler. Fint med styrken i de faste bønnene, de blir en del av ens indre. Samtidig – for noen oppleves dette som tungt og upersonlig og en lekse en leser opp. Hvis folk med sine egne ord skal be for, hvis dette blir gjort, tror jeg det blir opplevd som fint og mer personlig. (Menighet I)*
- *Ja, det tror jeg. Personlig har jeg i mange år sett på forbønn som et veldig potensiale for stedegengjøring, vært veldig opptatt av å trekke inn lokalmiljøet og bønneemner som er knyttet til hverdagslivet til folk. Men jeg tror jo at det er der potensialet er.- Bare tanken på å skulle involvere andre, og det å ha en liten dialog med andre som*

skal være med, er en nyttig øvelse for presten til å tenke annerledes..... (Menighet J)

- *Ja, det tror jeg faktisk. Vi fikk en del kommentarer med den gamle liturgien med disse bønnene som kom igjen gang etter gang etter gang. Det var et eller annet som – det tok ikke folk med inn i det å be, for det ble en slags, på en måte litt oppbrukte ord. Selv om de var veldig fine, så var det mange som følte at det var et eller annet som stoppet opp. (Menighet K)*
- *Ja, i den grad jeg har erfaring med det, vil jeg si det er bare positivt med den personlige vrien som kan komme på ting eller den litt annerledes vrien som kan komme. Vi skal være opptatt av at liturgisk språk er slitesterkt, men det tåles godt at forbønn ikke har slitesterke formuleringer bestandig, at den er mer tilpasset, skapt av de menneskene som er med akkurat her og nå, det tåles. (Menighet L)*
- *Foreløpig svar er egentlig nei. Det blir bare mer sånn det var før når frivillige utformer. Men dette handler om at de vi foreløpig har med tilhører den gamle kjernemenigheten. Så straks vi får med konfirmanter og unge mennesker i dette, blir det litt annerledes, da endrer det seg. (Menighet M)*

De fleste menighetene har fortsatt med høringsliturgien – eller deler av den - også etter at høringsperioden er over.

- *Nå etter høringsperioden har vi plukket det vi synes fungerer best og beholdt en del av det kjente gamle. (Menighet G)*
- *Vi er kristisk til mye av den, men den er jo mye bedre enn den gamle. Det er egentlig alle i menigheten enige om, så det var helt uaktuelt å gå tilbake til den gamle når vi først er kommet igang med dette. (Menighet M)*

KAPITTEL 5: DRØFTING

I drøftingskapittelet velger jeg å ta utgangspunkt i gudstjenestereformens kjerneverdier, da disse er svært vesentlige også i forhold til menighetens forbønn. Begrepene er definert og gjort rede for innholdsmessig tidligere i oppgaven (kap. 2.6).

I tillegg til kjerneverdiene, har jeg tatt med et ekstra kapittel med noen sentrale diakonale momenter jeg opplevde ikke fikk naturlig plass under kjerneverdiene.

5.1: INVOLVERING

Allerede fra den kristne kirkes vugge har involvering vært grunnleggende i gudstjenestefeiringen. Som jeg har redegjort for i det historiske kapitlet, var det mange involverte når de første kristne menighetene samlet seg for å feire Kristi oppstandelse. Det

gjaldt leke medarbeidere såvel som de lærde.

Flere menigheter gir uttrykk for at de lenge har vært opptatt av involvering og jobbet med det. For noen av dem har reformen derfor kommet som et godt bidrag til noe de allerede var godt igang med. Reformens kjerneverdier har understreket og gitt fart til en tankegang og arbeidsform som allerede eksisterte i noen av menighetene. Noen er opptatt av å ”henge med i tiden”.

- *Dagens mennesker er vant til hele tiden å være involvert selv. De ønsker ikke bare å høre på hva presten sier, men å være med selv. Det ser man på alle samfunnsarenaer. Man vil jo selv være med, om man blogger eller gjør andre ting.... (prest, Menighet I)*

For Martin Luther og de andre reformatorene var det i sin tid et viktig anliggende at menigheten skulle delta i salmesang og synge salmer på sitt eget språk. Det var en stor endring fra det man var vant til før reformasjonen, og det tok lang tid å endre dette (jfr. s.16). På slutten av 1800-tallet ønsket menighetene en mer aktiv rolle i gudstjenesten og man gjeninnførte bl.a. trosbekjennelsen (jfr. s.19). Idag er det andre krav og ønsker rundt involvering og deltakelse.

Martin Modèus er opptatt av gudstjenesten som en relasjonell handling. Flere av de jeg intervjuet var også innoen denne tanken. Modèus skisserer at det handler om relasjonen til Gud, til mine medmennesker (inkludert skaperverket!) og til meg selv.

Som all kristen reflektion kring det goda livet bör analysen av gudstjänstens bärande principer därför börja i det dubbla kärleksbudet, det som Jesus själv lyfter fram som fundamentet för lagen och profeterna. Du skall älska Herren, din Gud, med hela ditt hjärta och med hela din själ och med hela ditt förstand./.../Du skall älska din nästa som dig själv (Matt.22.37+39) (Modèus 2005:26).

Relasjoner skapes og utvikles i større grad når mennesker både er aktører og mottakere. I den gudstjenesteformen vi lenge har hatt i vår kirke, har menigheten etter manges oppfatning hatt en passiviserende rolle. Riktignok har man deltatt i salmesang, vært med og framsagt både syndsbejennelsen, trosbejennelsen og Fadervår. Bevegelsen i rommet har vært hovedsaklig når menigheten har kommet fram til alterringen i forbindelse med nattverden, og dersom offerskålen har stått på alteret, slik at man skulle gå fram for å gi sin gave. Dessuten har menigheten reist seg for å lytte til skriftlesningene. De andre bevegelsene er det stort sett presten som har stått for.

Modèus er opptatt av at de tre grunnrelasjonene er dypt sammenbundet med hverandre. Det er derfor avgjørende at alle tre kommer til uttrykk i gudstjenesten. Hvis ikke,

er det liten mulighet for vekst og modning, både som menneske og som kristen. Dette minner om involveringspedagogikkens prinsipper (se kap. 2.6.1). Modeus er videre opptatt av at vi feirer gudstjeneste i den oppstandnes tegn.

Detta får djuptgåande konsekvenser for hur vi firar gudstjänst. Ju tydligare Gud blir som person och ju mera aktiv vår relation blir, desto viktigare blir det vem Gud är, och desto viktigare blir Kristus. Problemet med gudstjänster som inte är kristocentriska, alltså där Kristus är guds- och människobilden framför andra, är att de får svårigheter just på relationsplanet. Att gudstjänsten är kristocentrisk är en nyckel till den långsiktiga fördjupningen i gudsrelationen (Modèus 2005:28).

Kanskje er det noe av dette som også er anliggende til en av prestene jeg intervjuet. Hun ga uttrykk for at hun hadde vært kristisk til mye av gudstjenestereformen. Jeg fikk inntrykk av at hun opplevde fokus i reformen var kommet på feil sted.

- *Vi synes det viktigste en kan si om gudstjenestelivet er ikke at det er stedegent...., men at det taler tydelig om Jesus Kristus, at det er et sted å møte Gud. Sentrum må være sentrum. Redskapsord bør gis den plassen de skal ha og ikke rykkes helt inn i sentrum. (Prest, menighet I)*

En Kristus-sentrert gudstjeneste angir retning. Dette handler om forløsning, om seier, om frigjøring fra krefter som binder og undertrykker. Det oppreiste menneske skal få delta i gudstjenesten, med sine evner og gaver. Ved at flere mennesker får en aktiv rolle i gudstjenestefeiringen, blir vi mer synlige for hverandre. Og synlighet er avgjørende for at relasjoner skal kunne utvikles. Dette er vesentlig også for kirkens diakoni. Evangeliet er langt mer enn teori, diakoni er evangeliet i handling. Dette må være tydelig også i gudstjenestefeiringen.

Hans Skjervheims refleksjoner i esseyet *Deltakar og tilskodar* handler om noe av dette. Han er opptatt av menneskets behov for og rett til å være subjekt. Og han kritiserer samfunnsvitenskapenes tendens til å gjøre mennesker til objekter.

Ved å objektivera den andre går ein til åtak på den andre sin fridom. Ein gjer den andre til eit faktum, ein ting i si verd. På denne måten kan ein skaffa seg herredøme over den andre (Skjervheim 1996:75).

Dette er viktig også for kirkens gudstjenestefeiring. Maktaspektet må være reflektert også i kirkens gudstjenesteliv. Presten er gudstjenesteleder, men det er ikke synonymt med at andres stemmer ikke skal høres, verken når det gjelder innhold eller uttrykk.

Involveringspedagogikkens fire hovedprinsipper har jeg gjort rede for i kap. 2.6.1. Det handler om involvering, sosial ansvarlighet, selvstendig tenkning og relevans. Dersom

frivillige medarbeidere i større grad får delta i både gudstjenesteforberedelse og gjennomføring av gudstjenesten, er det grunn til å tro at flere vil oppleve gudstjenesten som sin, som vår. Noen av intervju kandidatene reflekterer også noe rundt makt og avmakt, eierskap og deltakelse:

- *Det var veldig fint å kunne være med og bidra og delta. Det blir ofte mye prestens gudstjeneste;- det er meningen det skal være menighetens gudstjeneste. (Frivillig i menighet D)*
- *Folk har fått et større eierforhold til gudstjenesten i og med at de har vært med. De som har vært med i gudstjenesteutvalget har vært veldig ivrige. Vi har en del unge medarbeidere. De synes de har fått et helt annet forhold til gudstjenesten, både med å ha vært med og lage den og ved å stå framme og være medliturger. (Prest i menighet H)*

Dette handler også om *identifisering*. Dersom en ungdom deltar aktivt i gudstjenesten, er det lettere for andre ungdommer å identifisere seg, å kjenne at dette angår også dem. Det samme gjelder barn. En menighet jeg snakket med, understreket viktigheten av å ha medliturger i ulike aldre på samme gudstjeneste, nettopp av denne grunn:

- *Vi prøver å blande barn / ungdom / voksen / eldre på hver gudstjeneste som medliturger. Vi forsøker også å blande kvinner og menn, men det er ikke alltid vi får det til....- slik at de som kommer til kirken skal møte noen av sine der framme. (Menighet H)*

Dette understrekes også i liturgiforslaget.

Opplevelsen av fellesskap og samhørighet blir også styrket når de som har spesielle oppgaver i gudstjenesten, er representative for hele menigheten når det gjelder alder, kjønn, etnisk bakgrunn, sosial tilhørighet, og så videre. Dette gjelder tekstlesere, forsangere, forbedere, nattverdutdelere, kirkeverter og andre oppgaver. Noen av disse oppgavene bør som regel ivaretas av barn eller ungdom (Liturgiforslaget 2008:18).

Barn og ungdom vil ha en spesiell rolle i dette. De er i større grad enn mange voksne vant til å delta. Blant annet fra skolesammenheng er de vant til å ha aktive, hørbare og synlige roller. På mange måter vil de være veiryddere i involveringen. Noen (bl.a. Ingunn Hagen og Arne Bakken) sammenligner gudstjenesten med leken.

Jesus selv sa noe om at det er når vi blir som små barn vi kan ta imot Guds rike. Leken er et kjennetegn på barnets vesen, de trenger ikke noen begrunnelse for å leke. Slik er det også med gudstjenesten. Bakken trekker flere paralleller mellom leken og gudstjenesten, blant annet åpner leken dører inn til andre virkeligheter; virkeligheter som det voksne og rasjonelle ikke

kan nå inn til.

Når barn leker, tar de virkelighetens harde grep, setter dem inn i en ny sammenheng. Virkelighet og fantasi blandes og ut kommer en større virkelighetsforståelse. I leken først – i hverdagens verden siden! Leken oppøver virkelig frimodighet, frihet og livskraftig tro. Akkurat som i gudstjenesten!! (Bakken 1994:9).

Disse to aspektene rundt barn er svært interessante i forhold til både gudstjenestereformen og trosopplæringsreformen, og kan etter mitt syn gjerne gi motivasjon til og ryggdekning for i enda større grad å trekke trosopplæringsprosjekter inn i menighetenes gudstjenesteliv.

Det er også interessant å merke seg hvordan menighetenes oppfatning av og forhold til konfirmantene synes å ha endret seg de senere år. Både egen erfaring og kommentarer fra noen av dem jeg har intervjuet viser at når konfirmantene får en aktiv rolle i gudstjenesten, enten som ministranter eller andre oppgaver, opptrer de på en ganske annerledes måte, og som noe mye mer enn som den utfordrende gjengen mange i menigheten har observert på bakerste benk i kirken. Det oppleves rørende blant annet å se ministrantene i sine hvite kapper stå vakkert på linje i våpenhuset og motta anerkjennelse, ros og bekreftelse fra flere menighetslemmer idet menigheten går ut etter gudstjenesten. Da har de i løpet av gudstjenesten utført sine oppgaver med innlevelse og verdighet. Min erfaring fra egen menighet bekreftes av andre i intervjuundersøkelsen:

- *Veldig mange konfirmanter har ofte fått positiv respons fra de eldre i menigheten når konfirmantene har deltatt med noe. Dette har man jo skrevet en del om, med det pedagogiske grepet ved ministranttjeneste og den opplevelsen vi kan ha av at da skjerper de seg, er aktivt med i det og gjør en kjempefin jobb, fordi det er en skikkelig jobb de skal gjøre. De skal ikke bare sitte på bakerste benk og prøve og følge med, men de er selv aktive deltakere i det. I det ligger veldig mye læring og veldig mange muligheter til å få påfyll fra de andre som er der også. (Prest, menighet L)*
- *Kommentarene generelt når barn og ungdom er med, er at folk synes det er positivt.... Jeg opplever det godt at konfirmantenes stemme får komme til uttrykk. (Prest, menighet E)*

En av prestene i intervjuundersøkelsen fortalte at det hadde vært vanskelig å få med voksne frivillige medarbeidere i forbønnsarbeidet. Han beskriver at han har møtt en type sjenanse og devaluering av egen evne til å klare noe slikt, både fra folk i menighetsrådet og andre.

- *Men disse andre gruppene, konfirmantene og 5.klassingene har gjort dette med liv og lyst. Der er det ingen sperre i det hele tatt! (Prest, menighet K)*

Involveringsprinsippet har også en nær sammenheng med diakoniplanens inkluderende felleskap.

I gudstjenesten knyttes fellesskapet mellom Gud og mennesker sammen. Før, under og etter gudstjenesten gis det mange muligheter for delaktighet, for å se og bli sett, for å gi plass til mangfoldet. For å kunne være en aktiv deltaker, vil flere ha behov for en ledsager. Det er et diakonalt anliggende å legge til rette for livgivende møter med Kristus. Gudstjenesten kan gi gjenkjennelse av eget liv, både i det som sies og ved bruk av symboler og handlinger (Plan for diakoni 2008:20).

Ulike mennesker åpner ulike dører i et fellesskap. Barn har som allerede nevnt en helt spesiell rolle og funksjon ved sin umiddelbare måte å være på. Det samme gjelder psykisk utviklingshemmede. Men også mennesker i alle andre aldre, livsfaser og situasjoner. Dette handler om lemmer på legemet, slik Paulus beskriver menigheten.

– *Det er sterkt når barnestemmer ber inn i gudstjenesten. Folk lytter!*
(Prest, menighet G)

Mange av våre menigheter mangler vesentlige lemmer på menighetslegemet.

I de senere år har Kirkerådet mer enn før satt mennesker med utviklingshemning på dagsorden, ikke primært som “veldigdomsobjekter”, men som likeverdige menighetslemmer. Den norske kirkes visjonsdokument *I Kristus, nær livet* beskriver vår kirke som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.

Dette gjelder også mennesker med utviklingshemning.

En kirke hvor mennesker med utviklingshemning ikke får mulighet til å være en del av menighetsfellesskapet, blir selv en kirke med redusert funksjonsevne. Med sin tilstedeværelse og sine gaver har mennesker med utviklingshemning en viktig funksjon i kirkens liv (Kirkerådet, 2009).

Kirkerådet, Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn har i fellesskap utarbeidet et hefte de har kalt *Deltakelse og tilhørighet*. Her understreker de det vi har felles som mennesker og troende, mer enn det som skiller. Det poengteres at vi alle skal behandle hverandre med respekt og som likeverdige medmennesker.

Voksne med utviklingshemning skal bli møtt på samme måte som andre voksne. Vi skal kommunisere direkte med den enkelte og ikke “snakke over hodet” på den det gjelder. Vi må heller ikke bare være “snille” med mennesker med utviklingshemning, men også stille krav til dem – som til alle andre. Uakseptabel oppførsel skal ikke tolereres, men takles på en måte som både er i samsvar med situasjonen og den enkeltes forutsetninger (Deltakelse og tilhørighet:10)

For noen mennesker med utviklingshemning vil det være et sterkt ønske å få bidra med oppgaver i gudstjenesten, for andre er det viktigste å få være tilstede og bli regnet med i

fellesskapet. For noen vil det ikke være naturlig å være en del av et menighetsfellesskap. Det er et viktig anliggende at de, som andre, skal få anledning til å velge hva som er viktig for dem.

Mulighet for tilstedeværelse og dermed involvering handler også om fysisk tilrettelegging av gudstjenesterommet gjennom blant annet å ha gode ordninger for bevegelseshemmede og mennesker med syns- eller hørselshemming. Dette er også et klart diakonalt ansvar.

VERDISPENN

Her nærmer vi oss en utfordring som mange vil påpeke når det gjelder gudstjenestefeiring i Den norske kirke. Det er et spenn mellom to ulike verdier som noen ganger kan synes å være motsetningsfylte: profesjonalitet og ekthet. Mange er opptatt av kvalitet; Gud skal ha det beste! Da er det ikke alle og enhver som kan verken synge eller lese tekster eller bønner i gudstjenesten.

Noe av bestillingen fra Ungdommens kirkemøte var “en gudstjeneste som berører”. Dette er utfordrende. Kirkehistorien viser også at dette ikke er entydig (se s. 17). Vi lar oss berøre av ulike ting. For noen er det den kraftfulle og klokkeklare stemmen til den skolerte sangerinnen som synger klassiske verker på latin. For andre kan det være enkle barnestemmer som ikke synger helt rent, men som stråler over å få være med og som vinker til bestemor på åttende benkerad. Ektheten er til å ta og føle på.

Modéus hevder at perfeksjonismen er en av de største truslene mot gudstjenesten.

- Det ufullkomne har også verdi, blant annet fordi det kan få mennesker til å senke skuldrene og slappe av.

Også når det gjelder bønnespråk er dette en aktuell problemstilling. Kan hvem som helst formulere bønner som skal framsies i gudstjenesten? Eller må kirkens forbønn ha en egen stilart, et hymnisk språk? Og er dette i så fall noe man kan lære seg? Skaper språket nærhet, gjenkjennelse og engasjement, eller fremmer det avstand og passivitet? Bli bønnespråket for platt og hverdagslig, eller løfter det oss opp til en større nærhet med Herren? Disse og lignende spørsmål er vesentlige når man skal arbeide med involvering. Det er interessant å merke seg at noen av de jeg intervjuet anså det enklere på vegne av menigheten å akseptere barns bønnespråk enn bønnespråkt til voksne lekfolk.

- Folk reagerer på formuleringer i forbønnen. Man stiller andre krav til formuleringer av barn og unge enn av voksne.” (Prest, menighet E)

Et annet moment som bør nevnes i denne sammenheng, er at det personlige bønnespråket av mange oppleves som noe svært privat, som noe av det aller innerste i oss som mennesker, og dermed som noe det er vanskelig å dele med mange. Dette handler også om kultur. En av prestene jeg snakket med var opptatt av dette, og reflekterte rundt det.

- *Når vi har snakket om dette i menighetsrådet, har jeg ant at dette er vanskelig. Folk opplever det som at "Nei, dette kan vi ikke, dette greier vi ikke!" Det er en sånn sperre på å tro at vi kan lage en slik bønn. Rett og slett... Det er en veldig forlegenhet på å skulle bruke sine egne ord overfor andre. Den responsen fikk vi en gang i menighetsrådet, - en slags utlevering på å begynne og skrive hva en ber om selv for eksempel. - Kanskje avstanden mellom det svært personlige og private og dette litt mer formulerte og skrevne som på en måte er på et litt annet nivå, litt mer distansert og velformulert. Forbønnen skal omfatte alle, mens vi tenker bønnen kanskje også litt mer personlig og privat (Prest, menighet K)*

ET HJEM I DIN KIRKE PÅ JORDEN....

I en av de forbønnene fra 1977-liturgien heter det:

“... Du har gitt oss ditt hellige ord, du har kalt oss til å ha et hjem i din kirke på jorden og satt oss et evig mål hos deg.... (forbønn 3)” (Gudstjenestebok, 1996:53).

Metaforen “hjem” er også et sterkt uttrykk som i stor grad handler om nære relasjoner. Bibelen omtaler da også Gud som vår far, Jesus som vår bror, og menighetslemmer som våre brødre og søstre. I et godt hjem kjenner man tilhørighet, man opplever kjærlighet og omsorg, og man har forventninger om ansvar og deltakelse rettet mot seg. Barn vokser opp og får oppgaver tilpasset alder, styrke og modenhetsgrad. Man får og gir, og man vokser med oppgaver og erfaringer. Dette handler også om å bli fortrolig med gudstjenesterommet.

HVERANDRE

Et ord som er mye brukt i Det nye testaments brevlitteratur (og tildels også i evangeliene), er ordet *hverandre*. Ved å slå opp på dette ordet i bibelordboka, oppdager en snart at det er koblet sammen med en rekke verb. Her er noen av dem:

- Og hold fred med hverandre... (Mark. 9.50)
- Dere skal elske hverandre.... (Joh.13.34 + en rekke andre steder)
-slik at dere også kan rettledde hverandre (Rom.15.14)
- Tjen hverandre i kjærlighet (Gal.5.13)
- Bær hverandres byrder (Gal.6.2)
- Vær gode mot hverandre, og vis medfølelse, så dere tilgir hverandre (Ef.4.32)
- Strev etter å gjøre godt mot hverandre (1.Tess.4.9)
- Tal ikke ondt om hverandre (Jak.4.11)

- Bekjenn da syndene for hverandre og be for hverandre (Jak.5.16)

Mye av dette handler også om forbønn og involvering. Det gis klare oppfordringer både fra Jesus selv, og fra brevskriverne og menighetsarbeiderne Paulus og Jakob om å bygge fellesskap i menighetene gjennom kjærlighet, tjeneste, omsorg, raushet og tilgivelse. For å få dette til, er forbønn avgjørende.

Også mennesker som av ulike årsaker ikke kan delta med synlige oppgaver i menigheten, kan være forbedere. Mange som er satt til side p.g.a. dårlig helse og derfor har problemer med å komme på gudstjeneste og andre samvær i menigheten, har opplevd at de har en spesiell oppgave i å be for menigheten. Det er da viktig at disse forbederne får oppdateringer på hva som foregår, og tilbakemeldinger på hvordan det går. Dette handler også om lemmer på legemet, og om inkluderende fellesskap. Disse kan også være med og påvirke hva man skal be om i gudstjenestens forbønn. De som står midt i det som skjer, trenger å omslutes av forbønn, for å utrustes til tjeneste.

Noen av de som av forskjellige grunner ikke kan komme til gudstjeneste, selv om de måtte ønske det, kan regnes blant de marginaliserte som Det lutherske verdensforbund skriver om i sitt manus *Diakoni i kontekst*. - Det er uvurderlig viktig at de marginalisertes stemme blir lyttet til. Kirken må være spesielt oppmerksom på tendensen i sivilsamfunnet forøvrig;- at frivilligheten er i ferd med å bli lagdelt (jfr. Kap. 2.5.2). Det er på tvers av kirkens vesen. Dette er også en måte å praktisere inkluderende fellesskap. Dette handler også om anerkjennelse og verdighet;- å anerkjenne noen som kanskje ikke er vant til det, som fullverdige forbedere. Anerkjennelse er noe jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven. Min påstand er også at man gjennom å arbeide med forbønnen i menighetsfellesskapet er med og fremmer noen av Det nye testamentes “hverandre-verdier”.

I intervjuene kommer det fram flere ulike elementer når det gjelder hvordan man har arbeidet med involvering:

- det er ikke lenger presten som ønsker velkommen til gudstjenesten
- konfirmantene er ministranter og/eller har andre oppgaver i gudstjenesten
- tekstlesere og kirkeverter
- medliturger i ulike aldre
- involvere barn om naturlig er med, delvis lese bønner, tenne lys
- involvere folk i dåpsfølget til å tenne lys
- en samling for barn i begynnelsen av alle gudstjenester (unntatt familiegudstjenester): “skrinet med det rare i”
- flere dialoger i liturgien
- lokale kor, korps og foreninger inviteres til å være medspillere i gudstjenesten

- alltid flere aktører i gudstjenesten
- lystenning i globen midt i gudstjenesten, mer bruk av rommet
- framskutt alter – presten merker at større grad av nærhet til menigheten skaper større grad av involvering og deltakelse

EN FARE

Det er imidlertid en fare man skal være oppmerksom på når det jobbes med involvering i gudstjenesten. Man må vokte seg for å skape “a-lag og b-lag” i menigheten. Involveringen må organiseres på en inkluderende måte, enten det gjelder forbønnsleddet eller andre deler av messen. Det må fortsatt også være åpenhet for å reservere seg mot oppgaver i gudstjenesten. Folk som kommer til gudstjeneste og ønsker å være der litt anonymt, må respekteres for det, uten å være nødt til å være urolig for at det forventes noe av dem som de opplever at de ikke evner eller ønsker. Men også de som utfordrer folk til medvirkning må våge å tenke videre enn man vanligvis gjør. Kanskje er det også andre enn de som alltid er med som kunne tenke seg å bidra på en eller annen måte i gudstjenesten. En måte å motvirke noe av lagdelingen på, er å gjøre nettopp slik menighet H har tilstrebet: å ha medliturger fra ulike aldersgrupper representert på hver gudstjeneste.

En av prestene jeg intervjuet var opptatt av at også dialoger mellom liturg og menighet er involvering. Man må tenke stort og vidt rundt dette begrepet. Det er likevel grunn til å tro at det finnes en farbar vei mellom utfordring, respekt og omsorg i menighetsfellesskapet.

Som det kom fram i kapittelet om frivillighet, har frivilligheten endret seg. Det er viktig å ta hensyn til dette når man utfordrer frivillige til deltagelse. Dette kan f.eks. gjøres ved å gi avgrensede oppgaver, og tydelige avtaler, slik at man ikke trenger å binde seg for livstid, men kanskje utfordres til å være med i gudstjenestegruppe et års tid.

Gjennom intervjuene opplevde jeg at involvering var den av kjerneverdiene de fleste av mine intervjukandidater var mest opptatt av. Derfor har den også fått den største plassen i drøftingen.

- *Involvering har vært kjempeviktig for oss. Forbønn har vi opplevd som et greit sted.*
(Prest i menighet B)

5.2: FLEKSIBILITET

Flere av intervjumenighetene oppgir at de opplever stor grad av fleksibilitet i sine gudstjenester. Noen av dem kommenterer likevel at det i liturgiforslaget er altfor mange muligheter;- fleksibiliteten blir for stor.

- *Gjennomgående synes vi jungelen av alternative forslag er forslaget er for uoversiktlig, for masse..... Det er viktigere med gode, slitesterke, språklige bærekraftige tekster. Det er bedre med tre gode enn ti dårlige alternativ. (Prest, menighet J)*

Selv om fleksibilitet er en kjerneverdi, må den likevel ikke gå for langt. Kjerneverdiene må sees i sammenheng, og for at menigheten skal kunne delta, må det være gjenkjennelse. Dette er et anliggende til flere av de som ble intervjuet.

- *Man må sørge for tilstrekkelig stabilitet og gjenkjennelsesmulighet. En menighet skal også falle til ro i liturgien, da kan man ikke variere fra søndag til søndag. (Prest, menighet J)*

En av prestene sier at fleksibiliteten i gudstjenesten kommer mest til uttrykk i forbønnsdelen.

- *Det er et egnet sted også fordi det ikke skaper så mye merarbeid (Prest, menighet B).*

Å være lokalt orientert i forbønnen vil ofte også være fokusert på situasjonen i vår menighet, vårt nærmiljø, vår verden akkurat nå. Det vil derfor gjøre det nødvendig å revidere eller nyskrive forbønn rimelig ofte. Dette understreker en av de frivillige som har arbeidet aktivt med forbønn.

- *Forbønn bør være i bevegelse når vi er så konkrete. (Frivillig, menighet A)*

Vedkommende understreker også utfordringen som ligger i at de som har jobbet med forbønnen har gjort det de ble spurt om, nemlig laget en lokal forbønn, men de har også lagt ved noen tema de mente burde bli tatt opp på spesielle gudstjenester. Dette har imidlertid ikke blitt fulgt opp av prest og gudstjenesteutvalg.

Dette forteller meg noe om at gode strukturer er ekstra viktig for at fleksibiliteten skal få gode kår. Det synes å være nødvendig å ha klare avtaler på hvem som har ansvar for hva, ikke minst når det gjelder oppfølging av prosesser som er satt igang.

- *Jeg synes ikke vi er så flinke til å ta opp så konkrete ting som i starten. Vi tok opp det vi var opptatt av, og vi var opptatt av forskjellige ting. Den ble nok mer konkret og nær... Bønnen vi laget ble brukt bare en gang. Noe av det var aktuelt bare der og da, men noe kunne vært brukt. (Frivillig, menighet D)*

En annen frivillig holder fram noe av det samme:

- *Bønnene lages til den enkelte gudstjeneste, blir ikke brukt flere ganger..... det hadde vært greit å ha en fast gruppe som arbeidet med dette;- et system, noen få personer, ei forbønnsgruppe, - det hadde vært litt betryggende! (Frivillig, menighet F)*

Noen av høringsmenighetene forteller om mye frustrasjon i menigheten og blant de ansatte,

ikke minst blant vikarer. Det har blitt for mye nytt. Det er vanskelig å delta dersom man kjenner seg fremmed i liturgien, og for prest og organist (og evt. andre ansatte med oppgaver i gudstjenesten) er det krevende å legge sjelen sin i liturgien når man ikke kjenner den, og må bruke mye energi på å bla seg fram i liturgihefter og programark.

Den nye tjenesteordningen for prester kan gjøre at dette blir litt ekstra utfordrende. Der det er flere prester som betjener en kirke, vil det nå være vanlig at prestene holder gudstjeneste i nabosogn for å holde oppe gudstjenestefrekvensen og kollegaers frisøndager. Dette kan være lite gunstig både fordi liturgiene nå vil variere i ulike menigheter, men også fordi det vil være mer utfordrende å få til involvering når man ikke arbeider i den menigheten man skal forrette gudstjeneste i. - Igjen kommer vi tilbake til gudstjenesten som relasjonell handling.

Prestens rolle i gudstjenesten har også endret seg i løpet av få år, og denne endringen er blitt forsterket med gudstjenestereformen. Tidligere var presten først og fremst forkynner. Nå skal presten også være regissør. Dette sier en av prestene noe om:

- *Å forberede gudstjeneste har blitt veldig annerledes enn da jeg startet som menighetsprest. Da var preken den store bøygen. Så kom liturgien som fyll foran og etter. Nå er det blitt sånn at vi skal ha gudstjenesteverksted og involvere folk osv. osv. Leddene og arbeidet med gudstjenesten tar mye mer tid. (Prest, menighet G)*

Dette er utfordrende. Det er ikke nødvendigvis slik at samme person er god forkynner, liturg og regissør. Det er heller ikke alle prester som er gode pedagoger. Det er i det hele tatt stor variasjon i hvilke evner og nådegaver som er sterkest hos den enkelte prest, organist og andre menighetstilsatte. Jeg tror det vil være viktig i større grad å trekke inn diakoner og kateketer i forbønnsarbeidet der disse yrkesgruppene er representert, både fordi det mange steder blir for mye for presten, og også fordi disse yrkesgruppene i langt større grad enn mange prester er utdannet til teamarbeid og involvering. Man skal vokte seg vel for generalisering, men drøyt 12 års erfaring som menighetsdiakon har vist meg at det ofte er slik. Mange steder har også disse en nærmere kontakt med enkeltpersoner i menigheten enn det presten har.

En hovedutfordring i gudstjenestereformen er å finne hvor balansepunktet er mellom tradisjon og fornyelse. Det er grunn til å tro at ulike menigheter vil gi noe ulike svar på det spørsmålet. Det er en uklar overgang mellom hva som er fleksibilitet og stedegengjøring.

5.3: STEDEGENGJØRING

- Det er det lokale som gjelder. - Selv om det er mye ved gudstjenesten som er universelt, er

det stedegne viktig. Det er oftest der man har sitt eget, det man kan kjenne seg igjen i, og hengi seg til.

Det levende gudstjenestelivet kan derfor bare skapes i den lokale kirken og være forankret i de skikkene, den kulturen og de tradisjonene som er knyttet til nettopp dette stedet. Derfor er det store variasjoner i gudstjenestelivet rundt omkring i verden (Liturgiforslaget 2008:16).

Debatten om det stedegne kontra det universelle er ikke ny, selv om ordet stedegngjøring neppe har vært brukt i særlig grad før nå. Også i kirkehistorien har dette vært tema, som jeg så vidt har nevnt i det historiske kapitlet.

I forskjellige tider har det vært ulike holdninger som har preget kirkens liturgi. Helge Fæhn refererer prinsippet rundt “Dom und Dorf” ved overgangen til ortodoksien:

Reformasjonen hadde beholdt det gamle prinsipp at det godt kunne være forskjell på hvordan gudstjenesten ble utført i en domkirke og ute på landsbygden (“Dom und Dorf”). Fra nå av skulle gudstjenesten utføres på samme måte overalt: Uniformitetsidealet hadde seiret (Fæhn 1994:62).

Dette innebærer at man før ortodoksiens tid feiret mer stedegne gudstjenester enn det som har vært tilfelle fra slutten av 1600-tallet. Nemd for gudstjenesteliv vil nå tilbake til “Dom und Dorf-varianten.”

Flere av de jeg intervjuet syntes stedegngjøring var et diffust og vanskelig begrep, og noen hadde vanskelig for å svare på om det var noe stedegent i deres gudstjenestefeiring.

- *Det er ikke godt å vite helt hva det betyr. Vi er oss selv der vi er uansett. - Vi har ikke laget noe helt konkret lokalt. Vi plukker sammen stoff fra her og der, og har våre egne folk som gjør ting. Det er mer personene og den biten som blir stedegngjøring. (Prest, menighet K)*
- *Her hos oss betyr stedegngjøring: Hvem er med? Og hva kan gjøres her på vårt sted? (Prest, menighet E)*

I intervjuene kom det likevel fram flere stedegne uttrykk. Også i perioder i kirkehistorien har det stedegne blitt verdsatt. I kap. 2.1.2 nevnes helgenkalenderen, bønner og salmemelodier som eksempler på noen stedegne uttrykk også i katolsk tid. Noen av intervjukandidatene understreket viktigheten av dette tydeligere enn andre. En av prestene hadde dette som et svært viktig anliggende i sin prestedtjeneste, og hadde vært opptatt av dette også lenge før reformens tid. Han er en av flere som har vært på studiereiser både i Sør-Amerika og Sør-Afrika for å hente inspirasjon til nettopp kontekstuell teologi og der fått gode og viktige

innspill til å drive stedegen kirke.

- *Den gamle tradisjonen som jeg i og for seg har vokst opp med, er at man skal holde en tale som kan holdes nesten når som helst og nesten hvor som helst i verden. Det er veldig ute nå! Det er hva folk er opptatt av her og nå som blir hovedtema i gudstjenesten ved siden av tekstene og fortellingene og salmene. (Prest, menighet M)*

En av de frivillige som hadde lagt ned et stort arbeid med forberedelse av forbønn, fortalte hvor grundig de hadde arbeidet med å utforme en stedegen bønn. Hun og hennes makker hadde lagt vekt på bl.a. å nevne skolene i kommunen ved navn, det samme gjaldt aldershjemmet. De hadde samtalt med representanter fra skolene, med flyktningekonsulenten og ansatte i psykisk helse og rus i forbindelse med forbønnsarbeidet. Hun fortalte også hvordan de bevisst hadde utelatt noen konkrete tema, av hensyn til at ingen skulle behøve og føle seg brydd. Det var et viktig anliggende for de to frivillige som utformet bønnen at folk skulle kunne delta i bønnen og ingen føle seg uvel eller utlevert.

Dette handler om noen av utfordringene ved stedegne bønner. De må ikke bli utleverende og private²¹.-

Det stedegne kan også handle om språk:

- *Kan vi be på trøndersk? (barn spør om dette) (Prest, menighet G)*

Og på mitt spørsmål om hva han da svarer dem, svarer den samme presten at ja, det er greit. -

Det må være naturlig og ikke for bredt.

Ulike menigheter kan også ha ulike kulturelle uttrykk, evt. trosuttrykk som betyr ekstra mye. Salmeboka er en stor skattkiste for mange, og det er også mange steder man har egne, lokale melodier det er en selvfølge å anvende når sangen eller salmen skal synges.

- *Vi har noe vi kaller Min salme. Det er en sterk sangkultur her hos oss. De fleste har sunget i kor. Salmer og sanger betyr utrolig mye for folk. I flere år har vi utfordret folk til å fortelle om sin salme. Midt inn i gudstjenesten kommer det innslaget, litt avhengig av hvor det passer. Personen kommer da fram, forteller selv direkte, eller jeg lager en samtale med vedkommende. Det er en utrolig flott opplevelse! Så synger vi salmen sammen, evt. noen synger solo. (Prest, menighet K)*

Presten understreker videre den store verdien av små innslag med

- *et ansikt og en stemme, en kjent person som forteller noe som er viktig for dem. Det har vært veldig mange fine innslag og terskelen har blitt lavere. I starten var det vanskelig. Men nå er det sånn at de fleste vi spør svarer ja. (Prest, menighet K)*

21 Også på 1600-tallet viste man vasomhet for folks integritet. Man kunne ved navns nevning be for syke osv., som selv ønsket kirkens forbønn (se s. 21)

Som allerede nevnt, går de tre kjerneverdiene litt over i hverandre. Det er for eksempel slik at hva slags involvering som finner sted vil ha mye med den lokale menighet å gjøre. Jeg opplever stor ulikhet mellom menighetene jeg har intervjuet. Noen steder er høringsliturgien noe som glir godt inn i en form og en tenkning man allerede har levd med en tid, andre steder er dette fremmed. Dette handler både om geografi og sosiologi.

En av prestene jeg intervjuet var særlig opptatt av dette.

- *Involvering er – slik jeg ser det – et ideal og faktisk en kjerneverdi som en aldri må senke ambisjonen om å få til, men vi må ikke bli for smalsporet i måten å oppfatte det på. (Prest, menighet J)*

Han nevner særlig dialoger mellom prest og menighet som eksempel på en annen form for involvering. Dette handler også om stedegengjøring.

I mange bygdemenigheter har man også tidligere hatt tradisjon for samarbeid med både speiderne, Bygdekvinnelaget og Sanitetsforeningen, for å nevne noen. Lokale bygdekor har gjerne bidratt med korsang på gudstjenesten noen ganger i året. Tilsvarende organisasjonssamarbeid finner man i mindre grad i byene. Det kan synes som om byfolket har et annet forhold til kirken sin enn det som er tilfelle på bygdene. Engasjement og oppslutning om den lokale kirke har blitt særlig tydelig ved tragiske hendelser, ikke minst i forbindelse med kirkebranner.

ANERKJENNELSE

Kari Karsrud Korslien skriver en artikkel i en ny bok om diakoni om anerkjennelsens plass i diakonien. Hun skriver her om anerkjennelse som et viktig premiss for inkluderende fellesskap i kirkens omsorgstjeneste. Hun refererer blant annet til Julia Kristevas bok *Brevet til presidenten Om mennesker med funksjonshemming*. Et hovedanliggende her er at “livet bøyes i flertall”. Hun er opptatt av mangfoldets muligheter og betydning. Livet leves ikke isolert, men i fellesskap med andre mennesker. Derfor kreves det at vi tar hensyn til den enkelte.

Skal våre holdninger endres, må vi revitalisere vår humanitet, hevder Kristova, og “(...) alle må vi som mennesker anerkjenne hverandres menneskelighet, være oppmerksomme overfor hverandre i hverdagen og se hverandre som politiske subjekter i staten” (Korslien m.fl 2009:93).

Alle bærer vi på vår del av annerledesheten, hevder Kristova. Vi trenger å akseptere og anerkjenne annerledesheten i både andre og oss selv som individer.

Dette gjelder også på samfunnsnivå og med det lokale. Det stedege trenger anerkjennelse og respekt. Det sies ofte at kirken er lokal og global. Det er grunn til å trekke noen paralleller med psykologiens teorier om identitet. Hvis man er trygg i sin egen person, har man lettere rom for andre. Dette kan man også si om den lokale menigheten. Det er viktig å anerkjenne det stedege, å verdsette det og leve i det. Om dette gjøres på en sunn måte, kan det ikke bare skape stolthet og forankring hos den lokale menigheten, men også åpne opp for å se seg selv som en del av et større hele; den verdensvide kirke. For "livet bøyes i flertall".

Vi oppfordres til å anerkjenne annerledesheten i oss selv. Her snur Kristeva de tradisjonelle rollene mellom "oss" og "dem" og vender blikket og oppmerksomheten mot det vi har felles. Anerkjennelsen av vår likhet knyttes til vårt felleskap som mennesker. Grunnlaget for den demokratiske pakt er tuftet på anerkjennelsens allmenne betydning for alle mennesker. Denne anerkjennelsen bidrar også til vår egen menneskelighet. Når vi ikke vil høre denne bønne om anerkjennelse fra andre og fra andre i oss selv, stenger vi ikke bare den andre ute fra det menneskelige fellesskapet, vi stenger også oss selv ute (Korslien m.fl. 2009, s. 93).

Lokale verdier, tradisjoner og muligheter må få plass i gudstjenesten. Det handler også om å anerkjenne den enkelte som vil bidra, hver på sin måte. Lemmene på legemet må hedres.

Hvis det bare var ett lem, hvor ble det da av legemet? Men nå er det mange lemmer, men bare ett legeme. Øyet kan ikke si til hånden: "Jeg trenger deg ikke", eller hodet til føttene: "Jeg har ikke bruk for dere". Tvert imot! Men nå har Gud føyd sammen legemet og gitt mer ære til det som mangler ære, for at det ikke skal bli splittelse i legemet, men alle lemmene ha samme omsorg for hverandre. For om ett lem lider, lider de andre med. Om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg. Dere er Kristi legeme, og hver enkelt er dere hans lemmer (Paulus, 1.Kor. 12.19-27).

Paulus' ord kan også leses som en skildring av mangfoldet av menigheter, som en anerkjennelse av det stedege. De samme prosesser foregår ofte både på individ- og gruppenivå, mikro og makro.

Også Det lutherske verdensforbund er opptatt av anerkjennelsens betydning. I dokumentet *Diakoni i kontekst* påpeker man sårbarheten rundt frivillighet. Det er en vanskelig balanse mellom å la folk slippe til og å få for store forventninger rettet mot seg. Det hender ikke så rent sjelden at frivillige opplever at de blir bedt om mer enn de egentlig orker og føler at de står alene med oppgavene. Dette må man være oppmerksom på.

Derfor er det viktig at frivillige blir anerkjent for det de gjør, at de blir inkludert i planleggings- og evalueringsprosessene, og at de blir respektert som viktige medarbeidere. Hvis de får mulighet til opplæring, vil frivillige vanligvis føle seg mer til pass med det de gjør. Og sist, men ikke minst: De fleste frivillige er en dyp sammenheng mellom sin tro og sin tjeneste, og dette må anerkjennes og næres (Det

lutherske verdensforbund 2010:67-68).

DET STEDEGNE – SEG SELV NOK?

En utfordring man imidlertid bør ha et våkent forhold til, er spenningen mellom det stedegne og det globale. Kirken er lokal og global, begge deler på samme tid. Blir man for lokal, mister kirken noe av sin troverdighet. Dette er også et viktig anliggende i Plan for diakoni.

Menigheter har på forskjellige måter holdt fast på et globalt perspektiv. Det mest tradisjonelle er kanskje misjonsengasjementet. Selv om oppslutningen rundt misjonsorganisasjonene ikke er like stor som før, er misjon fortsatt et av kirkens store oppdrag. Noen menigheter har sine egne misjonsprosjekter som de støtter både økonomisk og med forbønn. En av de frivillige jeg intervjuet hadde nettopp et stort engasjement for misjon og var leder for menighetens misjonsutvalg. Denne menigheten (menighet C) har hele tre misjonsprosjekter. Mannen jeg intervjuet hadde fått forespørsel fra presten om å formulere en forbønn for de tre misjonsprosjektene, og denne bønnen tas med regelmessig i menighetens forbønn. Det er en sammenheng mellom informasjon og forbønn. Sammenhengen fortsetter videre til handlingsaspektet. På spørsmål om reaksjoner fra menigheten, svarer han blant annet:

- *Det tjener til å holde det varmt, det er det vi har hatt som formål i misjonsutvalget. Det at det stadig kommer inn penger til prosjektet er en reaksjon (Frivillig, menighet C).*

Vennskapsmenigheter er også forholdsvis vanlig. Menighetene bygger vennskapet på ulike måter, gjennom forbønn, besøk, gaver og annen utveksling.

Det globale utspiller seg også lokalt på andre måter. I de aller fleste lokalsamfunn i Norge bor det nå mennesker med annen kulturbakgrunn. De har kommet til Norge som flyktninger, asylsøkere, som arbeidsinnvandrere eller på andre måter.

Mange av disse har en kristen bakgrunn, og noen menigheter har lykket med å få dem til å bli en naturlig del av menighetslivet. Andre steder er ikke dette naturlig. Noen tilhører andre religioner og trossamfunn. Noen menigheter har diakonale tiltak rettet mot det internasjonale fellesskapet lokalt. Det kan være naturlig for en menighet å oppleve et særlig ansvar og interesse for landene de lokale innvandrerne kommer fra, og også ta dette med i forbønn.

I malene som ligger i liturgiforslaget finner man også forbønnsmal med bønner i fire himmelretninger (Liturgiforslaget 2008, s. 115). En av prestene jeg intervjuet uttrykte stor begeistring for å bruke denne bønnen, både fordi den er en god hjelp til å holde oppe det

globale perspektivet, og også fordi den gir fin mulighet for involvering.

Kirkens Nødhjelp-aksjonen som finner sted hvert år i fastetiden er også en stor hjelp til å fastholde det globale perspektivet. Denne åpner for store muligheter, og her finnes det også liturgiske ressurser.²²

5.4: OVERORDNEDE DIAKONALE PERSPEKTIVER I GUDSTJENESTEN

Kjerneverdiene i gudstjenestereformen står side om side. De har sterke diakonale aspekter. Jeg vil likevel trekke fram noen flere diakonale perspektiver som ikke like naturlig hører inn under kapitlene om kjerneverdiene.

EN MER DIAKONAL GUDSTJENESTE?

Slik jeg ser det, legger den nye gudstjenestereformen opp til en mer diakonal gudstjeneste.

Man er i større grad enn før opptatt av å tilrettelegge for mangfold og delaktighet.

Fellesskapet får større fokus enn tidligere, og det lokale anerkjennes tydeligere.

På mange måter kan det se ut som det legges opp til noen tydeligere linjer til urmenigheten, der fellesskapet stod svært sterkt (jfr. s.14). Måltidet, bønnen, forkynnelsen og lovprisningen var tett knyttet sammen. Som før nevnt, hadde lekfolket en sentral rolle i gudstjenestefeiringen og det var en kombinasjon av orden og frihet. Dette kan sees i sammenheng med NFGs ønsket om en mer fleksibel gudstjenesteordning.

I urkirken var det også et sosialt-karitativt aspekt, ifølge Ove Conrad Hanssen, der menigheten hadde et særlig våkent øye for mennesker med svake sosiale nettverk, og lukket dem inn i et kristent omsorgsfellesskap. Dette er også noe av idealet Den norske kirkes nye diakoniplan. Der har dette anliggende fått overskriften “inkluderende fellesskap”.

BYGGENDE STRUKTURER

Strukturer og diakoni er kanskje ikke et ordpar som ofte dukker opp i litteraturen. Jeg opplever det likevel relevant å sette dem i forbindelse med hverandre her. Flere av dem jeg har intervjuet kommenterer at det er vanskelig å bygge rammer og strukturer rundt involveringsarbeidet.

– *En generell erfaring etter å ha vært forsøksmenighet, er at reformen legger opp til at*

²² Gudstjenesteressurser kan blant annet lastes ned fra <http://www.kirken.no/event=doLink&famID6914> og <http://kirkensnodhjelp.no/Fasteaksjonen/Hent-materiell/Gudstjenestesamlinger> (linkene er sjekket 07.05.2010)

det må være en del strukturer på plass. Vi hadde noen strukturer, og laget ikke nye strukturer for det som i utgangspunktet var fire måneder (høringsperioden). (Prest, menighet E)

- *det hadde vært greit å ha ei fast gruppe som arbeidet med dette;- et system, noen få personer, en forbønnsgruppe.... Det ville vært litt betryggende. (Frivillig, menighet F)*

Når jeg setter systemer og strukturer i en diakonal sammenheng, handler dette om viktigheten av å ta frivillige på alvor. I mange sammenhenger tar man de frivillig for gitt, og det er mye uklarhet rundt ansvarsforhold. Dette påvirker motivasjon og engasjement, faktisk også for de ansatte. Dersom man finner måter å bygge opp strukturer på, vil mye energi frigjøres.

Modéus er som nevnt opptatt av gudstjenesten som relasjon og rite, og skriver også om dette:

Om människan skall kunna bli synliga för varandra måste det finnas någon form av organisation kring gudstjänsten, till exempel så kallade gudstjänstgrupper, som förmår ge plats åt människor och erbjuda delaktighet i praktiken. För sådana grupper gäller detsamma som för gemenskapen i stort: det måste finnas en plats där grupperna synliggör sig och får möjlighet att öppna sig. Därför är det centralt att också sådana grupper har gudstjänsten som sitt ärende och sitt fokus (Modéus 2005:113).

Martin Modéus argumenterer sterkt for bruk av gudstjenestegrupper. Han hevder at man ved å anvende slike, vil fremme delaktigheten på mange ulike måter:

Det er tale om *praktisk delaktighet*, ved at flere mennesker tar del i de mange oppgaver som bygger gudstjenesten. Gjennom deltakelse synliggjøres mennesker og det skaper fortrolighet til gudstjenesten og opplevelse av eierskap.

For det andre frammer den *representativ delaktighet*. Ved at mange ulike mennesker deltar, er det lettere å finne noen å identifisere seg med. Mangfoldet blomstrer og det kan være lettere å akseptere seg selv som den man er.

Perspektivdelaktighet er en tredje verdi som fremmes gjennom arbeid med gudstjenestegrupper, ifølge Modéus;- modellen skaper fora og sammenhenger der man kan samtale litt mer dyptgående om hva gudstjenesten gjør med oss. Til slutt nevner han *maktdelaktighet*; mennesker som er aktive i gudstjenesten får et eierperspektiv til den.

Mye av dette samsvarer med erfaringer undersøkelseskilden i menighet H ga uttrykk for. I undersøkelsen var det denne menigheten som i størst grad har arbeidet med gudstjenestegrupper.

FORBØNN SOM DIAKONALT ANSVAR

Det kommer som nevnt tydelig fram både i hørings svarene og intervjuene at ønsket om å involvere frivillige i forbønnsarbeidet er langt større enn det man i hvert fall hittil har evnet å gjennomføre. Det er prestene som i stor grad har hatt ansvar også for forbønnsdelen i gudstjenesten. Det er interessant å merke seg at det i fem av de 13 menighetene jeg har intervjuet representanter fra er ansatt diakoner. Det er dessuten to menigheter som har diakonimedarbeidere. (Dette er dels bekreftet i intervjuene, dels på menighetenes hjemmesider). Deres rolle i forbønnsarbeidet var ikke hovedtema i intervjuene, men det ble likevel spurt konkret om dette i flere av samtalen. Diakonene i menighetene som var med i intervjuundersøkelsen hadde ikke, slik jeg oppfattet det, noen klar rolle i forbindelse med forbønn. Dette gjaldt både forberedelse og bønneledelse i gudstjenesten.

I kommentarene til spørreundersøkelsen kommer det også fram at noen menigheter opplever at det vil være helt feil bruk av diakonens ressurser å bruke vedkommende til forbønnsarbeid.

Dette er interessant, sett i lys av blant annet Kirkerådets nylige behandling av diakontjenesten i kirkens tjeneste. Her understrekes det blant annet følgende:

Det er verdifullt at diakonen har en rolle i forhold til menighetens gudstjenesteliv (jf. Retningslinjer for kateketens og diakonens gudstjenestelige funksjoner). Dette er et uttrykk for sammenhengen mellom menighetens gudstjenestefeiring og dens diakonale liv i sitt nærmiljø (Kirkerådet 2010).

De nevnte retningslinjer (Kirkerådet 2000) uttrykker at i forbindelse med gudstjenesten er det naturlig at diakonen er med på forberedelse til og medvirkning ved høymesse og andre gudstjenester. Diakonens særlige ansvar for tilrettelegging for fellesskap og deltakelse for alle i gudstjenesten nevnes spesielt.

Det står videre under retningslinjenes punkt 3.1.3. og 3.1.4.:

3.1.3 Menighetens forbønn

Diakonen bør regelmessig ta del i forberedelsen av frie bønneemner under menighetens forbønn med særlig ansvar for å bringe fram diakonale bønneemner.

Diakonen kan lede Forbønn IV og medvirke ved bruk av Forbønn II, og ellers medvirke i forbønnen der dette er naturlig.

3.1.4 Delta i planlegging og gjennomføring

Diakonen bør delta i planlegging og gjennomføring av gudstjenester med særlig tilknytning til menighetens diakonale oppdrag.

Diakonen bør delta i planlegging og gjennomføring av særskilte forbønns-gudstjenester i menigheten (Kirkerådet, 2000).

Den nye gudstjenestereformen legger opp til større fokus på fellesskap og deltakelse, noe som tilsier at det, blant annet utfra de ovenforvnte retningslinjer, vil være naturlig at diakoner har en sentral rolle. Kanskje er dette også en mulig vei å gå for noen av menighetene som har diakon.-

Kateketer har også nesten tilsvarende ordlyd i sine retningslinjer, og ikke minst sett i lys av trosopplæringen vil det være relevant å dra mer veksel også på denne faggruppen i kirken.

KAPITTEL 6: KONKLUSJON

Tidene skifter, og det vil alltid være en utfordring for kirken å finne balansen mellom det evige og det vekslende. I ulike tider i historien har man feiret gudstjeneste på noe ulike måter. Når gudstjenesten nå igjen er i ferd med å reformeres, er det å håpe at Kirkerådet er som Jissakars sønner som forstod seg på tidene og derfor visste hva som burde gjøres (1. Krøn. 12.32).

Problemstillingen som er presentert innledningsvis er Menighetens forbønn – hvem eier den? Denne masteroppgaven gir ikke et entydig svar på dette spørsmålet, men man kan se noen tendenser. Forbønnen i gudstjenesten er fortsatt i stor grad både forberedt og ledet av presten. Dette er ikke i samsvar med intensjonen i reformen.

Funnene i undersøkelsen viser klart at dersom menighetene ønsker å la visjon og virkelighet være i samsvar når det gjelder forbønnsarbeidet i gudstjenesten, er det et stort forbedringspotensiale. Den kvalitative intervjuundersøkelsen bekrefter de kvantitative høringssvarene. “Vi vil, vi vil, men vi får det ikke til,” er det underliggende budskapet hos mange av menighetene. Årsakene til at man ikke får det til er mangfoldige. Tidspress hos de ansatte er en begrunnelse som kommer fram i flere av intervjuene. En type sjenanse og forlegenhet rundt bønn er en annen årsak. Noe av dette kan minne om jantelov.

Samtidig understrekes det fra flere hold at barn og unge har større frimodighet og mindre sperrer på å delta. Det er derfor intressant å kunne se på muligheten av et tettere samarbeid mellom trosopplæring og gudstjenesteliv.

Det er en spennende tanke at barn og unge kan åpne vei for andre generasjoner på dette området. Dette perspektivet har også Kirkerådet med.

I Kirkerådets videre behandling av gudstjenestereformen, er det skjedd noen endringer

på bakgrunn av høringen. Men intensjonene rundt menighetens forbønn står fast. Derfor er det som tas opp i denne oppgaven fortsatt svært relevant.

I KR 11/10 behandles gudstjenestereformen – hovedgudstjenesten 1. behandling. I saksdokumentene et samlet råd har gitt sin tilslutning til, sies det blant annet:

J. Barn og unge i gudstjenesten. Med Trosopplæringsreformen vil gudstjenestelivet i menighetene gjennomgå en betydelig endring og fornyelse. Barns og unges deltakelse skal ikke begrenses til egne, månedlige familiegudstjenester, men vil prege gudstjenestelivet i sin helhet.”

Videre står det om forbønnsleddet konkret:

Pkt 16. Forbønn for kirken og verden. Den lokale, menighetsmessige forankring og utforming av forbønnsdelen fikk nærmest unison oppslutning i høringen. I tråd med dette foreslås at menigheten kan strukturere sine egenformulerte bønner ut fra visse reformulerte temaområder og ulike forbønnsmodeller. I det fremlagte forslag finnes prioriterte eksempler på slike forbønner. Denne delen av gudstjenesten bør vies mye oppmerksomhet ved innføringen av reformen og vil forhåpentligvis inspirere mange menigheter, ikke minst de diakonale gruppene. I *Plan for diakoni* er sentrale deler av forbønnen tematisert, og det fremheves at ”Før, under og etter en gudstjeneste gis det mange muligheter for delaktighet, for å se og bli sett, for å gi plass til mangfoldet” (s. 20). Dette siste er også tematisert i det fremlagte forslaget i pkt. 24.»

Anerkjennelse av det stedeegne er en av kjerneverdiene. Det er tildels store kulturforskjeller i vårt land, også når det gjelder kirke- og menighetsliv. Funnene i undersøkelsen viser tydelig at en del av stedegengøringen handler om ulik grad av og kanskje også form for involvering.

Da jeg begynte på dette undersøkelsesarbeidet, var jeg også interessert i å se sammenhengen mellom diakoniplanens inkluderende fellesskap og gudstjenestereformens kjerneverdi involvering. Funnene har bekreftet at det er en sammenheng der. Menigheter som har arbeidet inngående med gudstjenestegrupper i forbindelse med forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten (og spesielt forbønnsleddet) gir tilbakemeldinger om fellesskapsbygging og klarere forankring til menighetsfellesskapet.

Strukturer er en utfordring for å få dette til. Kanskje kan det være en hjelp om noe utarbeides fra sentralkirkelig hold? Kanskje er det også en idé å koble inn andre yrkesgrupper i kirken, for at mangfoldet kan bli større og for å lette presset på prestene. Forbønn og diakoni henger nøye sammen, involvering og fellesskap likeså.

LITTERATURLISTE:

- Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon, Kunnskapsforlaget 1994
- Bakken, Arne (1994). *“Den hellige leken”*. Kirkebygget og gudstjenesten. Kirkerådet
- *Bibelen*. Oslo: Det Norske Bibelselskap 1978
- Bjørgvin bispedøme: *Ressursperm for oppfølging av medarbeidarar*. Bergen: lastet ned 15.02.2010 fra
<http://www.kirken.no/bjorgvin/doc/Medarbeidarperm%20med%20vedlegg.pdf>
- *Bønnebok for Den katolske kirke*. Oslo: St.Olav forlag 1990
- Det lutherske verdensforbund (2010). *Diakoni i kontekst*. Forvandling, forsoning, myndiggjøring. Et bidrag fra Det lutherske verdensforbund til forståelsen av diakoni og diakonal praksis. Manus i korreksjon pr. 23.3.2010
- Ellverson, Karl-Gunnar (2003). *Handbok i Liturgik*. Stockholm: Verbum förlag
- *Fremmedordbok*. Kunnskapsforlagets blå ordbøker. Oslo: H. Aschehoug & co A/S og Gyldendal norsk forlag 1978
- Fæhn, Helge (1994). *Gudstjenestelivet i Den norske kirke*. Oslo: Univ.forl.
- *Gudstjenestebok for Den norske kirke*. Oslo: Verbum 1996
- Gulbrandzén, Tony/Lars Åke Lundberg (1991). *Handbok i församlingsstrategi*. Bokförlaget Origo

- Habermann, Ulla (2007). *En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed*. København: Museum Tusulanums forlag, Københavns universitet
- Hagen, Ingunn (2002). *Gudstjenestelegen*. Verbum 2002
- Hesselberg, Thor (red.) (2007). *Gudstjenestefornyelse og menighetsutvikling*. Oslo: Luther forlag
- Jacobsen, Dag Ingvar (2000). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS 2000
- Johannessen, Geir Harald (red.) (1999). *Borg i bønn. Bønnebok for Borg bispedømme*, utgitt ved 30års jubileet april 1999. Fredrikstad: Møklegaards trykkeri A/S
- Johannessen, Kai Ingolf, Kari Jordheim, Kari Karsrud Korslien (red.) (2009): *Diakoni, en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Johnstad, Gunnar (1987). *Ord i Bibelen, En bibelordbok*. Oslo: Det Norske Bibelselskap
- Kirkerådet (1997). Plan for diakoni
- Kraemer, Hendrik (1961). *Legfolket og kirken*. Forlaget Land og kirke
- *Liturgi, forslag til ny ordning for hovedgudstjenesten i Den norske kirke*: Bergen: Eide forlag 2008 "
- Lorentzen, Håkon (2004). *Fellesskapets fundament*. Oslo: Pax Forlag
- Lorentzen, Håkon / Rolf K. Andersen / Jan-Paul Brekke (1995). *Ansvar for andre. Frivillighetssentralen i norsk velferdspolitikk*. Universitetsforlaget
- Modeéus, Martin (2005). *Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit*. Stockholm: Verbum "
- Nissen, Poul (1983). *Involveringspedagogikk*. Aventura
- Nygaard, Bjørn (2003). *Alt Guds folk. Å være medarbeider i menigheten*. Kirkerådet
- *Plan for diakoni, Den Norske Kirke*. Oslo: Kirkerådet 2008
- Repstad, Pål (red.) (1998). *Den lokale velferdsblanding. Når offentlige og frivillige skal samarbeide*. Universitetsforlaget 1998
- Saarisalo, Aapeli og David Hedegård (norsk utgave ved Per Faye Hansen) (1949): *Bibelsk oppslagsbok*. Oslo: Karmelinstituttet
- Sahlberg, Carl-Erik (1997). *Längtan efter liv. Spår av en levande kyrka genom tvåtusen år*. Göteborg: Förlags AB Nytt Liv
- *Sammen for Guds ansikt. Temahefte om gudstjenesten*. Kirkerådet 1993

- Skjervheim, Hans (2001). *Deltakar og tilskodar og andre esseys*, Idé og Tanke, 2.opplag. Aschehoug
- St.meld. nr. 39 (2006-2007): *Frivillighet for alle*. Oslo: Kultur- og kirke departementet

ANDRE KILDER

- Brev høringsinstansene aug 2008
- Den norske kirke (2010): Kjerneverdiene i gudstjenestereformen, lastet ned 12.04.2010 fra <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9326>
- Den norske kirke (2010): Tjenesteordning for menighetsprester, lastet ned 12.04.2010 fra <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf/-19901019-4983-html>
- Den norske kirke, nov 2009: Likeverd inkludering tilrettelegging, lastet ned 26.mars 2010 fra <http://www.kirken.no/?event=downloadFile&FamID=103484>
- Den norske kirke: Reform av kirkens gudstjenesteliv. Orientering om høringsdokumentene. Ny ordning for hovedgudstjenesten I Den norske kirke, lastet ned 22.04.2010 fra <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID9249>
- Kirkerådet 2000: Diakonens gudstjenestelige funksjoner, lastet ned 10.05.2010 fra http://www.diakonforbundet.no/index.php/Innarbeidsforhold/diakonikirken/1419-diaconens_gudstjenestelige
- Kirkerådet 2010: Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster, lastet ned 10.05.2010 fra <http://www.kirken.no/?event=doLink&FamID=115844>
- Kirkerådet 2010: Om gudstjenesten, lastet ned 13.05.2010 fra <http://kirken.no/?event=doLink&famID=11742>)
- Kirkerådet/ Norges kristne råd og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn: Deltakelse og tilhørighet, lastet ned 26. mars 2010 fra <http://deltakelse.no/file.php?fid=95>
- KR 11/10: Gudstjenestereformen – hovedgudstjenesten 1. behandling. Kirkerådsmøte 11.-13.mars 2010, lastet ned 13.05.2010 fra <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=113592#liturgi>
- wikipedia Den frie encyklopedi

ANDRE KILDER:

- hørings svar fra gudstjenestereformen, Kirkerådet

- Sindre Eides kommentarer til høringssvarene, Kirkerådet (vedlegg)
- lydopptak av telefonintervjuer

VEDLEGG:

- 7 visjoner for gudstjenesten
- intervjuguide – gruppe 1
- intervjuguide – gruppe 2
- Sindre Eides sammenfatning av høringssvarene

7 VISJONER FOR GUDSTJENESTEN

Nemnd for gudstjensteliv (NFG) formulerte syv visjoner for gudstjenesten.

Vi ønsker en gudstjeneste som bryter individualitetens tyngdelov.

Den gode gudstjenesten gjør oss til et fellesskap på tvers av generasjonene og løfter oss opp til personer i evig dialog med Faderen og Sønnen og Den Hellige Ånd, og med hverandre.

Vi ønsker en gudstjeneste som bevisstgjør og sanseliggjør liturgiens ”evige presens”.

Det unike med en gudstjeneste er at den opphever tiden. Vi deler Jesu legeme og blod samtidig med alle de hellige. Den andre halvdel av alterringen er besatt i himmelen. Når vi feirer julaftens gudstjeneste, utvides stallen til å omfatte alle oss som er i kirken. Frelseren fødes mens vi lovsynger ham og takker for livets under og Kristi inntog i våre liv.

Vi ønsker en gudstjeneste som ivaretar de lange historiske linjer.

Gudstjenesten er en bølge som ruller gjennom historien og bærer kirkens skip mot himmelens strand. Den er et rom vi trer inn i, hvor vi møter farne ætters liv og erfaringer, og hvor vi kommer med dagen i dag. Denne dimensjonen må ikke gå tapt slik at vi går glipp av rikdommen i det som generasjoner før oss har tenkt og trodd.

Vi ønsker en gudstjeneste som tar vare på en annerledeshet.

I forhold til den stadig mer virtuelle, porøse og individualiserte underholdningskulturen trenger vi en gudstjeneste som er som en oase hvor materialismen og markedsmekanismene ikke er til stede.

Vi ønsker en gudstjeneste som menigheten arbeider med og gir det beste den rår over.

Vi ønsker en gudstjeneste som flere i menigheten har vært sammen om å forberede og hvor dette gjenspeiles i måten gudstjenesten feires på. Det aller viktigste liturgikere kan gjøre er å hjelpe menighetene med ideer til hvordan de kan gi gudstjenesten prioritet og heve kvaliteten av den. I løpet av kirkens år må flest mulig grupperinger i menigheten involveres i gudstjenestearbeidet, også folk som ikke hører til de ”faste” kirkegjengere.

Vi ønsker en gudstjeneste som tar i bruk mange kunstneriske krefter.

Vi trenger en gudstjeneste som råder over mange språk og taler til hele mennesket. Vi ønsker å øke rikdommen i gudstjenesten ved i tillegg til musikk å ta i bruk andre kunsthøgskole, for eksempel billedkunst, regi, koreografi, design. Til dette trengs et aktivt samarbeid med profesjonelle kunstnere som lar seg utfordre og engasjere.

Vi ønsker en gudstjeneste hvor alle i menigheten gjenkjenner sine liv.

Når vi skal tenke stedegenhet, er det viktig å tenke på den store menigheten, og også ut over kretsen av de døpte. Når vi vil gjøre gudstjeneste og liturgi til noe som tilhører de som feirer og er viktig for alle, må vi peke på grep og metoder som involverer grupper av menighetslemmer søndagens aktuelle tekst angår, selv om disse gruppene

ikke nødvendigvis er å finne i kirken hver søndag. Gudstjenesten skal være åpen for alle. I gestaltning og utforming skal den være slik at ingen blir stengt ute eller kjenner seg forhindret fra å delta.

(<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9254>)

INTERVJUGUIDE TIL TELEFONINTERVJU MED UTVALGTE HØRINGSMENIGHETER:

Til menigheter som har involvert bønnegruppe / frivillige:

De fleste høringsmenighetene har svart at det er bra å involvere frivillige i utforming av forbønn. Såvidt jeg kan se er også dere blant dem. Dere har også svart at dere har gjennomført dette prinsippet.

Hvem i menigheten har vært involvert i utformingen av forbønn?

Har menigheten ansatt **diakon**?

Hvordan ble / blir disse **valgt ut**?

Eksisterende bønnegruppe eller spesielt nedsatt for formålet?

Hvordan har dere arbeidet med **utforming** av forbønn?

Eks.: temaforslag / hvem har formulert bønnene?

- Hvem har **framført** bønnene i gudstjenesten?
- Hva med **hyppighet**: Har det vært på hver gudstjeneste eller på spesielle dager?

Hvilke **reaksjoner** har dere fått på dette?

Fra de involverte?

Fra menigheten forøvrig?

- Opplever du at **forbønn er annerledes** nå enn den var før reformen?
 - Hvis ja, hva er forskjellen?
Stikkord: språk, tematikk, engasjement, identifisering
Kjerneverdiene i reformen: **Involvering, fleksibilitet, stedegengjøring.**
- Hva er **din egen opplevelse** av arbeidet med gudstjenestens forbønn?

Til menigheter der staben har forberedt forbønnen:

- **Hvordan forberedes** forbønnen i forkant av gudstjenesten i deres menighet?
 - Hvem i staben er involvert? Har dere ansatt diakon i menigheten?
- Gudstjenestereformen har noen kjernebegreper: **involvering, fleksibilitet og stedegengjøring**. Hvordan opplever du at disse blir ivaretatt?

De fleste høringsmenighetene har svart at det er bra å involvere frivillige i utforming av forbønn. Såvidt jeg kan se er også dere blant dem.

- **Hva har hindret** dere i å gjøre det?
Stikkord: tid, manglende veiledningskapasitet, språk...
- **Hva skal til** for at dere vil gjøre det?
 - Noe dere må gjøre **lokalt**?
For eksempel omprioriteringer i fht stillinger?
 - Savnes det noe **fra sentralt hold** som kunne gjøre dette gjennomførbart?
- Tror du forbønnen vil være / oppleves annerledes om frivillige er involvert i utformingen?
- Hvordan opplever du selv gudstjenestens forbønn nå?

(24.01.2010)

3. FORBØNN

Oppsummeringen er disponert slik:

Synsbejennelsen

- Vektlegging av kollektiv synd
- Synsbejennelsens plassering
- Løftesord

Forbønn

- Forbønn som menighetens oppgave
- Synspunkter på forbønnene i forslaget
- Minnes de døde
- Forbønnssvar
- Hvilke forbønner er brukt?

Hovedproblemstillinger

Vektlegging av kollektiv synd – samsvar mellom prinsipp og konkrete forslag

Synsbejennelsens plassering – før forbønn eller i samlingsdel – fast plassering det ene eller andre sted, eller valgfritt.

Bruk av løftesord – fast ordning, eller valgfritt.

Prinsippet om lokalt basert og utformet forbønn i forhold til tid, ressurser etc. for å virkeliggjøre denne målsettingen.

Antall alternativer / ballanse mellom maler og ferdig formulerte

Behov for korte ferdig formulerte forbønner i moderne språk

STRUKTUR

Forbønnens struktur er forskjellig fra dagens ordning. Forbønnsdelen begynner med synsbejennelse med mulighet for bruk av løfteord, deretter forbønn med mulighet til å minnes de døde som avsluttende del.

Er dere enige eller uenige i denne strukturendringen? (120a)

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemenerigheter	Andre
Enig: 58 %	45 %	71 %	47
Uenig: 29 %	38 %	19 %	37
Ikke tatt stilling: 13 %	17 %	10%	16

Vurdering av statistikken:

Forslaget til forbønnsdelens struktur får støtte fra et stort flertall av høringsmenighetene og mindre flertall sv høringsinstansene. Dette samsvarer med svarene om synsbejennelsens plassering i forkant av forbønnen (se spm. 120 b nedenfor), og det er vel i realiteten dette man har svart på også i dette spørsmålet.

SYNDSBEJENNELSEN

Vektlegging av kollektiv synd

Forslaget legger opp til at synsbejennelsen er knyttet til forbønnen i likhet med nåværende ordning for familiegudstjeneste. I de ulike forslag vektlegges den kollektive synd i større grad enn tidligere.

Er dette en vektlegging som dere støtter (120A3)

144 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemenerigheter	Andre
Ja: 67 %	57 %	78 %	52%
Nei: 33%	43%	22%	48%

Vurdering av statistikken:

Både et flertall av høringsinstanser og prøvemenerigheter er enige om at en større vektlegging av den kollektive synd er riktig. Særlig er det verd å merke seg det store flertall av menighetene som sier ja til dette.

Tendenser i kommentarene:

Det var ikke satt opp eget kommentarfelt til dette spørsmålet. Tendensene nedenfor er hentet ut fra kommentarer gitt samlet til alle spørsmålene om syndbekjennelsen.

Synet på om syndsbekjennelsen var å forstå som kollektiv eller individuell var en av grunnene til å flytte syndsbekjennelsen til forbønnsdelen. Mange svarte ikke direkte på spørsmålet, men av de som svarte var det fem som mente det bør være kollektivt og åtte som mente det burde være individuelt.

Noen hevder at alternativene som foreslås stort sett er enten kollektivt eller individuelt rettet. Valg av bekjennelse går derfor på bekostning av det ene eller andre perspektivet.²³

”Kollektiv og strukturell synd er særlig viktig å bekjenne i vår tid. Det har ofte nær sammenheng med menneskers nød i et globalt perspektiv, og hører naturlig med til forbønnsleddet i gudstjenesten.”²⁴

Synsbekjennelsens plassering

Synsbekjennelsens plassering er foreslått endret. Den skal normalt komme i forkant av forbønnen.

Støtter dere F' plassering av syndsbekjennelsen i forkant av forbønnen? (120b)

153 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemenerigheter	Andre
Ja: 52 %	43 %	71 %	24%
Nei: 37%	45%	23 %	55%
Ikke tatt stilling:11%	12%	6%	21%

Vurdering av statistikken: Se vurdering etter tabellen nedenfor.

Bør syndsbekjennelsen beholde sin nåværende plassering i starten av gudstjenesten?(120d)

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemenerigheter	Andre
Ja: 34 %	36 %	23%	53%
Nei: 49%	33%	67 %	34%
Ikke tatt stilling:17%	32%	10%	13%

Vurdering av statistikken:

Tabell til spørsmålene 120 e og d må vurderes samlet. De handler om plasseringen av syndsbekjennelsen enten før forbønnen eller i samlingsdelen. Som svarene viser er høringsinstansene omtrent delt på midten. Halvparten vil ha syndsbekjennelsen før forbønnen. Den andre halvparten vil ha den i samlingsdelen.

Er stort flertall av menighetene derimot ønsker syndsbekjennelsen før forbønnen.

Det kan tyde på at de har gode erfaringer med denne plasseringen fra høringsperioden, og at de vektlegger god erfaring og det pedagogiske mer enn teologiske argumenter for det ene eller det andre.

²³ Bl.a. Diakonhjemmets høgskole

²⁴ Nidaros bispedømmeråd

Fast eller valgfri plassering

Bør forslaget plassering av syndsbejennelsen etableres som en fast ordning? (120c)

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemeningheter	Andre
Ja: 39 %	26 %	53 %	25 %
Nei: 47%	53%	34 %	65%
Ikke tatt stilling:14%	21%	13%	10%

Vurdering av statistikken: Se vurdering etter tabellen nedenfor

Bør syndsbejennelsens plassering, i samlingsdelen eller i forkant av forbønnen, fastlegges i den lokale grunnordning? (120e)

151 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemeningheter	Andre
Ja: 47 %	43 %	56%	32%
Nei: 37%	38%	33 %	42%
Ikke tatt stilling:16%	19%	11%	26%

Vurdering av statistikken:

Tabell til spørsmålene 120c og e må vurderes samlet. Det dreier seg om hvorvidt syndsbejennelsen skal plasseres fast det ene eller andre stedet, eller om begge muligheter kan gis – og det dermed kan overlates til den enkelte menighets å bestemme.

Som svarene viser er menighetene delt omtrent på midten med hensyn til fast eller valgfri ordning, mens høringsinstansene heller mest mot å la dette være opp til de lokale menigheter å bestemme.

I kommentarene svarer noen menigheter at dette har vært et vanskelig spørsmål i utprøvsperioden, ved at kirkegjengere har vært uenige om dette. Derfor kan man ønske en fast ordning for hele kirken, men med mulighet for evt fleksibilitet på spesielle gudstjenester.

Tendenser i kommentarene:

Svarene på spørsmålene gjerne litt over i hverandre. Mange har svart på hvor de mener syndsbejennelsen hører hjemme, samtidig som de kommer med forslag og oppsummerer hva de har erfart. Dette gjelder i særlig grad høringene fra menighetene.

Synsbejennelsens plassering (Høringsinstansene)

Hovedtendens fra faginstitusjoner, organisasjoner og bispedømmeråd/biskoper på spørsmål om syndsbejennelsens plassering kan deles inn i fem:

1. Ti mener det svekker bejennelsen om det flyttes til forbønsdelen.

TF: Det er behov for et ”reinsande element i innleiingsdelen) (Misjonshøgskolen: S umiddelbart etter takksigelse ved starten av G) Bjørgvin: Som ”hovudregel” bør syndsbejennelsen høre hjemme i S.

”Men vi kan tenke oss gudstjenester og kyrkjeårsdagar då det er annleis.” Gamlebyen: Prinsipielt uenig i det grep t Forslaget tar.

2. Fem støtter å flytte til forbønsdelen.

Tunsberg domprost: ”Det synes å være et nødvendig grep å flytte syndsbejennelsen utover i gudstjenestens ordo.”

”Synsbejennelsen i forkant av forbønnen gir en god mulighet til å se at våre liv og prioriteringer og forsømmelser får konsekvenser for mennesker og aktuelle begivenheter som tas med i bønnetemaene. Dette kan bidra til å tydeliggjøre sammenhengen mellom forkynnelsen og livet til den enkelte, men er også viktig for å gjøre gudstjenesten til et sted der vi som menighet får hjelp til å se at troen får konsekvenser for fellesskapet.”²⁵

²⁵ Kirkens Nødhjelp

Se også Hamar Biskop og bispedømmeråd.²⁶

3. Fem støtter at det skal være valgfritt.

MF: Det gis gode grunner både for å beholde S i innledningen og for å flytte den til forbønnsdelen. MFs lærerråd er nokså delt i dette spørsmålet. Et knapt flertall av L mener at en S i begynnelsen av gudstjenesten ikke nødvendigvis er på kollisjonskurs med at det er frie, oppreiste og benådede mennesker som samles for å lovprise Gud. Men Ss plassering handler ikke bare om hva slags funksjon den har i den liturgiske dynamikk, men hvordan S faktisk blir erfart av menigheten.

Noen vil ha S i samlingsdelen som mulig alternativ plassering, gjerne med den foreslåtte plassering som "normalordning" (Stavanger). Nord-Hålogaland biskop

Andre mener at det kan være elementer av S både i samlingsdel og forbønnsdel i en og samme gudstjeneste. (Nidaros)

4. Fire svarer ikke på hvor plasseringen bør være.

5. En mener det kan knyttes til nattverden.²⁷ Også noen andre antyder denne mulighet.

To mener det bør være likestilt om det er i samlingsdelen eller i forbønnsdelen.

To mener det bør være en hovedordning, men mulighet for fleksibilitet ved spesielle gudstjenester.

En mener dette er prematurt og bør utredes mer.

Det er også et argument at dersom syndsbejennelsen flytter til forbønn som en normalordning bør det være en type fleksibilitet, og det bør arbeides videre med hvordan menigheten best kan inkludere syndsbejennelsesaspektet i samlingsdelen.

Det er delte meninger med hensyn til om det skal kunne være både syndsbejennelsesaspekt i samlingsdelen og syndsbejennelse senere i gudstjenesten. Det må være enten/eller hevder noen.

Diakonhjemmets Høgskole: "Når syndsbejennelsen er flyttet til forbønnen, bør det ikke være rester av den i Samlingsdelen. Andreas Hilmo Grandy-Teig: "Det er spesielt problematisk at den personlege syndsvedkjenninga kan komme to gangar i Gudstenesta". Nøtterøy sokn: "Vi ønsker at syndsbejennelsesmotivet fjernes helt fra samlingsbønnene."

Det er også noen som ønsker å ta syndsbejennelsen helt ut av hovedgudstjenesten, og gi anledning til å ta den inn på bestemte sager i kirkeåret, hvor botspreget er sterkt.²⁸

Synsbejennelsens plassering (høringsmenighetene)

Spørsmålet om *synsbejennelsens plassering* i hovedsak åpne for fleksibilitet.

11 mente det avheng av gudstjenestens struktur å velge hvor syndsbejennelsen skulle være, fleksibilitet vektlegges.

11 støttet at dette burde være i samlingsdelen.

Seks ville flytte til forbønnsdelen.

Noen ønsker av "folkekirkelige" grunner å ha syndsbejennelsen i forbønnsdelen, og er glad for at det

²⁶ "Det viktigste motivet for å ta bort syndsbejennelsen i åpningen er av overordnet karakter. Når den kristne menighet samles til gudstjeneste er det på oppstandelsen grunn for å feire Kristusnærværet i verden. Når dette er hovedmotivet for enhver gudstjeneste, er det et umåtelig dårlig valg å begynne gudstjenesten med bot. Gudstjenestens åpning må kunne forventes å være preget av grunnen til at menigheten samles."

²⁷ "Vi mener også at syndsbejennelsen ikke har en naturlig plass ved forbønnsdelen, slik Forslaget går inn for. En mer naturlig alternativ plassering ville være ved innledningen til nattverden, eller at man fortsatt legger det til gudstjenestens innledende del. Man bør også unngå det rasjonalistiske ordet "syndsbejennelse", da synd ikke primært handler om vår kognitive evne til å erkjenne, men om hva vi overfor Gud må bejennelse at vi er framfor Gud. Det vil endre dens funksjon fra å bringe tanken ensidig på alle enkeltsynder." (Den norske kirkes presteforening)

²⁸ "Vi er i tvil om hvordan vi skal vurdere syndsbejennelsen. Strengt tatt hører den ikke hjemme i menighetens hovedgudstjeneste, men i skriftemålet." (PTS / UIO). Noen i Presteporeningen slutter seg også til dette.

gudstjenestelige møtet får en annen og lettere start med reformforslaget.²⁹

Åtte var usikre eller menighetsrådet var delt i synet.

Ni høringer pekte på at det var viktig at kirken fikk ens praksis.

En høring kommenterte at det teologiske ved evt flytting måtte utredes mer.

Mange kommenterte at det viktigste var å finne felles struktur for dette i kirken, gjerne en hovedordning, men med mulighet for variasjon.

De fleste som har svart har tydeligvis prøvd ut liturgiene, og noen rapporterer om at flytting av syndsbekjennelsen har skapt uenighet i menigheten. De støtter derfor en fastlegging av hvor syndsbekjennelsen bør være – men med mulighet for å ha valgmulighet ved helt spesielle gudstjenester.

Spørsmål til menighetene:

Beskriv hvordan plassering av syndsbekjennelsen påvirker den totale gudstjenesteopplevelsen

De 70 som har svart på spørsmålet, fordeler seg i hovedsak slik:

39 svarer at de har gode erfaringer med å flytte syndsbekjennelsen fra starten av gudstjenesten til forbønnsdelen.

11 svarer de gjerne vil ha syndsbekjennelsen i starten av gudstjenesten.

12 rapporterer at menigheten er delt i synet på plassering.

To svarer at de har brukt mye tid på å finne en ordning, så de trenger mer erfaring for å uttale seg.

Tre svarer at de ikke helt vet hva menigheten sitter igjen med av erfaring.

Tre svarer diffust, så ikke lett å se hvilke erfaringer de har hatt.

Valgalternativer / kommentar til forslagene/ nye forslag

Flere argumenterer med at det er for mange valgalternativ – forslag om å ha maks tre som menigheten kan velge blant.

Noen vil ha den nåværende syndsbekjennelsen inn som ett av alternativene.³⁰

Andre mener at denne syndsbekjennelsen ikke fungerer godt.³¹

Kommentarer til syndsbekjennelsene i forlaget:

AD NR. 3 (S.105) Den bør ut (Björgvin) – det er for allment å bekjenne ”det som ødelegger livet”

Ad nr. 4 (s 105). ”Tilgi vår forsømmelse” erstattes med ”Tilgi at vi ikke bryr oss” (Misjonshøgskolen)

Ad nr 6.(s.106). Tiltalen bør være Jesus Kristus. Menighetssvar: Tilgi oss, kjære Herre Jesus (Misjonshøgskolen)

Nr. 3-6 bør ikke være med i normalordningen (Oslo bsdr)

Br. 4-5 introduserer en horisontal syndsforståelse som er teologisk tvilsom³²

Svært positivt å ta i bruk Salmenes bok, f.eks Salme 51 som syndsbekjennelse. (Gamlebyen)

Den beste innleiingsformuleringa har alternativ 1 i tillegget :

L: Lat oss søkje Guds nådige nærver og stilt ransake oss sjeølve” – og deretter høve til Stille bøn. (Björgvin)

Andre forslag:

L: Gud har skapt oss i sitt bilde og lagt ned det gode i våre liv.

Samtidig preges vi av synden i våre hjerter. La oss be.

Alle: Barmhjertige Gud vær meg nådig. Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste med tanker og ord, med det jeg har gjort og med det jeg har forsømt. Tilgi meg for Jesu Kristi skyld. Bygg opp det synden har brutt ned.

²⁹ ”Syndsbekjennelse ved gudstjenestens innledning fungerer bra for de kirkevante og dårlig for de som er i kirken bare av og til. Vi har valgt å legge mest vekt på hensynet til de som går sjelden i kirken.” (Levanger menighet)

³⁰ NLA m.fl.

³¹ Den Norske kirkes presteforening

³² Agder og Telemark bispedømmeråd

Skap i meg et udelt hjerte, og led meg ved din Helligånd.”³³

Løftesord

Liturgen kan lese et *løftesord* etter syndsbejennelsen, som er å forstå som et utsagn om nåde og tilgivelse. **Skal bruken av løftesord være en fast eller valgfri ordning? (121)**

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemeningheter	Andre
Fast ordning: 47 %	40 %	51%	45%
Valgfri ordning: 45%	49%	46 %	39%
Ikke tatt stilling: 8%	11%	3%	16%

Vurdering av statistikken

Et lite flertall blant høringsmenighetene går inn for løftesord som fast ordning, mens et lite flertall blant høringsinstansene går inn for valgfri ordning.

Ut fra hva talene sier skulle altså det ene kunne velges like gjerne som det andre.

Tendenser i kommentarene:

Fast ordning:

*Hvis vi først skal bekjenne våre synder i gudstjenesten, må vi få tilsagn om tilgivelse!*³⁴

*Tilgivelsen følger syndsbejennelsen. Det er viktig at det settes ord på.*³⁵

*Det bør være en trøst etter en bejennelse. Hvis ikke blir syndsbejennelsen hengende litt i løse luften. Vi skal hjelpe hverandre til å komme videre. Bli løfte opp.*³⁶

*Vi vil understreke viktigheten av å ha med et løftesord. Uten dette kommer ikke evangeliet om nåden klart nok frem.*³⁷

Valgfritt:

*Det er ingen grunn til at dette ikke skal være valgfritt. Mange menigheter vil trolig bruke begge deler etter gudstjenestens preg. Et argument mot løftesordet er at bruk av dette leddet og andre gjør gudstjenesten mindre enkel og mer overlesset. Teologisk er det ikke nødvendig at løftesordet sies.*³⁸

*Ut fra fleksibilitet bør bruk av lovnadsord vera valfrie, men likevel få ei tydeleg tilråding. Syndsvedkjening etterfølgd av lovnadsord gjer denne staden i gudstjenesta til eit eksistensielt møtepunkt med både eige liv og med Gud.*³⁹

*Det bør vere ei valfrie, men tilrådd ordning med bruk av lovnadsord. Av dei tre som det er gjort framlegg om, er dei to første, henta frå Bibelen (1 Joh 1,9 og Salme 103,11-12) å føretrekke. Språkforma bør vere konsekvent: Når ein siterer eit skriftord må det vere frå gjeldande bibelomsetjing, altså ”tilgjev oss syndene” og ikkje ”tilgir oss syndene” som nynorskomsjetjaren av framlegget uttrykkjer det.*⁴⁰

Andre kommentarer:

*Løftesordene har en viktig sjelsesørgerisk funksjon i gudstjenesten.*⁴¹

*Dette er noe som mange har savnet i vår gudstjenesteordning hittil*⁴²

³³ Syndsbejennelsen som brukes i Brønnøy menighet, Sør-Helgeland (i begynnelsen av gudstjenesten)

³⁴ PTS / UIO

³⁵ Normisjon

³⁶ Tjøme menighet

³⁷ Tunsberg bispedømmeråd og biskop

³⁸ Kirkelig Utdanningssenter i Nord

³⁹ Stavanger bispedømmeråd

⁴⁰ Bjøegvin bispedømmeråd og biskop

⁴¹ Kateketforeningen- Den norske kirkes undervisningsforbund

⁴² Sjømannskirken på Gran Canaria

Tenker at tilsagnsordet lett kan bli overflødig og forsterke kirka som stedet med ordgyteri. Tilsagnen kommer senere når det er nattverd⁴³

Lovnadsorda i forslaget (s. 104) kan supplerast med andre relevante skriftord frå t.d. Salmane, Jesaiaboka og Klagesongane: mellom anna Sal. 32, 1; Jes. 6, 7c; Jes 53,5; Klag. 3,22, evt. v. 25⁴⁴

Som eit tillegg til lovnadsordet bør ein vurdere å følgje Den svenske kyrkja sitt eksempel, med ei muleg takkebøn etter lovnadsordet: "Gud, vår Far, takk for at vegen til deg alltid er open ved Jesus Kristus. Hjelp oss å leve i di tilgjeving. Styrk vår tru, auk vårt håp og forny vår kjærleik. Amen".⁴⁵

Vår tradisjon for syndsbekjennelse har sin bakgrunn i det individuelle skriftemål. Det individuelle skriftemål tilhører ikke høgmessen. Et element av syndsbekjennelse i høymessen må derfor ha en annen karakter der også løftesordet har sin referanse i Guds storhet og Guds frelsesgjerninger og ikke i det individuelt adresserte nådestilsagn.⁴⁶

⁴³ Sel sokn

⁴⁴ Stavanger bispedømmeråd

⁴⁵ Bjørgvin bispedømmeråd og biskop

⁴⁶ Hamar bispedømmeråd og biskop

FORBØNN

Forbønn som menighetens oppgave

Forslagets forbønnsdel forsterker tendenser fra Gudstjenesteboken 1977 ved at frivillige menighetslemmer kan involveres. Forslaget gir anbefalinger om at forbønnen skal være langt mer lokalt basert og forberedt.

Er dere enige eller uenige i dette prinsippet? (122a)

150 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemmenigheter	Andre
Enig: 89 %	87 %	89 %	90%
Uenig: 5%	2 %	8 %	3%
Ikke tatt stilling:6%	11%	3%	7%

Forbønnsdelen er tenkt som en menighetsoppgave, og at presten utformer forbønnen i samarbeid med andre medliturger, eller delegerer til andre, både mht utforming, ledelse og fremføring av den. "Forbønnen ledes fortrinnsvis av bønneleder" (Fs.82/80). "Dette kan være menighetens diakon eller en annen av gudstjenestens medliturger" (Fs.44-45/43)

Er dere enige eller uenige i dette prinsippet? (122b)

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemmenigheter	Andre
Enig: 85%	77%	89%	87%
Uenig: 7%	6%	7 %	6%
Ikke tatt stilling:8%	17%	4%	7%

Vurdering av statistikken

De to spørsmålene ovenfor henger sammen. Det første (a) stiller spørsmål ved selve prinsippet "lokalt basert og forberedt". Det andre (b) konkretiserer hvordan dette er tenkt i praksis. Både høringsinstanser og menigheter er svært positive til gudstjenestereformens grunnleggende tenkning om forbønnen. Det er verd å merke seg at man ikke bare er enig i prinsippet, men også i den praksis som antydes. Høringsmenighetene har samme høye tall på enighet (89%!) både på spørsmål om prinsipp og praksis. Dette til tross for at mange av dem har strevd med å få dette til under utprøvingen (jfr. kommentarer nedenfor). De vet hvor vanskelig det kan være, men vil ikke gi opp målsettingen om forbønnen som menighetens oppgave.

Tendenser i kommentarene:

Kommentarene gir stor tilslutning til ideen⁴⁷, og trekker samtidig i tvil muligheten for gjennomføring.

Særlig bispedømmeråd og menigheter stiller seg spørrende til muligheten for gjennomføring, mens høringsinstansene for øvrig ikke bemerker dette i særlig grad.

I praksis oppleves det av mange som for krevende. Fra "Dette er fullstendig urealistisk/over evne"⁴⁸ til mer moderate utsagn.

En del går på at dette generelt er for krevende og tar for mye tid.

Flere foreslår måter å gjøre dette på som man kan leve med i praksis.

*"Dette er bra som et veiledende prinsipp. Men det må også aksepteres dersom presten leilighetsvis utformer forbønnen alene. Det bør også kunne være en løsning at det samarbeides om forbønnenes form og innhold for en periode ad gangen, og at prest (eller diakon) gis som oppgave å formulere bønneleddene til den enkelte søndag."*⁴⁹

Flere peker på at det ikke er forutsetninger i menigheten til å delta i dette. Her nevnes at det ikke er interesse i menigheten, at det ikke er folk som er egnet, at det kjennes uvant å skulle be offentlig. Slike kommentarer synes

⁴⁷ "Tydeligheten i forslaget om at forbønnen er menighetens anliggende og bør ledes av en bønneleder har vært god å komme til menigheten og menighetsrådet med. Det bli lett en oppfatning om at medliturger bare er prestens "hjelpere" og bønn er i alle fall prestens oppgave. Nå er det så tydelig at andre i menigheten lettere forstår at dette er vårt, vår forbønn og vår oppgave." (Hillesøy menighet)

⁴⁸ Ullerål / Hønefoss menighet

⁴⁹ Mellomkirkelig Råd

uavhengig av by og land.

Det pekes også på at det vil ligge et stort administrativt arbeid i dette. Andre peker på at presten ikke har tid. Det pekes også på utfordringer knyttet til vikarprester og prester som betjener flere menigheter.

Noen etterlyser en enda tydeligere tydeliggjøring av diakonens gudstjenestelige rolle.⁵⁰ Presteforeningen understreker samvirket mellom prest og menighet.⁵¹

Flere understreker positivt muligheten for å trekke inn barn og unge som aktører.⁵²

Hvordan har Høringsmenighetene forberedt forbønnen?

Høringsmenighetene ble utfordret til å forberede forbønnen i tråd med prinsippet ”lokalt basert og forberedt”?

De ble bedt om å krysse av det som stemmer for menigheten, evt. flere kryss (327)

74 menigheter svarte. Svarene fordelte seg slik:

Vi har hatt bønnegrupper som har gjort dette:	5,4%
En bønnegruppe har gjort dette sammen med diakonen, en annen bønneleder eller presten:	12%
De ansatte har gjort dette:	70%
Vi har brukt forslaget bønner og andre enn presten har lest dem i gudstjenesten:	46%

Svarene tyder på en viss variasjon med hensyn til hvordan gudstjenestens forbønn forberedes og gjennomføres. Selv om det er det vanligste at dette gjøres av de ansatte, så tyder svarene også på at frivillige har vært engasjert i arbeidet med forbønnen. I tråd med kommentarene ovenfor om hvor tidkrevende dette kan være, er involvering av frivillige i forbønnsarbeidet vanskelig å få til som en fast rutine.⁵³

Det pekes på at denne **ordningen må være valgfri**. Det må være gode, slitesterke ferdig formulerte bønner som kan brukes når man ikke har kapasitet til noe annet, og det etterspørres maler som er lette å bruke for lokal bearbeiding/utfylling.

Det foreslås at det lages en håndbok for kirkens forbønn, en ressursbok med både metodikk og utforming av bønner til den enkelte gudstjeneste. ”Selve liturgiforslaget kan da kun inneholde noen fast formulerte bønner, samt maler for den som vil arbeide helt fritt”⁵⁴

Behov for kvalitetssikring fremholdes. Prestens aktive medvirkning nevnes i denne sammenheng.

Kvalitetssikring gjelder både innhold, form og språk. I forhold til innhold understrekes det at det lokale ikke må fortrenge det nasjonale og det verdensvide perspektiv. I forhold til form nevnes stikkord som: ikke for privat, unngå sårende utsagn eller ikke ønskede politiske utsagn. ”..kan lett føre til forflatning av tekst og uttrykk og en kan bli for selvsentret”⁵⁵

Synspunkter på forbønnene i forslaget

Mener dere at Forslaget gir et godt eller dårlig utgangspunkt for lokal utforming av forbønner? (122c)

⁵⁰ ”I forbønnsdelen spesielt og hele liturgien generelt er diakonens gudstjenestelige rolle veldig lite synlig.

Diakonen har tradisjonelt vært medliturg og hatt spesielt ansvar for forbønnen, men dette kommer ikke fram i forslaget. Selv om noe av intensjonen med reformen har vært å framheve frivillige, må også de ulike yrkegruppene synliggjøres. Diakonens rolle som medliturg må framheves, feks. ved utsendelsen og forbønnen. Dette vil være med på å styrke det diakonale perspektivet i gudstjenesten og menigheten.” (Diakonhjemmet – høgskolen)

⁵¹ Ja, vi slutter oss til at lekfolk i større grad bidrar til forbønnsdelen. Vi ønsker imidlertid at en bør legge mer vekt på samvirket mellom prest og menighet i forbønnen, slik at presten (som i dag) kan stå ved alteret. Vi ønsker den diakonale forbønn (nåværende forbønn IV) skal være en hovedform for forbønnene.

⁵² NMSU, KFUK-KFUM, Ufung m.fl.

⁵³ ”Vi har fått det til helt eller delvis på kanskje ¼ av gudstjenestene i prøveperioden.” (Levanger menighet)

⁵⁴ Domkirken menighet, Tunsberg

⁵⁵ Stavanger domkirke

152 svar

Alle respondenter	Høringsinstanser	Prøvemeningheter	Andre		
Veldig dårlig: 1%	0		0%		8%
Dårlig: 3	0		7%		0%
Både/og: 32%		34%		28%	42%
Ganske godt: 43%		43%		45%	42%
Veldig godt: 14%	13%		19%		0%
Ikke tatt stilling: 7		10%		1%	8%

Vurdering av statistikken:

Det er godt samsvar i vurderingen av forbønns materialet mellom høringsinstanser og høringsmenigheter. Særlig er det verd å merke seg at høringsmenighetene som har prøvd ut og vurdert materialet i forhold til bruk i egne gudstjenester er de mest positive.

Kommentarer til de ferdig utarbeidede forslag til forbønner vedrørende utforming, antall alternativer etc (122d)

Det er overveiende positive tilbakemeldinger, også på disse spørsmålene.

Det er lagt mye arbeid i å komme med konstruktive forslag til forbedringer knyttet til innhold og form.

Uenigheter og kritiske merknader kommer tydelig fram.

Fire ulike forhold nevnes i minst ti hørings svar:

1. det store antall varianter å velge blant,
2. for ordrike tekster,
3. behov for språklig bearbeiding og
4. savnet av misjon som tema.

Av de 71 som hadde kommentarer til de ferdig utarbeidede bønnene, var det 23 som kommenterte det store antall alternativ. Ca halvparten mente at det var for mange, mens litt over halvparten(10/13) anså dette som positivt, en del av disse ønsket seg enda flere.

Videre var det mange som påpekte at mange av tekstene ble for ordrike.

Det var også en gjennomgående kommentar at språket ikke var godt nok og manglet videre bearbeiding. Her ble det nevnt at man ønsket mer poetisk språk, at det trengtes språk med mer slitestyrke, at "plattheter" og "snodigheter" måtte lukes bort og at det var dårlig tilpasset barn og unge, også der de var egen målgruppe: "Bønnene i gudstjenester for barn er til dels abstrahert og voksent, lite barnetilpasset, for eks "frimodighet til å gå den. F.2"⁵⁶

Under spørsmål 122a var det en klar tendens på at lokal utforming av forbønn var i overkant av hva både prest og menighet kunne makte. Dette gjenspeiles i spm d og e hvor mange etterlyser enkle maler som er lette å "fylle ut" lokalt. "Her trengs det flere og bedre bønner hvor man bare putter inn enkle ting som stedsnavn og lignende for å gi det lokalt preg."⁵⁷

Flere understreker ønsket om frihet til lokale utforminger. Mange kommenterer positivt den friheten som gis, mens andre igjen er redde for at det skal bli for mange restriksjoner. Ufung bemerker: "understreke betydningen av enkeltpersoners initiativ og mer eller mindre spontane innspill til forbønnsdelen. .. Det må være en åpenhet for alle innspill på lokalt plan."(Ufung 229)

Tiltaleformen til Gud i bønnene.

"Savner en frimodig og selvfølgelig bruk av Far, Herre etc. Dette er hjertespråk, innerste nerve hos mange kristne, dertil med klar bibelsk og økumenisk forankring" (A.Zimmermann,267 s.22). 6 instanser tar opp dette tema, det vil si at det er et av de som berøres ofte. Oppsal menighet kaller det heresi når Gud benevnes som

⁵⁶ Høgskolen i Staffeldts gt

⁵⁷ Brummundal/Veldre menighet

”Mor”. ”Gud er Far og kirken er mor” (149 s.28).

Kommentarer til de ferdig utarbeidede forslag til forbønner vedrørende teologisk innhold, språkbruk i bønnen, utvalg av tema etc. (122e)

(NB! Det er mange konkrete innspill i materialet som må tas hensyn til når de forskjellige bønneforslag skal videre bearbeides – bare npe av dette er det plass til i denne oppsummeringen)

Bønn i de fire himmelretninger og Femtegnsbønnen er de bønner som får flest konkrete kommentarer. I begge tilfelle er det både begeistring og avvisning og med dobbelt så mange negative som de som er positive (6/3). Noen argument går på det uvante og fremmedgjørende mens andre argumenterer med at Femtegnsbønnen er ”for tynn” innholdsmessig og at bønn prinsipielt skal skje mot øst.

Mulighet for forbønn med håndspåleggelse og bruk av bønnekrukke kommenteres positivt. Bruken av ulike litanier omtales positivt. Det er forslag til språklige forbedringer.

1. (s 108) Det bør under B Mal for enkeltbønner stå i Rubrikken at bønnen alltid skal starte med (en eller annen form for) takk til Gud.
2. (s 109) 2 Eksempel... "Bevar kong Harald..." bør erstattes med "Bevar vår konge (/dronning) og hans (/hennes hus)..."
3. (s 115) 4 Forbønnsmal med bønner i firehimmelretninger: Bønnen bør starte med takk /lovprisning til Gud for brødre og søstre i hele verden.⁵⁸

Forslag om å ta inn Forbønn B fra Prekengudstjenesten.⁵⁹

”Vi saknar bøna som i dagens gudstenesteordning avsluttar Forbøn I:
”Miskunna deg over alle menneske.” Det er ei bøn som løfter fram håpet om at Gud ein dag skal samle alt i seg/alle tings gjenoppretting .”⁶⁰

Tema og teologisk innhold:

I 12 av svarene etterlyses fokus på misjon og er den tydeligste etterlysning. Dette gjelder konkret henvisning til menighetens misjonsengasjement og misjon mer generelt. Evangelisering nevnes også av flere. ”Vi ber for ”truande i alle land og kyrkjer” det er bra. Og at Gud må ”Gi oss eit ope sinn i møte med menneske som har ei anna tru” Det er også bra. Men dimensjonen om at nye menneske skal få lære Jesus Kristus å kjenne er ikkje nemnt her.” (SMM Møre 236 s 29)

Det påpekes at det er bra at både skaperverket og det globale perspektiv er trukket inn. Fare for at bønnen blir for selvsentrert påpekes. Det savnes et fokus på forfulgte kristne med en basis i legemstanken i 1.Kor 12. Konkrete forslag foreligger fra Norsk misjon i Øst.⁶¹

Tema som savnes:

Nevnt flere enn en gang:

bønn for det ufødte liv og livets slutfase samt familien.

Formulering av bønn for Kongen og i den forbindelse supplering med regjeringen.

⁵⁸ Misjonshøgskolen

⁵⁹ Bjørgvin bispedømmeråd og biskop

⁶⁰ Det teologiske fakultet ved Univeristetet i Oslo

⁶¹ Vi kunne ønske at forståelsen av den lokale menighet som ett av lemmene på det store legemet, var tydeligere framme i forslaget. Siden en så stor del av dette legemet er under sterkt press og opplever forfølgelse og lidelse, mener vi dette klarere bør reflekteres i forbønnsforslagene, både i malene og i de ferdig formulerte tekstene. Dette er også en genuin nytestamentlig tanke som i noen grad har blitt avsvakket til fordel for andre mer generelle globale temaer som f.eks skaperverkets bevaring og verdens nødlidende. Vi savner en tydeliggjøring av den kristne enhets- og fellesskapstanken på tvers av kulturelle barrierer, og tanken i 1.Kor.12. om ”når ett lem lider – så lider de alle med”. (Norsk misjon i Øst)

Bønn om kirkens tjenere som lever og lærer rett

Andre tema, nevnt enkeltvis:

- det nære med hjem og familie og hverdag, -troens kamp,

-kristen vekst og modning, -"personlig lengsel, lidenskap, tro, kamp og hengivelse"(Nordlien menigheter 179 s18), -fremtidshåp, -evighetsperspektiv, -perspektivet på livets to utganger og bønner "kall de frafalne tilbake til dåpens nåde" -bønn for kirkens ledere, -rop om rettferdighet og syndserkjennelse for vår vestlige livsstil, -nådegaveutrustning, -bønn om menighetsvekst, -for det kulturelle felt.

Minnes de døde

Minnemarkering av døde avvises av NLA og Bjørgvin bispedømmeråd, mens Oslo- og Nord-Hålogaland bispedømmeråd kommer med konkrete forslag til hvordan det kan gjøres. Nord-Hålogaland avviser formuleringen "de som er stedt til hvile" med henvisning til de som er blitt borte f.eks på havet og ikke er "stedt til hvile".

FORBØNNSSVAR

Er de tekstlige variantene av forbønnsvar tilfredsstillende? (122f)

137 svar

Alle respondenter Høringsinstanser Prøvemeningheter Andre

Ja: 76 % 71 % 80% 73%

Nei: 24% 29% 20 % 27%

Mange kommenterer antall svaralternativ, fire mener det er for mange, tre vil ha flere.

Det understrekes av flere at svarene må være korte, sangbare og lette å slutte seg til. Noen kritiske røster hevder at det ikke er bra nok musikalsk. Også her kommenteres hvordan Gud benevnes. Flere ønsker at det innarbeidede "Herre, hør vår bønn" videreføres.

Stavanger bispedømmeråd mener at termen "bønnesvar" er misvisende og foreslår at det heller skal hete "omkved" eller lignende.

Hvilke forbønner har høringsmenighetene brukt? (328)

De ble bedt om å oppgi de tre mest brukte.

Mest brukt:

D1, s. 111 Forbønnsmal med presentasjon av forbønnsemner og stille bønn

C2, s. 109 Eksempel på formulert forbønn etter disposisjon for temaområder

D2, s.112 Forbønnsmal med formulerte bønner

Dg, s 117. Mal for bønnevandring

Mye brukt:

D3 Forbønnsmal med utgangspunkt i en salme

D5 Forbønnsmal med lystenning

E 5 Forbønn etter ordning fra Taizé

D4 Forbønnsmal med bønner i fire himmelretninger

F1 Forbønn med bønnestillhet, syndsbekjennelse, korte forbønner og bønnesvar

Lokal utforming (helt fritt eller etter temaområder, C1, s.108)

F 6, s.125 Omfattende formulert forbønn

Noe brukt:

F2, s.121 Forbønn med syndsbekjennelse, i gudstjenester med fokus på barn og familier

F3, s.122 Femtegnsbønner – forbønn med bevegelser, i gudstjenester med fokus på barn og familier

F7 Omfattende formulert forbønn, med varierende bønnesvar

E 1 Forbønn med håndspåleggelse

Vurdering:

Det er ingen fullstendig oversikt over hvilke forbønner man har benyttet. Det er interessant å merke seg at åpne forbønnsmal er like mye brukt som ferdig formulerte bønner, hvor også de fleste gir mulighet for å utforme aktuelle bønner.

